

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

**ΣΧΟΛΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ & ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ**

**«Πολιτιστικές διαδρομές – αγροτουρισμός και τοπική ανάπτυξη. Μελέτη
περίπτωσης: Δήμος Πύλου – Νέστορος»**

Διπλωματική Εργασία

Γεώργιος Σχοινάς

Αθήνα, 2021

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

**ΣΧΟΛΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ & ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ**

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

Θεοδωροπούλου Ελένη (Επιβλέπουσα)

**Καθηγήτρια , Τμήμα Οικονομίας και Βιώσιμης Ανάπτυξης, Χαροκόπειο
Πανεπιστήμιο**

Σδράλη Δέσποινα

**Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Οικονομίας και Βιώσιμης Ανάπτυξης,
Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο**

Παστραπά Ελένη

**Δρ. Μέλος Ε.ΔΙ.Π, Τμήμα Οικονομίας και Βιώσιμης Ανάπτυξης, Χαροκόπειο
Πανεπιστήμιο**

Ο Γεώργιος Σχοινάς δηλώνω υπεύθυνα ότι:

- 1) Είμαι ο κάτοχος των πνευματικών δικαιωμάτων της πρωτότυπης αυτής εργασίας και από όσο γνωρίζω η εργασία μου δε συκοφαντεί πρόσωπα, ούτε προσβάλλει τα πνευματικά δικαιώματα τρίτων.
- 2) Αποδέχομαι ότι η ΒΚΠ μπορεί, χωρίς να αλλάξει το περιεχόμενο της εργασίας μου, να τη διαθέσει σε ηλεκτρονική μορφή μέσα από τη ψηφιακή Βιβλιοθήκη της, να την αντιγράψει σε οποιοδήποτε μέσο ή/και σε οποιοδήποτε μορφότυπο καθώς και να κρατά περισσότερα από ένα αντίγραφα για λόγους συντήρησης και ασφάλειας.

Στη σύζυγό μου και τα παιδιά μας
Δημήτρη και Νικολή

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια κα Θεοδωροπούλου Ελένη για την καθοδήγησή της και την υποστήριξή της. Επίσης ευχαριστώ τα υπόλοιπα μέλη της τριμελούς επιτροπής κα Σδράλη Δέσποινα και κα Παστραπά Ελένη για τις υποδείξεις τους και τη βοήθειά τους.

Θα ήθελα να συγχαρώ επίσης όλους τους διδάσκοντες του Μεταπτυχιακού προγράμματος για την άψογη συμπεριφορά τους και την υψηλή τους κατάρτιση που είχε σαν αποτέλεσμα να έχουμε μια άψογη συνεργασία και να προσφέρουν μια υψηλού επιπέδου εκπαίδευση και μάλιστα εν μέσω πρωτοφανών συνθηκών και δυσκολιών λόγω της πανδημίας.

Τέλος να ευχαριστήσω τη σύζυγό μου και τα παιδιά μου Δημήτρη και Νικολή για τη συμπαράστασή τους και την υπομονή που έκαναν.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περίληψη.....	8
Abstract.....	9
Κατάλογος Εικόνων.....	10
Κατάλογος Γραφημάτων.....	11
Κατάλογος Πινάκων.....	15
Εισαγωγή.....	17

Α΄ ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ο Αγροτουρισμός

1.1 Η σημασία του τουρισμού για την ελληνική οικονομία.....	19
1.2 Μαζικός και εναλλακτικός τουρισμός.....	20
1.3 Η έννοια του αγροτουρισμού.....	23
1.4 Ο αγροτικός τομέας σήμερα, ο τουρισμός υπαίθρου και ο αγροτουρισμός.....	24
1.5 Οι επιδράσεις του αγροτουρισμού.....	27
1.6 Συμπληρωματικές δραστηριότητες & εμπλουτισμός του αγροτουριστικού προϊόντος.....	31
1.7 Μορφές αγροτουρισμού.....	32
1.8 Το προφίλ του αγροτουρίστα.....	33
1.9 Ο αγροτουρισμός στην Ευρώπη και στην Ελλάδα.....	34
1.10 Πλεονεκτήματα της ελληνικής υπαίθρου.....	37

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Πολιτιστικές Διαδρομές

2.1 Πολιτιστικός τουρισμός – Μια νέα μορφή εναλλακτικού τουρισμού.....	38
2.2 Το προφίλ του πολιτιστικού επισκέπτη.....	41
2.3 Ελλάδα και Πολιτισμός.....	41
2.4 Οι Πολιτιστικές διαδρομές ως ένα εργαλείο του πολιτιστικού τουρισμού.....	42
2.5 Σχεδιασμός πολιτιστικών διαδρομών.....	45

Β΄ ΜΕΡΟΣ: ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: ΔΗΜΟΣ ΠΥΛΟΥ-ΝΕΣΤΟΡΟΣ

3.1 Γεωγραφικός και γεωφυσικός Προσδιορισμός.....	49
3.2 Δημογραφικά στοιχεία.....	49
3.3 Οικονομική διάρθρωση.....	50
3.4 Ιστορία, Πολιτισμός, Αξιοθέατα, Πολιτιστικές εκδηλώσεις.....	50
3.5 Τουρισμός.....	55

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ

4.1 Σχεδιασμός της διαδρομής.....	57
4.2 Ανάκτορο Νέστορος.....	59
4.3 Κάστρο Πύλου (Νιόκαστρο).....	60
4.4 Κατακόμβες Αγίου Ονουφρίου.....	64
4.5 Κάστρο Μεθώνης.....	65
4.6 Κάστρο Κορώνης.....	68

Γ΄ ΜΕΡΟΣ: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Μεθοδολογία της έρευνας

5.1 Σκοπός της έρευνας.....	69
5.2 Ερευνητικό εργαλείο.....	70
5.3 Συλλογή των δεδομένων και επεξεργασία.....	70

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Αποτελέσματα της έρευνας

6.1 Αποτελέσματα που αφορούν τους μόνιμους κατοίκους του Δήμου.....	71
6.1.1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά των μόνιμων κατοίκων και απόψεις για τον αγροτουρισμό και τις πολιτιστικές διαδρομές.....	85
6.2 Αποτελέσματα που αφορούν τους επισκέπτες του Δήμου.....	89
6.2.1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά των επισκεπτών και απόψεις για τον αγροτουρισμό και τις πολιτιστικές διαδρομές.....	103

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Συζήτηση - Συμπεράσματα

7.1 Συζήτηση.....	109
7.2 Συμπεράσματα.....	115

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να διερευνήσει τις προοπτικές ανάπτυξης του αγροτουρισμού και της δημιουργίας πολιτιστικών διαδρομών στην περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος του Νομού Μεσσηνίας και στο κατά πόσο δύναται να συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής. Σε θεωρητικό πλαίσιο μελετήθηκε η υπάρχουσα βιβλιογραφία για τα υπό εξέταση θέματα ενώ σε ερευνητικό διενεργήθηκε έρευνα με δείγμα 91 μόνιμων κατοίκων και επισκεπτών της περιοχής. Η συγκεκριμένη περιοχή επελέγη καθώς παρουσιάζει σημαντική τουριστική ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια ενώ παράλληλα πρόκειται για μια περιοχή με σημαντική πρωτογενή παραγωγή που παράγει ποιοτικά αγροτικά προϊόντα και διαθέτει και πλούσια ιστορία και πολιτιστική παράδοση.

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι επισκέπτες γνωρίζουν τι είναι ο αγροτουρισμός αλλά δεν έχουν ζήσει μέχρι τώρα αυτή τη μορφή τουρισμού. Εκφράζουν μια ικανοποίηση για τη συγκεκριμένη περιοχή ως τουριστικό προορισμό, πιστεύουν ότι συγκεντρώνει προοπτικές για να αναπτυχθεί ο αγροτουρισμός ενώ σε σημαντικό ποσοστό θα ήθελαν να περάσουν τις διακοπές τους σε κάποιο αγροτουριστικό κατάλυμα της περιοχής. Κύριο κίνητρό τους για να κάνουν αγροτουρισμό είναι οι διακοπές κοντά στη φύση. Οι μόνιμοι κάτοικοι εμφανίζουν μια συγκρατημένα θετική επιθυμία να ασχοληθούν με τον αγροτουρισμό, ωστόσο εκτιμούν ότι η περιοχή τους έχει προοπτικές ανάπτυξης αυτής της μορφής τουρισμού λόγω κυρίως της φυσικής ομορφιάς της. Ως σημαντικότερο όφελος εκτιμούν ότι είναι η αύξηση του αγροτικού εισοδήματος. Μόνιμοι κάτοικοι και επισκέπτες αξιολογούν πολύ θετικά τη συνεισφορά που θα είχε η δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού ενώ πιστεύουν σε σημαντικό ποσοστό ότι ο αγροτουρισμός και οι πολιτιστικές διαδρομές δύναται να συμβάλλουν θετικά στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής.

Λέξεις-Κλειδιά: Αγροτουρισμός, πολιτιστικές διαδρομές, υπαιθρος, τοπική ανάπτυξη, Δήμος Πύλου-Νέστορος

Abstract

The present study aimed at the investigation of agrotourism development prospects and of cultural routes creation in the area of municipality Pylos-Nestoros Messinia and their contribution to local development. At the theoretical level the preexisting literature on these topics was studied while at the research level a survey was conducted with the participation of 91 permanent inhabitants and visitors. The selection of this specific region was based on its remarkable tourist development in the last years as well as its major primary production of quality agricultural products and its history and cultural tradition.

According to the research results, it was demonstrated that visitors know what agrotourism is but they have not till now gone on agrotourism vacation. They express their satisfaction of the specific area as a tourist destination, which they in their majority believe presents strong prospects for agrotourism development, while they declare their wish to spend their vacation in some agrotourism farm in the area. Their principal motivation for agrotourism is contact with nature. Inhabitants demonstrate a cautiously positive eagerness to engage with agrotourism, nevertheless they believe that their area has development prospects mainly due to its natural beauty. As chief benefit of agrotourism development they state the farming income growth. Both inhabitants and visitors evaluate as particularly positive the contribution that the cultural routes creation would have in agricultural development whilst they hold in their majority the opinion that agrotourism and cultural routes may positively contribute to area local development.

Key words: agrotourism, cultural routes, rural area, local development, Municipality Pylos-Nestor

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα εξωφύλλου: Ο κόλπος του Ναβαρίνου με θέα την Πύλο και την Σφακτηρία

Εικόνα 1: Το Αλληλοδιδασκτικό Σχολείο Μεθώνης.....	52
Εικόνα 2: Άποψη της Πύλου.....	53
Εικόνα 3: Το Μεσαιωνικό Υδραγωγείο Πύλου «Καμάρες».....	55
Εικόνα 4: Σχεδιάγραμμα πολιτιστικής διαδρομής.....	58
Εικόνα 5: Το ανάκτορο του Νέστορα.....	59
Εικόνα 6: Θολωτός τάφος δίπλα από το ανάκτορο του Νέστορα.....	60
Εικόνα 7: Ο κόλπος του Ναβαρίνου και η Σφακτηρία από το Νιόκαστρο.....	61
Εικόνα 8: Ο Ιερός Ναός Μεταμορφώσεως του Σωτήρος.....	62
Εικόνα 9: Το νέο αρχαιολογικό μουσείο Πύλου στο Νιόκαστρο.....	63
Εικόνα 10: Οι κατακόμβες του Αγίου Ονουφρίου στη Μεθώνη.....	64
Εικόνα 11: Άποψη του κάμπου στη Μεθώνη από τις κατακόμβες.....	65
Εικόνα 12: Η είσοδος στο κάστρο της Μεθώνης.....	66
Εικόνα 13: Το Μπούρτζι της Μεθώνη.....	67
Εικόνα 14: Το κάστρο της Κορώνης.....	68

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του φύλου του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.....	71
Γράφημα 2: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των ηλικιών του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.....	71
Γράφημα 3: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων ως προς το μορφωτικό τους επίπεδο.....	72
Γράφημα 4: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων ως προς την οικογενειακή τους κατάσταση.....	72
Γράφημα 5: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων ως προς τον τόπο μόνιμης κατοικίας (βάσει πληθυσμού).....	73
Γράφημα 6: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων της εργασιακής κατάστασης του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.....	73
Γράφημα 7: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του είδους της αγροτικής καλλιέργειας του δείγματος των μόνιμων κατοίκων που δηλώνουν ότι ασχολούνται με αγροτικές καλλιέργειες είτε ως κύρια ασχολία είτε ως δευτερεύουσα.....	74
Γράφημα 8: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων ανάλογα με το αν απασχολούνται στον τουριστικό τομέα.....	74
Γράφημα 9: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων σχετικά με την τουριστική ανάπτυξη του Δήμου Πύλου-Νέστορος.....	75
Γράφημα 10: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων σχετικά με τη θετική συμβολή του τουρισμού στην ανάπτυξη του Δήμου.....	75
Γράφημα 11: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων της σημαντικότερης θετικής επίπτωσης του τουρισμού στην περιοχή σύμφωνα με την άποψη του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.....	75
Γράφημα 12: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων της βαρύτητας των προβλημάτων που έχουν δημιουργηθεί από τον τουρισμό στη γύρω περιοχή βάση της άποψης του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.....	76
Γράφημα 13: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων της πλειοψηφίας των τουριστών στην περιοχή (βάσει της εθνικότητάς τους) σύμφωνα με την άποψη του δείγματος των μόνιμων κατοίκων..	76
Γράφημα 14: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του είδους της τουριστικής κίνησης εκτός Καλοκαιριού στην περιοχή σύμφωνα με την άποψη των μόνιμων κατοίκων.....	77
Γράφημα 15: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων στο ερώτημα αν γνωρίζουν τι είναι ο αγροτουρισμός.....	77
Γράφημα 16: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων στο ερώτημα αν θα τους ενδιέφερε να ασχοληθούν με τον αγροτουρισμό.....	78

Γράφημα 17: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων σχετικά με το ποια είναι τα σημαντικότερα οφέλη του αγροτουρισμού.....	78
Γράφημα 18: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων στο ερώτημα αν γνωρίζουν αγροτουριστικές επιχειρήσεις στην περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος.....	79
Γράφημα 19: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων σχετικά με το αν η περιοχή του Δήμου συγκεντρώνει πολλές προϋποθέσεις ανάπτυξης του αγροτουρισμού.....	79
Γράφημα 20: Κατανομή σχετ. συχνοτήτων των παραγόντων που δυσχεραίνουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού σύμφωνα με την άποψη του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.....	80
Γράφημα 21: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων της σημαντικότερης παρέμβασης που θα βελτίωνε τις συνθήκες ανάπτυξης του αγροτουρισμού σύμφωνα με την άποψη του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.....	80
Γράφημα 22: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των παραγόντων που ευνοούν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή του Δήμου σύμφωνα με την άποψη του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.....	81
Γράφημα 23: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των δραστηριοτήτων που μπορούν να συνδυαστούν με τον αγροτουρισμό και η περιοχή μπορεί να υποστηρίξει ικανοποιητικά σύμφωνα με την άποψη του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.....	81
Γράφημα 24: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων σχετικά με το ποια άλλη δραστηριότητα θα τους ενδιέφερε να ασχοληθούν παράλληλα με τον αγροτουρισμό.....	82
Γράφημα 25: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων για το αν οι τουρίστες αγοράζουν τοπικά προϊόντα.....	82
Γράφημα 26: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων σχετικά με το αν η δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών που θα περιλαμβάνει αξιοθέατα της περιοχής θα λειτουργήσει ενισχυτικά στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού.....	83
Γράφημα 27: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων της σημαντικότερης συμβολής των πολιτιστικών διαδρομών σύμφωνα με την άποψη του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.....	83
Γράφημα 28: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του σημαντικότερου πλεονεκτήματος της περιοχής που θα μπορούσε να υποστηρίξει τη δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών με βάση την άποψη του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.....	84
Γράφημα 29: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των αξιοθέατων που θα έπρεπε να περιλαμβάνει μια πολιτιστική διαδρομή βάση της άποψης του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.....	84
Γράφημα 30: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων αναφορικά με το αν ο αγροτουρισμός και οι πολιτιστικές διαδρομές συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής.....	85

Γράφημα 31: Κατανομή σχετ. συχνοτήτων του φύλου του δείγματος των επισκεπτών.....	89
Γράφημα 32: Κατανομή σχετ. συχνοτήτων των ηλικιών του δείγματος των επισκεπτών.....	89
Γράφημα 33: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του δείγματος των επισκεπτών ως προς το μορφωτικό τους επίπεδο.....	90
Γράφημα 34: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του δείγματος των επισκεπτών ως προς την οικογενειακή τους κατάσταση.....	90
Γράφημα 35: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του δείγματος των επισκεπτών ως προς τον τόπο μόνιμης κατοικίας τους.....	90
Γράφημα 36: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων της εργασιακής κατάστασης του δείγματος των επισκεπτών.....	91
Γράφημα 37: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του δείγματος των επισκεπτών αναφορικά με το πόσες φορές έχουν επισκεφθεί την περιοχή.....	91
Γράφημα 38: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του σημαντικότερου λόγου για την οποία το δείγμα των επισκεπτών επισκέπτεται την περιοχή.....	92
Γράφημα 39: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των επισκεπτών σχετικά με το πως αξιολογεί τις προσφερόμενες τουριστικές υπηρεσίες, τις υποδομές της περιοχής, τη φιλοξενία των κατοίκων και την αξιοποίηση και συντήρηση των αξιοθέατων.....	92
Γράφημα 40: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των επισκεπτών στην ερώτηση αν θα επισκέπτονταν ξανά τη συγκεκριμένη περιοχή.....	93
Γράφημα 41: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των επισκεπτών στην ερώτηση αν γνωρίζουν τι είναι αγροτουρισμός.....	93
Γράφημα 42: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των επισκεπτών στην ερώτηση αν έχουν μείνει στο παρελθόν σε κάποιο αγροτουριστικό κατάλυμα.....	94
Γράφημα 43: κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των επισκεπτών στο αν θα ήθελαν να περάσουν τις διακοπές τους σε κάποια αγροτουριστική μονάδα της περιοχής.....	94
Γράφημα 44: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του σημαντικότερου κινήτρου του δείγματος των επισκεπτών για να κάνει αγροτουρισμό.....	95
Γράφημα 45: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των δραστηριοτήτων που θα ήθελαν να προσφέρει η περιοχή σύμφωνα με τις απαντήσεις του δείγματος των επισκεπτών.....	95
Γράφημα 46: κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των επισκεπτών αναφορικά με το αν υπάρχουν δυνατότητες ανάπτυξης του αγροτουρισμού στην Περιοχή.....	96
Γράφημα 47: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των επισκεπτών σχετικά με την ερώτηση εάν αγοράζουν τοπικά προϊόντα.....	96

Γράφημα 48: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των επισκεπτών σχετικά με το πόσο συχνά αγοράζουν ελαιόλαδο, προϊόντα οικοτεχνίας, κρασί και άλλα προϊόντα.....	97
Γράφημα 49: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των επισκεπτών στην ερώτηση αν θα επισκέπτονταν την περιοχή εκτός Καλοκαιριού για να κάνουν αγροτουρισμό και να συμμετάσχουν σε κάποια αγροτική δραστηριότητα.....	97
Γράφημα 50: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων της πιο επιθυμητής αγροτικής δραστηριότητας που θα ήθελε να συμμετάσχει το δείγμα των επισκεπτών.....	98
Γράφημα 51: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των επισκεπτών σχετικά με το αν η επιθυμία να γνωρίσουν τον πολιτισμό, τα ήθη και τα έθιμα μιας συγκεκριμένης περιοχής θα αποτελούσε βασικό κίνητρο για να κάνει ένα ταξίδι.....	98
Γράφημα 52: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των επισκεπτών σχετικά με το αν η ύπαρξη πολιτιστικών διαδρομών αποτελεί επιπλέον κίνητρο γι' αυτούς για να κάνουν αγροτουρισμό.....	99
Γράφημα 53: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των επισκεπτών σχετικά με το αν θα πραγματοποιούσαν μια προτεινόμενη διαδρομή αν διέμεναν σε κάποια αγροτουριστική μονάδα.....	99
Γράφημα 54: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των επισκεπτών σχετικά με πιο βαθμό θα βοηθήσουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή η δημιουργία οικολογικών μονοπατιών, η διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων, η δημιουργία μουσείων, η φιλική προσέγγιση των μόνιμων κατοίκων απέναντι στους επισκέπτες κι η προβολή των αγροτουριστικών μονάδων στο διαδίκτυο.....	100
Γράφημα 55: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του πιο δημοφιλούς αξιοθέατου για να επισκεφτούν σύμφωνα με τις απαντήσεις του δείγματος των επισκεπτών.....	101
Γράφημα 56: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των επισκεπτών σχετικά με τον βαθμό που πληροφορήθηκαν για τα αξιοθέατα της περιοχής από το φιλικό/οικογενειακό περιβάλλον, από τουριστικούς οδηγούς, από το διαδίκτυο, από προηγούμενη επίσκεψη, από περιοδικά, από το ραδιόφωνο/τηλεόραση, από μόνιμους κατοίκους.....	102
Γράφημα 57: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων των επισκεπτών σχετικά με το αν ο αγροτουρισμός και οι πολιτιστικές διαδρομές συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής.....	103

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Οικονομικά ενεργός πληθυσμός, σύνολο απασχολούμενων, απασχολούμενοι στον πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα, άνεργοι και λοιποί απασχολούμενοι του Δήμου Πύλου-Νέστορος.....	50
Πίνακας 2: πίνακας διπλής εισόδου του τόπου διαμονής βάση πληθυσμού των μόνιμων κατοίκων σε σχέση με το ενδιαφέρον τους να δραστηριοποιηθούν στον αγροτουρισμό.....	85
Πίνακας 3: πίνακας διπλής εισόδου της ηλικίας των μόνιμων κατοίκων σε σχέση με το ενδιαφέρον τους να δραστηριοποιηθούν στον αγροτουρισμό.....	86
Πίνακας 4: πίνακας διπλής εισόδου του μορφωτικού επιπέδου των μόνιμων κατοίκων σε σχέση με το ενδιαφέρον τους να δραστηριοποιηθούν στον αγροτουρισμό.....	87
Πίνακας 5: πίνακας διπλής εισόδου των μόνιμων κατοίκων που απασχολούνται ως αγρότες σε σχέση με το ενδιαφέρον τους να δραστηριοποιηθούν στον αγροτουρισμό.....	87
Πίνακας 6: πίνακας διπλής εισόδου των μόνιμων κατοίκων που θα τους ενδιέφερε να δραστηριοποιηθούν με τον αγροτουρισμό σε σχέση με το βαθμό συμφωνίας ότι οι πολιτιστικές διαδρομές και ο αγροτουρισμός συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής.....	88
Πίνακας 7: πίνακας διπλής εισόδου της ηλικίας των επισκεπτών σε σχέση με το αν θα ήθελαν να περάσουν τις διακοπές τους σε κάποια αγροτουριστική μονάδα στην περιοχή.....	103
Πίνακας 8: πίνακας διπλής εισόδου της ηλικίας των επισκεπτών σε σχέση με το αν έχουν μείνει κατά το παρελθόν σε κάποιο αγροτουριστικό κατάλυμα.....	104
Πίνακας 9: πίνακας διπλής εισόδου της ηλικίας των επισκεπτών σε σχέση με το αν θα επιθυμούσαν η περιοχή παράλληλα με τον αγροτουρισμό να τους προσφέρει τη δραστηριότητα της ορειβασίας.....	104
Πίνακας 10: πίνακας διπλής εισόδου του φύλου των επισκεπτών σε σχέση με το αν θα ήθελαν η περιοχή να τους προσφέρει παράλληλα με τον αγροτουρισμό και δραστηριότητες σχετικές με τη γαστρονομία.....	105
Πίνακας 11: πίνακας διπλής εισόδου του φύλου των επισκεπτών σε σχέση με το αν θα ήθελαν η περιοχή παράλληλα με τον αγροτουρισμό να τους παρέχει συμμετοχή σε αγροτικές δραστηριότητες.....	105
Πίνακας 12: πίνακας διπλής εισόδου της επιθυμίας των επισκεπτών να περάσουν τις διακοπές τους σε κάποια αγροτουριστική μονάδα της περιοχής σε σχέση με το αν θα ήθελαν η περιοχή παράλληλα με τον αγροτουρισμό να τους παρέχει συμμετοχή σε αγροτικές δραστηριότητες.....	106
Πίνακας 13: πίνακας διπλής εισόδου της επιθυμίας των επισκεπτών να περάσουν τις διακοπές τους σε κάποια αγροτουριστική μονάδα της περιοχής σε σχέση με το αν θα επισκέπτονταν τη συγκεκριμένη περιοχή εκτός Καλοκαιριού για να κάνουν αγροτουρισμό.....	106

Πίνακας 14: πίνακας διπλής εισόδου της συχνότητας που αγοράζουν τοπικά προϊόντα οι επισκέπτες σε σχέση με την επιθυμία τους να περάσουν τις διακοπές τους σε κάποια αγροτουριστική μονάδα της περιοχής..... 107

Πίνακας 15: πίνακας διπλής εισόδου της συχνότητας που αγοράζουν κρασί οι επισκέπτες σε σχέση με την επιθυμία τους να περάσουν τις διακοπές τους σε κάποια αγροτουριστική μονάδα της περιοχής..... 107

Πίνακας 16: πίνακας διπλής εισόδου της συχνότητας που αγοράζουν ελαιόλαδο οι επισκέπτες σε σχέση με την επιθυμία τους να περάσουν τις διακοπές τους σε κάποια αγροτουριστική μονάδα της περιοχής..... 108

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια σταδιακή μείωση της πρωτογενούς παραγωγής με παράλληλη εγκατάλειψη εκμεταλλεύσεων και συρρίκνωση του πληθυσμού των αγροτικών και ιδιαίτερα των απομονωμένων και ορεινών περιοχών. Ο Αγροτουρισμός μπορεί να αποτελέσει μια πηγή συμπληρωματικού εισοδήματος για τον αγροτικό πληθυσμό και να συμβάλλει στην αναζωογόνηση και ανάπτυξη των περιοχών αυτών (Ammirato et al., 2020). Δίνει όμως και την ευκαιρία σε κατοίκους προερχόμενους κυρίως από αστικούς χώρους να βρεθούν κοντά στη φύση, σε παραδοσιακούς οικισμούς και να γνωρίσουν τη ζωή της υπαίθρου και την ιδιαίτερη ταυτότητα της κάθε περιοχής (Ανδριώτης, 2008).

Οι διαδρομές προσφέρουν στους επισκέπτες που προσελκύονται από αξιοθέατα και αναζητούν πολιτιστικές εμπειρίες την ευκαιρία να γνωρίσουν την παράδοση και την ιστορία ενός τόπου (Zabbini, 2012). Παράλληλα συμβάλλουν στην αναβάθμιση και αξιοποίηση περιοχών, στη δημιουργία υποδομών, στην ενίσχυση της απασχόλησης και στη συνολική τοπική ανάπτυξη. Αγροτουρισμός και πολιτιστικές διαδρομές διασυνδέονται ιδανικά και με πλήθος άλλων εναλλακτικών δραστηριοτήτων στη φύση και κατ' αυτό τον τρόπο μπορούν να αποτελέσουν πυλώνες βιώσιμης ανάπτυξης συγκεκριμένων προορισμών με σεβασμό στο περιβάλλον, στην κοινωνία και στους πολιτιστικούς πόρους.

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης ήταν να διερευνήσει τις προοπτικές ανάπτυξης του αγροτουρισμού και της δημιουργίας πολιτιστικών διαδρομών στην Περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος και τη συμβολή τους στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής. Η μελέτη χωρίζεται σε τρία μέρη. Το πρώτο μέρος αφορά το θεωρητικό υπόβαθρο της εργασίας και βασίζεται σε βιβλιογραφική ανασκόπηση ελληνικής και ξένης βιβλιογραφίας. Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει τη μελέτη περίπτωσης, ενώ το τρίτο μέρος αφορά την εμπειρική έρευνα.

Πιο αναλυτικά στο πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται η έννοια του αγροτουρισμού, τονίζοντας αρχικά τη σημασία γενικά του τουρισμού για την ελληνική οικονομία καθώς και τις διαφορές μαζικού και εναλλακτικού τουρισμού. Μετά από μια μικρή αναφορά για την κατάσταση που επικρατεί σήμερα στον αγροτικό τομέα αναλύονται τα οφέλη του αγροτουρισμού για τις αγροτικές περιοχές, η μορφή που λαμβάνει στην Ελλάδα καθώς και οι προοπτικές αλλά και οι δυσκολίες που παρουσιάζονται στην ανάπτυξή του στη χώρα μας. Στο δεύτερο κεφάλαιο επιχειρείται η προσέγγιση της έννοιας του πολιτιστικού τουρισμού ως μια μορφή εναλλακτικού

τουρισμού που παρουσιάζει μεγάλη ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια και προσελκύει μεγάλο αριθμό τουριστών. Μια ειδική μορφή του, είναι οι πολιτιστικές διαδρομές οι οποίες με τον κατάλληλο σχεδιασμό αφενός προσφέρουν μια πιο ολοκληρωμένη και βαθύτερη εμπειρία στους επισκέπτες αφετέρου συμβάλλουν σημαντικά στην ανάπτυξη των περιοχών μέσα από τις οποίες διέρχονται. Το τρίτο κεφάλαιο αφορά τη μελέτη περίπτωσης και πιο συγκεκριμένα τον Δήμο Πύλου – Νέστορος του νομού Μεσσηνίας. Παρατίθενται πληροφορίες σχετικά με τον γεωγραφικό και γεωφυσικό προσδιορισμό της περιοχής, τα δημογραφικά στοιχεία, τη διάρθρωση της οικονομίας ενώ ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στη μακρά ιστορία της περιοχής και τα αξιοθέατα που μπορούν οι τουρίστες να επισκεφτούν. Στο επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζεται η προτεινόμενη πολιτιστική διαδρομή που βασίστηκε κυρίως στα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου περιλαμβάνοντας τις πιο δημοφιλείς επιλογές των συμμετεχόντων στην έρευνα, δηλαδή τα τρία Κάστρα Πύλου, Μεθώνης και Κορώνης και το ανάκτορο του Νέστορα, ενώ προστέθηκε άλλο ένα μνημείο οι κατακόμβες του Αγίου Ονουφρίου που βρίσκονται παραπλεύρως της διαδρομής και προσδίδουν μια ξεχωριστή εμπειρία. Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας που περιλαμβάνει τον σκοπό, το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε, τη διαδικασία συλλογής και επεξεργασίας των δεδομένων που ακολουθήθηκε. Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας για τους μόνιμους κατοίκους και τους επισκέπτες της περιοχής. Στο έβδομο κεφάλαιο καταγράφονται τα συμπεράσματα της έρευνας.

Α΄ ΜΕΡΟΣ : ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ο Αγροτουρισμός

1.1 Η σημασία του τουρισμού για την ελληνική οικονομία

Σε παγκόσμια κλίμακα είναι ευρέως αποδεκτή η σπουδαιότητα του τουριστικού κλάδου και η συνεισφορά του στις τοπικές οικονομίες. Αποτελεί μια οικονομική δραστηριότητα που απασχολεί άμεσα ή έμμεσα εκατομμύρια ανθρώπους, συνεισφέρει στη συνολική οικονομική ανάπτυξη κάθε τόπου και παράλληλα λειτουργεί ως προωθητικός μηχανισμός για την ανάπτυξη και των υπόλοιπων κλάδων που προσφέρουν αγαθά και υπηρεσίες (Ramaswamy & Sathis Kumar, 2010).

Η άμεση απασχόληση αφορά τις δραστηριότητες που συνδέονται με την παροχή τουριστικών υπηρεσιών όπως (ξενοδοχεία, καταλύματα, εστίαση, κα). Η έμμεση απασχόληση σχετίζεται με τις επιμέρους οικονομικές δραστηριότητες που λειτουργούν υποστηρικτικά προς τους παραπάνω κλάδους (Λιαργκόβας κ.α., 2019). Οι επενδύσεις δε που γίνονται για έργα υποδομής δημιουργούν τις προϋποθέσεις για τη γενικότερη ανάπτυξη και αναβάθμιση ολοκλήρων περιοχών. Παράλληλα ο τουρισμός συντελεί στην ανταλλαγή πολιτιστικών αξιών μεταξύ των λαών, στην ενδυνάμωση πολιτικών και οικονομικών σχέσεων ενώ συμβάλλει στην προστασία και την αναβάθμιση των μνημείων και περιοχών ιδιαίτερης αξίας (Ramaswamy & Sathis Kumar, 2010).

Η πολιτιστική κληρονομιά, οι φυσικές ομορφιές και η θάλασσα αποτελούν ιδιαίτερα πλεονεκτήματα της χώρας μας και την έχουν καθιερώσει ως έναν από τους δημοφιλέστερους τουριστικούς προορισμούς παγκοσμίως. Σύμφωνα με την UNWTO η Ελλάδα το 2019 κατέλαβε την 13^η θέση σε αφίξεις διεθνών τουριστών, το οποίο μεταφράζεται σε 34 εκατομμύρια επισκέπτες. Το μεγαλύτερο μερίδιο στην τουριστική αγορά παγκοσμίως καταλαμβάνει η κατηγορία «Ήλιος και Θάλασσα», που κατεξοχήν χαρακτηρίζει και τον ελληνικό τουρισμό, καθιστώντας τη χώρα τρίτη σε προτίμηση στη συγκεκριμένη κατηγορία. Είναι χαρακτηριστικό ότι εντός των τριών μηνών (Ιούλιος έως Σεπτέμβριος) οι επισκέψεις ξένων τουριστών υπερβαίνουν τις μισές του έτους (Πισσαρίδης κ.α., 2020).

Ο τουριστικός κλάδος παρουσιάζει μεγάλη συνεισφορά στην διαμόρφωση του ΑΕΠ και την ενίσχυση της απασχόλησης στη χώρα μας. Για το έτος 2019 με βάση τα στοιχεία του Παγκόσμιου

Συμβουλίου Ταξιδιών και Τουρισμού (WTTC), η συμβολή του τουρισμού στο ΑΕΠ ανήλθε σε 20,8% που αντιστοιχεί σε 39 δις. ευρώ. Οι συνολικά δε απασχολούμενοι στον κλάδο υπολογίζονται σε 946.000 άτομα ή 21,7% του συνολικού εργατικού δυναμικού (Πισσαρίδης κ.α., 2020).

1.2 Μαζικός και εναλλακτικός τουρισμός

Ο τουρισμός είναι μια δραστηριότητα που ασκεί επιρροή στην οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον. Ο μαζικός τουρισμός, που αποτελεί και μακράν την κυρίαρχη μορφή τουρισμού, είναι σημαντικά άνισος όσον αφορά τις επιδράσεις του τόσο τοπογραφικά όσο και οικονομικά, με σχετικά μικρή διάχυση των οικονομικών ωφελειών συγκρινόμενη με την υψηλή διάχυση των περιβαλλοντικών και πολιτιστικών συνεπειών. Οι τουρίστες αυτού του είδους χαρακτηρίζονται από το ότι αναζητούν καταναλωτικά αγαθά κι υπηρεσίες που θα ικανοποιήσουν τις επιθυμίες τους χωρίς να διακινδυνεύουν τη χαλάρωσή τους (Kizos & Iosifides, 2007).

Ο μαζικός τουρισμός στοχεύει στο γρήγορο κέρδος και δεν δίνει έμφαση στο κοινωνικό και περιβαλλοντικό αποτύπωμα. Εξαρτάται δε σε μεγάλο βαθμό από τις εποχικές και κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν στον προορισμό και γι' αυτό έγινε γνωστός με το σλόγκαν ήλιος-θάλασσα-άμμος (Christou, 2012). Απαιτεί επενδύσεις μεγάλης κλίμακας, δημιουργεί μεγάλη συμφόρηση επισκεπτών και προκαλεί υπερβάσεις στη φέρουσα ικανότητα των προορισμών (Ανδριώτης, 2008).

Ο μαζικός τουρισμός έγινε πολύ δημοφιλής ανάμεσα στους τουρίστες εξαιτίας της εύκολης πρόσβασης που παρείχε στους κατά τόπους προορισμούς, της δημιουργίας των τουριστικών πακέτων και του χαμηλού κόστους που παρουσίαζε. Εν αντιθέσει όμως με τα πολλαπλασιαστικά οφέλη που προκαλεί σε μια οικονομία ο τουρισμός, η ανάπτυξή του έχει συνδεθεί και με αρνητικά φαινόμενα όπως αλόγιστη χρήση φυσικών πόρων, καταστροφή του περιβάλλοντος, εμφάνιση κοινωνικών προβλημάτων, ενώ κατηγορείται ότι αλλοιώνει την πολιτιστική ταυτότητα και την ιδιαίτερη φυσιογνωμία των προορισμών. Η εποχικότητα του τουρισμού και οι δημοφιλείς τουριστικοί προορισμοί συχνά ταυτίζονται με περιβαλλοντικά ευαίσθητες περιοχές, γεγονός που οδήγησε σε μη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και υποβάθμιση πολλών οικοσυστημάτων, ιδιαίτερα δε σε παράκτιες και ορεινές περιοχές (Ramaswamy & Sathis Kumar, 2010). Επίσης σε πολλές περιπτώσεις τα έσοδα του τουρισμού δεν παραμένουν στην τοπική οικονομία και δεν συμβάλλουν στην ανάπτυξη και την βελτίωση του επιπέδου ζωής των κατοίκων καθώς εξαιτίας κατανάλωσης εισαγόμενων ειδών, απασχόλησης ξένων υπαλλήλων ή

και ύπαρξης ξένων επιχειρήσεων στην περιοχή απομακρύνονται από την τοπική αγορά (Ανδριώτης, 2008).

Η εμφάνιση του εναλλακτικού τουρισμού οφείλεται στην έντονη κριτική που ασκήθηκε για τον μαζικό τουρισμό και τις αρνητικές επιπτώσεις που επιφέρει στις περιοχές προορισμού. Ο εναλλακτικός τουρισμός ενσωματώνοντας και εκφράζοντας αυτό που ονομάστηκε ως ήπιας μορφής, μικρής κλίμακας, φυσικός και πράσινος τουρισμός παρουσιάστηκε ως μια μορφή τουρισμού που μπορεί να καταφέρει να είναι συνεπής με τις κοινωνικές, φυσικές και κοινοτικές αξίες και που θα μπορούσε να διορθώσει τον αρνητικό αντίκτυπο του μαζικού τουρισμού στην κοινωνία και το περιβάλλον. Και αυτό γιατί έχει λιγότερο αρνητικές επιπτώσεις στους προορισμούς, δίχως από την άλλη μεριά να μειώνονται οι θετικές οικονομικές επιδράσεις που προκαλεί η εναλλακτική τουριστική δραστηριότητα στις συγκεκριμένες περιοχές (Christou, 2012). Το πρότυπο αυτό του εναλλακτικού τουρισμού υιοθετήθηκε από μια μεγάλη κατηγορία τουριστών που θέλησαν να ξεφύγουν από το τετριμμένο και να αναζητήσουν την ποιότητα και το κάτι ιδιαίτερο και διαφορετικό στο ταξίδι τους. Συσχέτισαν δε την επίσκεψή τους σε κάποιο προορισμό με την φύση και τον σεβασμό στο περιβάλλον και τον πολιτισμό, αναζητώντας απομακρυσμένες περιοχές μακριά από μαζικούς προορισμούς (Ανδριώτης, 2008). Ως συνέπεια της εμφάνισης και ανάπτυξης του εναλλακτικού τουρισμού καλλιεργήθηκε και η ιδέα του βιώσιμου τουρισμού (Christou, 2012).

Μέσω της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης επιτυγχάνεται η προστασία του περιβάλλοντος, η διατήρηση των φυσικών πόρων ενώ ωφελούνται τόσο οι κάτοικοι όσο και οι επισκέπτες. Παράλληλα ο τουρισμός προσαρμόζεται στη φέρουσα ικανότητα της περιοχής, ενώ όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς συνεργάζονται για να λαμβάνονται οι αποφάσεις (Amerta et all, 2018).

Μέσα από αυτό το πλαίσιο αναπτύσσονται διάφορες μορφές εναλλακτικού τουρισμού συμβάλλοντας στην δημιουργία ενός νέου μοντέλου αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης. Μορφές εναλλακτικού τουρισμού αποτελούν ο πολιτιστικός τουρισμός, ο οικοτουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός ο αγροτουρισμός, ο αθλητικός τουρισμός, ο γαστρονομικός τουρισμός, ο ορειβατικός τουρισμός, ο συνεδριακός τουρισμός, ο χειμερινός τουρισμός, ο θαλάσσιος τουρισμός κ.α. (ΕΟΤ, 2004).

Ο εναλλακτικός τουρισμός στηρίζεται σε μικρές ομάδες, οικογένειες, μεμονωμένους επισκέπτες και λαμβάνει χώρα όλες τις εποχές του χρόνου, ενώ συνέβαλε στην αύξηση της περιβαλλοντικής ευαισθησίας και της οικολογικής αντίληψης εντός της τουριστικής βιομηχανίας (Christou, 2012).

Η διάχυση των επισκεπτών τόσο χρονικά όσο και χωρικά επιμηκύνει την τουριστική σεζόν και αποφορτίζει τους μήνες αιχμής σε προορισμούς ιδιαίτερα αυξημένης τουριστικής κίνησης. Παράλληλα η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε περιοχές που έως τώρα ήταν λιγότερο αναπτυγμένες τουριστικά ενώ διέθεταν ιδιαίτερους τουριστικούς πόρους όπως πολιτιστικά μνημεία, φυσικό περιβάλλον, παράδοση και ιστορία τους προσφέρει την δυνατότητα να τους αξιοποιήσουν και να τους εκμεταλλευτούν τουριστικά, οδηγώντας σε μια συνολική ανάπτυξη των περιοχών αυτών.

Οι διάφορες μορφές εναλλακτικού τουρισμού χαρακτηρίζονται από τον ξεχωριστό τρόπο οργάνωσή τους και τις διαφορετικές υποδομές που απαιτούνται κάθε φορά για την ανάπτυξή τους ενώ επιλέγονται με βάση το ιδιαίτερο κίνητρο που εκδηλώνει και την ιδιαίτερη επιθυμία που θέλει να ικανοποιήσει ο κάθε επισκέπτης. Αντίθετα με ότι συμβαίνει στον μαζικό τουρισμό, στον εναλλακτικό ο επισκέπτης είναι αυτός που οργανώνει και σχεδιάζει τις διακοπές του, διαλέγοντας τον προορισμό του και φτιάχνοντας με πλήρη ελευθερία το πρόγραμμα του ταξιδιού του. Αναζητά βιωματικές και αυθεντικές εμπειρίες μέσω της ενεργητικής συμμετοχής του και της προσωπικής ανακάλυψης και γνωριμίας του προορισμού του. Αυτός είναι και ο σκοπός του ταξιδιού του και ο οποίος του δίνει το αίσθημα της ικανοποίησης (ΕΟΤ, 2004).

Ο εναλλακτικός τουρισμός συμβάλλει σε μια πιο ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη εντός της τοπικής κοινωνίας καθώς ο εναλλακτικός τουρίστας αγοράζει τοπικά προϊόντα ωθώντας την απασχόληση σε επιμέρους κλάδους της αγροτικής κοινωνίας και εκτός της γεωργίας όπως την βιοτεχνία, την χειροτεχνία κα. (Ανδριώτης, 2008).

Ο εναλλακτικός τουρισμός πρέπει να χαρακτηρίζεται από ήπιους ρυθμούς ανάπτυξης προκειμένου οι φυσικοί πόροι που εκμεταλλεύεται να μην επιβαρύνονται και να αποκαθίστανται, εντασσόμενος έτσι στο πνεύμα της βιώσιμης ανάπτυξης. Υπό αυτό το πρίσμα είναι απαραίτητο ο σχεδιασμός των ιδιαίτερων αυτών δραστηριοτήτων να γίνεται με τέτοιο τρόπο που να εξασφαλίζει την αειφορία ενώ πρέπει να λαμβάνονται υπόψιν και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής προκειμένου να προσαρμόζεται αναλόγως (ΕΟΤ, 2004).

Στην Ελλάδα τη δεκαετία του 1950, ο τουρισμός αναπτύχθηκε γύρω από τα πολιτιστικά αξιοθέατα που υπήρχαν. Σταδιακά το τουριστικό μοντέλο αναπτύχθηκε κι ως τα μέσα του 1980 η χώρα εξελίχθηκε σε έναν προορισμό διακοπών για χαλάρωση με κύρια έκφραση το μοντέλο που εκφραζόταν ως (ήλιος-θάλασσα) (Lauterbach, 2012).

Η τουριστική ανάπτυξη βασίστηκε στην υιοθέτηση του χαρακτηριστικού μαζικού μοντέλου και στους δημοφιλείς προορισμούς που αναπτύχθηκαν και που υποστήριζαν και εξέφραζαν απόλυτα το μοντέλο αυτό. Ως αποτέλεσμα εμφανίστηκαν οι συνεπακόλουθες αδυναμίες της υψηλής εποχικότητας, της πυκνότητας τις περιόδους αιχμής και παράλληλα της έλλειψης θεματικών και εναλλακτικών μορφών (Christou, 2012). Αυτό το μοντέλο όμως δεν ενίσχυσε μόνο σε μεγάλο βαθμό το φαινόμενο της εποχικότητας αλλά οδήγησε και σε αποκλειστική ανάπτυξη της ακτογραμμής και των νησιών και σε χωρική συγκέντρωση των τουριστικών δομών στις παράκτιες περιοχές. Αντίθετα, οι ορεινές περιοχές που καλύπτουν το 70% της ηπειρωτικής Ελλάδας, παρέμειναν γεωγραφικά απομονωμένες από την τουριστική ανάπτυξη με αποτέλεσμα να συγκαταλέγονται μεταξύ των φτωχότερων περιοχών (Lauterbach, 2012). Και επικράτησε αυτή η μορφή τουρισμού παρά το γεγονός ότι στον Ελληνικό χώρο συγκεντρώνονταν αρκετές προϋποθέσεις και πλεονεκτήματα όπως αύξηση των αφίξεων, πλούσια φυσική ομορφιά, πολιτιστική και ιστορική κληρονομιά, ζωντανή παράδοση και Ελληνικός τρόπος ζωής (Christou, 2012). Ιδιαίτερα πλεονεκτήματα δηλαδή που αν είχαν τύχει αξιοποίησης θα μπορούσαν να έχουν οδηγήσει σε μια διαφορετική, πιο ποιοτική και πιο βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

1.3 Η έννοια του αγροτουρισμού

Το πολύ μικρό ποσοστό αφίξεων των τουριστών στην Ελλάδα που αναλογεί στο πεντάμηνο Νοεμβρίου-Μαρτίου φανερώνει αφενός την πολύ μεγάλη εποχικότητα που χαρακτηρίζει τον τουρισμό στη χώρα μας και αφετέρου καταδεικνύει τις σημαντικές προοπτικές ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών που υπάρχουν, όπως πολιτιστικός τουρισμός, θρησκευτικός, αγροτουρισμός, οικοτουρισμός κ.α. (Πισσαρίδης κ.α., 2020).

Ο αγροτουρισμός θεωρείται ως μια «έξυπνη ευκαιρία» για τη βιώσιμη ανάπτυξη των αγροτικών κοινοτήτων, με πολλαπλασιαστικές επιδράσεις σε σημαντικούς τομείς της οικονομικής και κοινωνικής ζωής (Ammirato et al., 2020).

Στην Ελληνική περιφέρεια αν και η πρωτογενής παραγωγή παρουσιάζει τάσεις συρρίκνωσης τα τελευταία χρόνια, ανέκαθεν αποτελούσε την παραδοσιακή δραστηριότητα της υπαίθρου και ως εκ τούτου μπορεί να υποστηρίξει την ανάπτυξη του αγροτουρισμού αφού υπάρχουν έστω και σε μικρότερο πλέον βαθμό από ότι στο παρελθόν τόσο οι απαραίτητες αγροτικές εκτάσεις και μονάδες όσο και η απαιτούμενη εμπειρία των απασχολούμενων σε παραδοσιακές αγροτικές ασχολίες και καλλιέργειες.

Αν και τα αίτια ανάπτυξης του αγροτουρισμού δεν είναι κοινά για όλες τις αγροτικές περιοχές εντούτοις μπορεί να γίνουν αντιληπτά εξεταζόμενα από δύο μεριές. Από τη μεριά της ζήτησης και από την μεριά της προσφοράς. Η ζήτηση για αγροτουρισμό αφορά ένα κομμάτι του πληθυσμού των πόλεων που επηρεασμένοι από τον σύγχρονο τρόπο ζωής και τα υπόλοιπα προβλήματα που συσσωρεύονται από την υπερσυγκέντρωση στις πόλεις καθώς και από τους συνηθισμένους τουριστικούς προορισμούς μαζικής προσέλευσης κόσμου, αναζητούν την επαφή με την φύση και την ησυχία της υπαίθρου. Από την μεριά της προσφοράς η μείωση των εισοδημάτων των αγροτών τους οδήγησε στην αναζήτηση λύσεων για το μέλλον της αγροτικής τους δραστηριότητας. Ξεκίνησαν επομένως να συνδυάζουν την απασχόληση στην γεωργία με τον τουρισμό (Ανδριώτης, 2008).

«Αγροτουρισμός είναι η ειδική μορφή τουρισμού υπαίθρου, η οποία αφορά στην παροχή υπηρεσιών υποδοχής και φιλοξενίας ή και εστίασης σε χώρους λειτουργικά ενοποιημένους με αγροτικές εκμεταλλεύσεις, οι οποίες προσφέρονται συνδυαστικά με δραστηριότητες που σχετίζονται με την αγροτική παραγωγή, όπως και με την προστασία και ανάδειξη του φυσικού και ανθρωπογενούς αγροτικού τοπίου. Η δραστηριότητα του αγροτουρισμού συνδυάζεται υποχρεωτικά με την παραγωγή αγροτικών προϊόντων» (Υπουργείο Τουρισμού, 2021).

Σύμφωνα με τις διατάξεις, για την απόκτηση του ειδικού σήματος αγροτουρισμού η Επιχείρηση ιδρύεται αποκλειστικά από κατ'επάγγελμα αγρότες και περιλαμβάνει οπωσδήποτε καταλύματα διαμονής τα οποία μπορούν να είναι είτε εντός του αγροκτήματος είτε σε απόσταση ακτίνας 10 χλμ. από το αγρόκτημα και σε οικισμό με όχι πάνω από 5χιλ κατοίκους. Στις αγροτουριστικές δραστηριότητες μπορούν να περιλαμβάνονται και υπηρεσίες εστίασης με την προϋπόθεση τα προϊόντα που χρησιμοποιούνται να προέρχονται από το καλάθι αγροτικών προϊόντων. Συμπληρωματικά με τις προσφερόμενες υπηρεσίες φιλοξενίας και εστίασης μπορούν να παρέχουν στους επισκέπτες την δυνατότητα να παρακολουθούν και να συμμετέχουν σε δραστηριότητες που σχετίζονται με τις καθημερινές ασχολίες του αγροκτήματος και τη βιώσιμη εκμετάλλευση της γης (Υπουργείο Τουρισμού, 2021).

1.4 Ο αγροτικός τομέας σήμερα, ο τουρισμός υπαίθρου και ο αγροτουρισμός

Στη σημερινή εποχή ο αγροτικός τομέας βρίσκεται αντιμέτωπος με σημαντικότερες προκλήσεις. Οι χαμηλές τιμές των προϊόντων σε συνδυασμό με τα αυξανόμενα έξοδα παραγωγής, η παγκοσμιοποίηση και ο διεθνής ανταγωνισμός, η αστικοποίηση, οι επιπτώσεις της κλιματικής

αλλαγής δημιουργούν ένα ασταθές περιβάλλον και προκαλούν μεγάλες δυσχέρειες στην αγροτική δραστηριότητα (Nguyen et al, 2018).

Όπως είναι γνωστό, η μηχανική καλλιέργεια διευκόλυνε πολύ τις αγροτικές εργασίες κι οδήγησε σε αύξηση της παραγωγής, μείωσε όμως την απασχόληση στις αγροτικές περιοχές. Στον Ελληνικό χώρο δε η μείωση της απασχόλησης στις αγροτικές καλλιέργειες δεν οφειλόταν μόνο στην χρήση των καινούργιων τεχνολογικών μέσων αλλά επιπρόσθετα και στις μικρές καλλιεργούμενες εκτάσεις που εκμεταλλεύονταν οι Έλληνες αγρότες καθώς και στον πολυτεμαχισμό τους που δημιουργεί αφενός δυσκολίες στην παραγωγή και αφετέρου καθιστά τις εκμεταλλεύσεις λιγότερο αποδοτικές. Ως αποτέλεσμα ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών αντιμετωπίζει το πρόβλημα της υποαπασχόλησης ή αναγκάζεται να ψάξει για εργασία σε άλλα επαγγέλματα μακριά από τις αγροτικές περιοχές (Καλδής κ.α., 2000).

Άλλα προβλήματα του αγροτικού τομέα αποτελούν η αδυναμία που εκδηλώνεται να παρακινηθούν οι νέοι να απασχοληθούν στα αγροτικά επαγγέλματα (το ποσοστό ατόμων ηλικίας 15-29 ετών που απασχολούνται έχει μειωθεί στο 8% το 2017), το χαμηλό επίπεδο μόρφωσης που παρατηρείται στον αγροτικό χώρο (το 39,1% έχει απολυτήριο δημοτικού έναντι του 10,1% στο σύνολο της οικονομίας), η χαμηλή επαγγελματική κατάρτιση των γεωργών (μόλις 5,5% έχει παρακολουθήσει κάποιου είδους εκπαίδευση σε σχέση με 20,2% στην Ευρωπαϊκή Ένωση). Επίσης ο αγροτικός τομέας χαρακτηρίζεται από μη αποτελεσματική οργάνωση με χαρακτηριστικό παράδειγμα ότι μόλις το 8% των προϊόντων προωθούνται μέσω συνεταιρισμών στη χώρα σε σχέση με το 49% στην ΕΕ, ενώ ένα μεγάλο ποσοστό από τα προϊόντα αγροδιατροφής διατίθενται χωρίς τυποποίηση με άμεσο επακόλουθο να εμφανίζουν χαμηλότερη προστιθέμενη αξία. Ενδεικτικά μόνο το 27% του ελαιόλαδου που παράγεται στην Ελλάδα οδηγείται σε τυποποίηση και αποκτά εμπορικό σήμα σε σχέση με περίπου 50% στην Ισπανία και 80% στην Ιταλία (Πισσαρίδης κ.α., 2020).

Για το 2017 η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα ανήλθε σε 6,2 δις ευρώ, το μεγαλύτερο ποσό που επιτυγχάνεται μετά το 2005 και υποδηλώνει τη σημασία που συνεχίζει να έχει ακόμα ο αγροτικός τομέας στην χώρα μας. Παρόλα αυτά όμως οι αλλαγές στη διάρθρωση της οικονομίας είχαν σαν αποτέλεσμα το ποσοστό συμμετοχής του αγροτικού τομέα συνολικά στην ΑΠΑ στην Ελλάδα να έχει μειωθεί από το 4,9% το 1995 στο 3,7% το 2017. Θα πρέπει ωστόσο να επισημάνουμε ότι μετά το 2008 η βαρύτητα του αγροτικού τομέα ενισχύθηκε, καθώς σε όρους προστιθέμενης αξίας εμφάνισε μικρότερη μείωση σε σχέση με την ελληνική

οικονομία συνολικά, αλλά και με τους περισσότερους επιμέρους τομείς συγκριτικά. Σε ότι αφορά την απασχόληση, το ποσοστό των απασχολούμενων στον αγροτικό τομέα σε σχέση με το σύνολο των απασχολούμενων στην οικονομία παρουσίασε μείωση από 15,2% το 2000 σε 10,6% το 2017, παραμένει όμως αρκετά μεγαλύτερο συγκριτικά με τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (4,4% το 2017) (IOBE, 2020).

Οι αγροτικές οικογένειες στη προσπάθειά τους να εξασφαλίσουν οικονομική σταθερότητα αναζητούν εναλλακτικές δραστηριότητες ως συμπληρωματική πηγή εσόδων. Σε συνάρτηση και με τον περιορισμό των προγραμμάτων επιδότησης που σχετίζονταν με την αγροτική παραγωγή ο αγροτουρισμός αποτέλεσε ένα ιδιαίτερα σημαντικό μέσο διαφοροποίησης για να στηριχθεί η βιωσιμότητα των αγροτικών περιοχών (Nguyen et al, 2018).

Ο αγροτουρισμός προσπαθεί αφενός να απαντήσει στην αγωνία του αγροτικού κόσμου να εξασφαλίσει επιπρόσθετο εισόδημα που θα του επιτρέψει την αξιοπρεπή διαβίωση στον τόπο του και αφετέρου να ικανοποιήσει την επιθυμία των κατοίκων των πόλεων να βρεθούν κοντά στη φύση (Θεοδωροπούλου & Αποστολόπουλος, 2003). Θεωρείται ένα πολύτιμο εργαλείο για τη διατήρηση των γεωργικών δραστηριοτήτων, τη διαφοροποίηση των οικονομικών πρακτικών στην ύπαιθρο και της αγροτικής επιχειρηματικότητας, βοηθώντας τη διατήρηση του πολιτισμικού περιβάλλοντος και συνεισφέροντας στο νέο ευρωπαϊκό μοντέλο γεωργίας κι αγροτικής ανάπτυξης. Διαφοροποίηση παραγωγικών δραστηριοτήτων κι εισαγωγή νέων (Kizos & Iosifides, 2007). Ο αγροτουρισμός κινητοποιεί την οικονομία και την ανάπτυξη μιας περιοχής μέσω της εισροής τουριστών στην ύπαιθρο για την κάλυψη των αναγκών των οποίων δημιουργείται απασχόληση και στους τρεις τομείς της οικονομίας (Θεοδωροπούλου & Αποστολόπουλος, 2003).

Με την ευρεία έννοια, ο τουρισμός υπαίθρου περιλαμβάνει σειρά δραστηριοτήτων, υπηρεσιών και καταλυμάτων που προσφέρονται από αγρότες, χωρικούς και κατοίκους αγροτικών περιοχών με σκοπό να προσελκύσουν επισκέπτες στην περιοχή τους, που θα δημιουργήσουν επιπλέον εισόδημα για τις επιχειρήσεις τους (Darau et al., 2010). Αναφέρεται σε κάθε είδους ήπιο τουρισμό που λαμβάνει χώρα στον αγροτικό χώρο. Εντός αυτού του πλαισίου διακρίνεται σε θαλάσσιο, ιαματικό, φυσιολατρικό, περιηγητικό, μορφωτικό, πολιτιστικό, αθλητικό, χειμερινό ή αγροτουρισμό, βάση των δραστηριοτήτων που δύναται να προσφέρει η κάθε περιοχή. Κάθε προορισμός αποσκοπεί στην έλευση επισκεπτών αναδεικνύοντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, προβάλλοντας τις παραδόσεις του, τις πολιτιστικές εκδηλώσεις, τα τοπικά προϊόντα, την

ομορφιά του τοπίου. Αντίστοιχα από την πλευρά τους οι επισκέπτες επιλέγουν τον προορισμό τους ανάλογα με τις ιδιαίτερες προτιμήσεις τους και επιθυμίες. Έτσι ο τουρισμός υπαίθρου έχει σημειώσει τα τελευταία χρόνια σημαντική ανάπτυξη καθώς μπορεί να προσφέρει αυθεντικές εμπειρίες χωρίς να επιβαρύνει τον εκάστοτε προορισμό με τη μαζική προσέλευση τουριστών. Συγκεκριμένα, η ενεργητική παρουσία των επισκεπτών στις εκδηλώσεις της περιοχής, η ποιότητα του περιβάλλοντος σε συνδυασμό με τους χαλαρούς ρυθμούς οδήγησε στην αύξηση της αναζήτησης τέτοιων προορισμών (Καλδής κ.α., 2000).

Ο πραγματικά γνήσιος τουρισμός υπαίθρου χαρακτηρίζεται από την απουσία αστικού συνωστισμού, την ησυχία και το μη αυτοματοποιημένο περιβάλλον, την προσωπική και άμεση επαφή σε αντίθεση με την ανωνυμία των πόλεων, την αίσθηση συνέχειας και σταθερότητας, την αίσθηση παλιάς και συνεχιζόμενης ιστορίας, της δυνατότητα καθολικής γνωριμίας μιας περιοχής και των κατοίκων της (Dargau et al., 2010). Ο τουρισμός υπαίθρου αντιπροσωπεύει μια αναπτυσσόμενη αγορά που προσφέρει στις αγροτικές κοινότητες προοπτικές ανάπτυξης, μέσω της τάσης που δημιουργείται στην τουριστική αγορά και δίνει μεγαλύτερη προσοχή στις πολιτιστικές αξίες, τη διατροφή και την εξοχή. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο ο αγροτουρισμός αντιπροσωπεύει την αυθεντική μορφή του τουρισμού υπαίθρου καθώς δίνει την δυνατότητα στους επισκέπτες να ζήσουν την πραγματική και αυθεντική εμπειρία σε ένα αγρόκτημα εν λειτουργία και να συμμετάσχουν σε δραστηριότητες όπως συγκομιδή, τάισμα ζώων, να βρεθούν κοντά στη φύση και να απολαύσουν το φαγητό που παρασκευάζεται και μαγειρεύεται στην φάρμα (Ammirato et al., 2020).

Στη χώρα μας συχνά οι όροι τουρισμός υπαίθρου και αγροτουρισμός συγχέονται σαν να πρόκειται για την ίδια έννοια, κάτι το οποίο όμως δεν είναι σωστό. Ο τουρισμός υπαίθρου περιλαμβάνει όλες τις μορφές τουρισμού που μπορούν να προσφερθούν από επιχειρηματίες του τουρισμού χωρίς να χρειάζεται να είναι και απαραίτητα αγρότες. Αντίθετα στον αγροτουρισμό οι υπηρεσίες προσφέρονται μόνο από επαγγελματίες αγρότες που έχουν και καλλιεργούν τη δική τους γη και θέλουν να αποκτήσουν συμπληρωματικό εισόδημα (Belias et al, 2018).

1.5 Οι επιδράσεις του αγροτουρισμού

Μέσω της ανάπτυξης του αγροτουρισμού δημιουργούνται οφέλη τόσο για τους επαγγελματίες αγρότες όσο και για τους επισκέπτες και τις τοπικές κοινότητες επηρεάζοντας την οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον.

Οικονομική διάσταση

Οι περισσότερες έρευνες σχετικά με τα αίτια της ανάπτυξης του αγροτουρισμού αναγνωρίζουν τα οικονομικά οφέλη όσον αφορά το επιπλέον εισόδημα των αγροτών που απορρέει από τις τουριστικές υπηρεσίες που παρέχουν. Παράλληλα ο αγροτουρισμός συμβάλλει στην ανάπτυξη και άλλων τοπικών οικονομικών δραστηριοτήτων ενισχύοντας την επιχειρηματικότητα και αυξάνοντας την ελκυστικότητα και τη ζήτηση των τοπικών προϊόντων. Δημιουργούνται επιπρόσθετα συναφείς με τον τουρισμό επιχειρήσεις όπως καταστήματα πώλησης αναμνηστικών ειδών και αγροτικών προϊόντων, επιχειρήσεις τουριστικών υπηρεσιών όπως εστιατόρια και ξενώνες (Nguyen et al, 2018). Το θετικό αποτύπωμα επομένως του αγροτουρισμού μοιράζεται σε πολλές οικονομικές δραστηριότητες και συνεισφέρει στην οικονομική ανάπτυξη και αναζωογόνηση των αγροτικών περιοχών (Ammirato et al., 2020).

Ο αγροτουρισμός λαμβάνει χώρα σε συγκεκριμένες περιοχές και οι δραστηριότητές του σχετίζονται με συγκεκριμένους τοπικούς παράγοντες και τοπία. Εκτός από τον τοπικό προσανατολισμό της παραγωγής και η κατανάλωση διατηρείται σε τοπικό επίπεδο και γι' αυτό το λόγο αν και τα κατά κεφαλήν έξοδα των επισκεπτών είναι μικρότερα, εν τούτοις η τοπική εστίαση παραγωγής και κατανάλωσης δύναται στη θεωρία να αποδώσει τοπικά μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία (Kizos & Iosifides, 2007).

Ο αγροτουρισμός επίσης μπορεί να λειτουργήσει και ως μια στρατηγική διαφοροποίησης δραστηριοτήτων για τα αγροκτήματα φέρνοντας έσοδα σε περιόδους οικονομικής δυσπραγίας όπως φτωχή συγκομιδή ή μειωμένες τιμές. Παράλληλα αποτελεί μια σημαντική ευκαιρία ιδιαίτερα για τα μικρά και μεσαία αγροκτήματα, που συνήθως δεν μπορούν να ανταγωνιστούν τις μεγάλες φάρμες σε μαζική παραγωγή και να αντιμετωπίσουν το βάρος των μαζικών καναλιών λιανικής. Ο αγροτουρισμός μπορεί να αντιπροσωπεύει ένα εναλλακτικό δίκτυο διανομής της αγροτικής παραγωγής, δημιουργώντας ευκαιρίες σε διασταυρούμενες αγορές για τα προϊόντα των αγροτικών νοικοκυριών (Ammirato et al., 2020).

Κοινωνική διάσταση

Σημαντική είναι συμβολή του Αγροτουρισμού τόσο στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας όσο και στην διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς των αγροτικών περιοχών. Παραδοσιακά τοπικά προϊόντα συνεχίζουν να παρασκευάζονται, τέχνες που θα είχαν εγκαταλειφθεί συνεχίζουν να εξασκούνται, παραδοσιακές πολιτιστικές εκδηλώσεις μετά από χρόνια

αναβιώνουν και λαμβάνουν χώρα και πάλι στις περιοχές αυτές, η αρχιτεκτονική κληρονομιά προστατεύεται και προβάλλεται η αυθεντικότητα της υπαίθρου (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2019). Διατηρείται επομένως ο παραδοσιακός τρόπος ζωής στην ύπαιθρο, η πολιτιστική ταυτότητα και τα τοπικά ήθη και έθιμα και οι επισκέπτες ικανοποιούν την επιθυμία τους να γνωρίσουν την αυθεντικότητα και την μοναδικότητα της κάθε περιοχής.

Η πολιτιστική αλληλεπίδραση που συντελείται μεταξύ των λαών αποτελεί σημαντικό κίνητρο που προσφέρει ευκαιρίες στις νεότερες γενιές των αγροτικών περιοχών να βρεθούν κοντά με ανθρώπους διαφορετικού πολιτιστικού υπόβαθρου και ταυτόχρονα να μοιραστούν τον τρόπο ζωής τους και τις εμπειρίες τους με τους επισκέπτες. Ο αγροτουρισμός δημιουργεί ένα είδος δεσμού μεταξύ αστικού και αγροτικού πληθυσμού και με αυτό τον τρόπο όχι μόνο ο αγροτικός πληθυσμός έρχεται σε επαφή με τον αστικό τρόπο ζωής αλλά και οι κάτοικοι των πόλεων γνωρίζουν τη ζωή της υπαίθρου. Συνιστά δε και ένα χρήσιμο εργαλείο εκπαίδευσης των επισκεπτών για να γνωρίσουν την αξία του πρωτογενή τομέα στην τοπική οικονομία (Nguyen et al, 2018).

Ο αγροτουρισμός προσφέρει μια σημαντική προοπτική απασχόλησης για την Ελληνίδα αγρότισσα ιδίως των μειονεκτικών περιοχών. Καθώς οι καλλιεργητικές εργασίες ως χειρωνακτικές απασχολούν κυρίως τους άντρες της αγροτικής οικογένειας, οι γυναίκες αγρότισσες έχουν την ευκαιρία να ασχοληθούν με το τουριστικό κομμάτι της δραστηριότητας και την παροχή υπηρεσιών. Η φύση δε των δραστηριοτήτων αυτών ταιριάζει απόλυτα με τα γυναικεία χαρακτηριστικά. Η φιλοξενία, η κοινωνικότητα, η φροντίδα κ.α. αποτελούν στοιχεία επιτυχίας μια αγροτουριστικής μονάδας και η γυναίκα τα συνδυάζει σε μεγάλο βαθμό (Καλδής κ.α., 2000).

Ο αγροτουρισμός προσφέρει συνολικά επαγγελματικές διεξόδους στον τοπικό πληθυσμό, ιδιαίτερα όμως στις νεότερες γενιές που αποκτούν πλέον την ευκαιρία να παραμείνουν και να εργαστούν στον τόπο τους. Αποτελεί επομένως μια εναλλακτική λύση στο ζήτημα της ανεργίας μειώνοντας την εσωτερική μετανάστευση προς τις μεγάλες πόλεις για αναζήτηση εργασίας και καλύτερης ποιότητας ζωής. Προσφέρει επίσης ευκαιρίες απασχόλησης τόσο σε ανειδίκευτο όσο και εξειδικευμένο προσωπικό ενώ μειώνει και τις ανισότητες μεταξύ των δύο φύλων καθώς άνδρες και γυναίκες έχουν ίσες πλέον ευκαιρίες δραστηριοποίησης (Nguyen et al, 2018).

Αρκετές αγροτικές περιοχές προκειμένου να τραβήξουν το ενδιαφέρον των τουριστών προβαίνουν σε επενδύσεις σε έργα υποδομών και υπηρεσιών. Βελτίωση οδικού δικτύου,

κοινωνικές υποδομές και υπηρεσίες, επισκευές παραδοσιακών κατοικιών και αναπλάσεις κ.ά., Τα έργα αυτά δεν εξυπηρετούν μόνο στην προσέλκυση και ικανοποίηση των επισκεπτών αλλά βελτιώνουν το επίπεδο ζωής και διαβίωσης των μόνιμων κατοίκων συμβάλλοντας συνολικά στην κοινωνική ανάπτυξη των τοπικών κοινοτήτων (Καλδής κ.α., 2000).

Εν τούτοις δεν θα πρέπει να παραβλέπετε και η πιθανότητα η ανάπτυξη των αγροτουριστικών δράσεων να προκαλέσει και προβλήματα και διαμάχες μεταξύ των επισκεπτών και της τοπικής κοινότητας λόγω πολιτικών, θρησκευτικών ή πολιτιστικών διαφορών (Nguyen et al, 2018).

Περιβαλλοντική διάσταση

Ο ρόλος της γεωργίας και της καλλιέργειας του εδάφους στην διαμόρφωση του τοπίου είναι ευρέως αναγνωρισμένος. Έτσι το σημερινό τοπίο, ιδιαιτέρως στην Ευρωπαϊκή ήπειρο, έχει σφυρηλατηθεί από αιώνες συστηματικής καλλιέργειας με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα φυσικό περιβάλλον με μοναδικά χαρακτηριστικά και ποικιλία οικοσυστημάτων και ειδών, η επιβίωση των οποίων εξαρτάται από την συνέχιση της αγροτικής δραστηριότητας. Η παρουσία αγροτουριστικών μονάδων που γειτνιάζουν με δάση και προστατευόμενες περιοχές έχουν θετική επίδραση στη βιοποικιλότητα και τους φυσικούς πόρους επειδή υιοθετούν πιο βιώσιμες πρακτικές. Ο αγροτουρισμός επίσης διαδραματίζει ρόλο και στην προστασία του εδάφους και στην πρόληψη υδρογεωλογικών καταστροφών. Έτσι ο αγροτουρισμός αντιπροσωπεύει μια μορφή βιώσιμου τουρισμού που μπορεί να διατηρήσει και να αναπτύξει τα αγροτικά τοπία και την βιοποικιλότητά τους (Ammirato et al., 2020). Αυξάνεται επίσης η διάθεση των τοπικών πληθυσμών να προστατέψουν το περιβάλλον αφού αυτό αποτελεί και τον σημαντικότερο παράγοντα προσέλκυσης επισκεπτών. Αλλά και η έλευση επισκεπτών στη φύση και η εξοικείωση τους με το φυσικό περιβάλλον αυξάνει την οικολογική τους ευαισθησία.

Ωστόσο δεν μπορεί να παραβλεφθεί ότι οι αγροτουριστικές δραστηριότητες μπορούν να προκαλέσουν και ηχορύπανση, περιβαλλοντική μόλυνση, υποβάθμιση φυσικών πόρων και να θέσουν σε κίνδυνο τη σταθερότητα της γης από την κατασκευή υποδομών και μεταφορικών έργων (Nguyen et al, 2018).

Η ανάπτυξη της υπαίθρου μπορεί να οριστεί σαν μια συνολική βελτίωση στην οικονομική και κοινωνική ζωή των κατοίκων της υπαίθρου αλλά και του θεσμικού και φυσικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο ζουν. Σήμερα η ανάπτυξη της υπαίθρου προχωρά πέρα από τη σφαίρα της οικονομικής μεγέθυνσης και δίνει όλο και μεγαλύτερη έμφαση στην αποφυγή της

υπερεκμετάλλευσης των φυσικών πόρων και του τοπίου και αφετέρου στην αξιοποίηση των απτών (υποδομών, μνημείων, κα) και άυλων πόρων (πολιτιστική παράδοση, παραδόσεις, ιστορία) (Ammirato et al, 2020). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο ο αγροτουρισμός συνιστά μια μορφή ανάπτυξης του τουρισμού της υπαίθρου, συνεισφέροντας σημαντικά στον τερματισμό της απομόνωσής της και στην εκμετάλλευση του ενδογενούς δυναμικού της (ΕΟΤ, 2004).

1.6 Συμπληρωματικές δραστηριότητες και εμπλουτισμός του αγροτουριστικού προϊόντος

Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού δίνει την δυνατότητα στον τοπικό πληθυσμό να αναπτύξει και άλλες συμπληρωματικές δραστηριότητες μέσα στην αγροτική κοινότητα.

Η οικοτεχνία θεωρείται σημαντικό κομμάτι των αγροτουριστικών υπηρεσιών καθώς εισάγει τον επισκέπτη στην ουσία της αγροτικής παραδοσιακής ζωής που συνοψιζόταν στην αυτονομία του νοικοκυριού με την εκμετάλλευση όλων των πόρων όταν αυτοί βρίσκονται σε αφθονία ανάλογα της εποχής χρόνου και της περιοχής π.χ. γαλακτομικά προϊόντα, ζυμαρικά, γλυκά κουταλιού κλπ. Μορφή οικοτεχνίας αποτελεί και η χειροτεχνία, είδος καλλιτεχνικής έκφρασης που παλαιότερα διακοσμούσε είδη καθημερινής χρήσης και σήμερα μπορεί να εξυπηρετήσει το διπλό στόχο της διατήρησης της παράδοσης χαρακτηριστική κάθε τόπου και της δημιουργίας εσόδων από την πώληση αναμνηστικών προϊόντων και ειδών δώρου. Η οικοτεχνία και η χειροτεχνία κατά τις τελευταίες δεκαετίες αποτέλεσαν και το αντικείμενο πολυάριθμων γυναικείων αγροτικών συνεταιρισμών που επιδοτήθηκαν από το κράτος με σκοπό να βελτιωθεί η οικονομική και κοινωνική θέση της Ελληνίδας αγρότισσας (Θεοδωροπούλου & Αποστολόπουλος, 2003). Η συμβολή του αγροτουρισμού στην διατήρηση της μικρής αγροτικής βιοτεχνίας και οικοτεχνίας είναι πολύ σημαντική καθώς διατηρεί την παραγωγή τοπικών προϊόντων ενώ παραδοσιακές τεχνικές δραστηριότητες που σχετίζονται με την παραγωγή των προϊόντων αυτών συνεχίζουν να υφίστανται και να εξασκούνται.

Μια συναφής δραστηριότητα είναι και αυτή του οικοτουρισμού, όπου ιδιαίτερα στον Ελληνικό χώρο οι δύο αυτές μορφές εναλλακτικού τουρισμού της υπαίθρου αλληλοσυμπληρώνονται ιδανικά. Πολλές φορές οικοτουρίστες και αγροτουρίστες χρησιμοποιούν τις ίδιες υποδομές ή υπηρεσίες. Ο οικοτουρίστας δύναται να μείνει σε κάποια αγροτουριστική μονάδα το βράδυ και από εκεί να εξερευνήσει τη φύση που είναι άλλωστε και ο βασικός στόχος της επίσκεψής του. Παράλληλα μπορεί να λάβει μέρος σε κάποια δραστηριότητα της αγροτουριστικής μονάδας ή να γευματίσει στο τοπικό εστιατόριο ή να αγοράσει κάποιο τοπικό προϊόν. Κατά παρόμοιο

τρόπο ο επισκέπτης της αγροτουριστικής μονάδας μπορεί να περιπλανηθεί μέσα στη φύση πλησίον της αγροτικής περιοχής (Δολόγλου, 2017).

Ο συνδυασμός του οικοτουρισμού με τον αγροτουρισμό δημιουργεί μια ήπια μορφή τουρισμού υπαίθρου, τον οικο-αγροτουρισμό. Η απασχόληση των κατοίκων των αγροτικών περιοχών με τον αγροτουρισμό, την αγροτική βιοτεχνία και οικοτεχνία, την βιολογική καλλιέργεια και τον οικοτουρισμό μπορεί να αποτελέσει ένα βιώσιμο μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης της υπαίθρου (Θεοδωροπούλου & Αποστολόπουλος, 2003).

Στα πλαίσια της λειτουργίας των αγροτουριστικών εκμεταλλεύσεων εκτός από τις δραστηριότητες που αφορούν την αγροτική ζωή και τις ασχολίες της, μπορούν να προσφέρονται και άλλες δραστηριότητες ανάλογα με τις υποδομές που υπάρχουν και που σχετίζονται με τις ιδιαίτερες προτιμήσεις των επισκεπτών. Παράλληλα η ανάπτυξη του αγροτουρισμού δίνει την δυνατότητα να αναδειχτούν οι πολιτιστικοί, ιστορικοί και φυσικοί πόροι μιας περιοχής γεγονός που οδηγεί στη συντήρηση, αξιοποίηση και διάσωσή τους (Θεοδωροπούλου & Αποστολόπουλος, 2003).

Ο πολιτισμός, η ιστορία, το φυσικό περιβάλλον αποτελούν πολύτιμους πόρους που εκτός από το ότι χαρακτηρίζουν την μοναδικότητα και την αυθεντικότητα του κάθε τόπου μπορούν να αξιοποιηθούν και τουριστικά μέσω ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών ήπιας τουριστικής δραστηριότητας. Με αυτό τον τρόπο εμπλουτίζεται το προσφερόμενο αγροτουριστικό προϊόν, και ικανοποιούνται τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα των επισκεπτών. Είναι μέσα στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του αγροτουρίστα η επιθυμία του για ενεργό συμμετοχή σε δραστηριότητες κοντά στη φύση. Ο επισκέπτης μπορεί να περιπλανηθεί στην ύπαιθρο και να περπατήσει ανάμεσα σε αγροκτήματα ή σε ειδικά σχεδιασμένα μονοπάτια, να επισκεφθεί παλιές εκκλησίες και μοναστήρια, αρχαιολογικά μνημεία της γύρω περιοχής, παραδοσιακούς οικισμούς. Μπορεί ακόμα να ασχοληθεί και με σπορ περιπέτειας (Οι Δραστηριότητες στον Αγροτουρισμό, 2009).

1.7 Μορφές αγροτουρισμού

Το αγροτουριστικό προϊόν απευθύνεται σε ανθρώπους με αστικό τρόπο ζωής που θέλουν να χαλαρώσουν κοντά στη φύση καθώς και σε όσους αναζητούν εμπειρίες αγροτικής κουλτούρας και τρόπου ζωής και αυθεντικότητα.

Οι πιο συχνές αγροτουριστικές δραστηριότητες περιλαμβάνουν:

- Διαμονή σε μικρά οικογενειακά ξενοδοχεία, μεμονωμένα δωμάτια αγροικιών, ανεξάρτητα διαμερίσματα και σε ανοικτούς χώρους στα αγροκτήματα
- Γεύματα και πρωινό που προσφέρονται σε αγροτικά σπίτια, μικρά οικογενειακά εστιατόρια ή ταβέρνες, αναψυκτήρια ή στο ύπαιθρο με τοπικά αγροτικά προϊόντα
- Εξωτερικές δραστηριότητες ή δραστηριότητες δημιουργικής διασκέδασης όπως: επίσκεψη σε αγροτικές εγκαταστάσεις κι εθελοντική συμμετοχή σε αγροτικές εργασίες, επισκέψεις σε περιοχές αναψυχής ή ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, εξωτερικά αθλήματα και μονοπάτια πεζοπορίας, ιππασία, επισκέψεις- ξεναγήσεις σε επιχειρήσεις παραγωγής τοπικών προϊόντων, επισκέψεις σε τοπικά ιστορικά και θρησκευτικά μνημεία κι επίδειξη χειροποίητων συνταγών (πίτες, μαρμελάδες, ζυμαρικά).

Η διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων, η αξιοποίηση τοπικών φυσικών και πολιτιστικών πόρων μαζί με την ανάπτυξη προσωπικών σχέσεων μεταξύ επισκεπτών και ντόπιων θεωρούνται βασικές προϋποθέσεις για την αποτελεσματική προώθηση του αγροτουρισμού. Παράλληλα τα παραδοσιακά προϊόντα που συνοδεύουν και συμπληρώνουν το αγροτουριστικό προϊόν πρέπει να είναι αυθεντικά και υψηλής ποιότητας προκειμένου να συνιστούν πλεονέκτημα για τις αγροτικές περιοχές και να αυξάνεται η ζήτησή τους (Gousiou et al., 2001).

1.8 Το προφίλ του αγροτουρίστα

Η χαλάρωση και ξεκούραση σε ένα ήσυχο μέρος με πλούσια φυσική ομορφιά, μακριά από τον αστικό τρόπο ζωής, αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα όσων ενδιαφέρονται για τον αγροτουρισμό. Πρόκειται συνήθως για άτομα που έχουν ταξιδέψει αρκετά και έχουν συλλέξει εμπειρίες από μαζικούς προορισμούς, ενώ χαρακτηρίζονται από υψηλό μορφωτικό επίπεδο και οικονομική επιφάνεια. Προτεραιότητα τους πλέον είναι η αυθεντικότητα και η μοναδικότητα της κάθε περιοχής και γι' αυτό επιθυμούν να βρεθούν στην ύπαιθρο, κοντά στους απλούς ανθρώπους, να επικοινωνήσουν μαζί τους και να διδαχθούν έναν διαφορετικό τρόπο ζωής όπως αυτοί μπορούν να τους προσφέρουν. Είναι άτομα όλων των ηλικιών ενώ στην Ευρώπη που ο συγκεκριμένος τύπος τουρισμού ανθεί αφορά ολόκληρη την οικογένεια. Οι νεότερες ηλικιακές ομάδες συνδέουν τον αγροτουρισμό με ενεργητικές δραστηριότητες ενώ οι μεγαλύτερες με πιο ήρεμες μορφές όπως περιηγήσεις θρησκευτικού, πολιτιστικού περιεχομένου. Άλλα κοινά χαρακτηριστικά τους είναι η ευαισθησία που δείχνουν για περιβαλλοντικά θέματα, το μεγάλο φάσμα ενδιαφερόντων τους, η φιλομάθεια και ο σεβασμός τους στον πολιτισμό (Belias et al, 2018).

1.9 Ο αγροτουρισμός στην Ευρώπη και στην Ελλάδα

Επειδή η ιδέα του αγροτουρισμού γενικά σχετίζεται με την προώθηση ποιοτικών υπηρεσιών κι αγαθών, τον σεβασμό στην τοπική κληρονομιά και το περιβάλλον και στον τοπικό του χαρακτήρα οι πρακτικές και οι μορφές που εκδηλώνεται μπορεί να διαφέρουν από χώρα σε χώρα κι από κοινότητα σε κοινότητα. Εν τούτοις οι κοινοί στόχοι των ευρωπαϊκών αγροτουριστικών προϊόντων είναι η εμπλοκή των αγροτών στην παραγωγή μη αγροτικού εισοδήματος μέσω της ποικιλίας των δραστηριοτήτων και την ανάπτυξη νέων υπηρεσιών και προϊόντων (Kizos & Iosifides, 2007).

Ο αγροτουρισμός πέριξ της λεκάνης της Μεσογείου είναι πολύ πιο πρόσφατο φαινόμενο σε σχέση με τη Βόρεια Ευρώπη. Σε χώρες όπως η Βρετανία, η Γαλλία, η Γερμανία, η Αυστρία, η Ελβετία, οι Σκανδιναβικές χώρες, η Ολλανδία, το Βέλγιο, ο αγροτουρισμός έχει μακρύτερη ιστορία καθώς η Βιομηχανική επανάσταση κι η αστικοποίηση των κοινωνιών αποξένωσαν τους κατοίκους των πόλεων από την ύπαιθρο και δημιούργησαν τον αγροτουρισμό ως μια προσωρινή επιστροφή στη φύση για διακοπές κι αναψυχή. Ακόμα και σε ορεινές χώρες με περιορισμένη δυναμική για εντατική παραγωγή, σημαντικός αριθμός αγροτών ενεπλάκησαν σε τέτοιου είδους δραστηριότητες. Αντίθετα στις Ευρωπαϊκές μεσογειακές χώρες, η εγκατάλειψη της υπαίθρου καθυστέρησε και μόλις κατά το πρόσφατο παρελθόν έσπασαν οι δεσμοί μεταξύ υπαίθρου και πόλεων. Ο αγροτουρισμός σε αυτές τις χώρες είναι πολύ πιο συνδεδεμένος με το μαζικό συμβατικό τουρισμό που αναπτύχθηκε μετά το 1950, απ' ό,τι με τον αγροτικό τουρισμό ή τη γεωργία (Kizos & Iosifides, 2007).

Στην Ελλάδα ο αγροτουρισμός εμφανίστηκε σχετικά πρόσφατα. Ξεκίνησε ως κοινές δραστηριότητες που λάμβαναν χώρα στην ύπαιθρο με αφορμή εορτές θρησκευτικού περιεχομένου (Πάσχα, Χριστούγεννα, εορτασμοί τοπικών Αγίων), οπότε οι κάτοικοι των πόλεων επισκέπτονταν την εξοχή καθώς και τα Σαββατοκύριακα. Μετά το 1980 οι δραστηριότητες αυτές στην ύπαιθρο ξεκίνησαν να ονομάζονται ως αγροτουρισμός και συνδέονται χρονικά με δυο γεγονότα. Το πρώτο ήταν η ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ το 1981, ακολουθούμενη από μια σειρά πρωτοβουλιών και δράσεων με σκοπό την ανάπτυξη τοπικών και αγροτικών περιοχών. Το δεύτερο ήταν ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για θέματα που αφορούσαν την ισότητα των φύλων και τις συνθήκες ζωής ορεινές και λιγότερο ευνοημένες περιοχές (Kizos & Iosifides, 2007).

Ο αγροτουρισμός στην Ελλάδα λαμβάνει χώρα εντός του αγροτικού πλαισίου, αναμειγνύοντας τον πολιτισμό, το περιβάλλον, την κοινωνία και τις παραδόσεις. Πρόκειται για περιοχές με

λίγους μόνιμους κατοίκους, ορεινές, λιγότερο ευνοημένες. Ο αγροτουρισμός στοχεύει να καλωσορίσει τους επισκέπτες στα μέρη των κατοίκων, σε εκδρομές ημερήσιες ή μεγαλύτερης διάρκειας, και προσφέρει τουλάχιστον διαμονή σε ποιοτικό περιβάλλον, παραδοσιακό. Όταν ζητώνται γεύματα, αυτά παρασκευάζονται με τοπικά προϊόντα, παραγόμενα στο αγρόκτημα ή από συνεταιρισμούς και τοπικούς παραγωγούς. Στις αγροτικές περιοχές, δεν υπάρχουν απομονωμένα αγροκτήματα όπως στη Γαλλία όπου η εργασία και το σπίτι είναι στον ίδιο χώρο. Πολύ λίγοι αγρότες στην Ελλάδα έχουν αγροκτήματα και σπίτια στο ίδιο μέρος. Το γεγονός αυτό έχει σαν συνέπεια να περιπλέκει την ομοιομορφία του αγροτουριστικού προϊόντος (Lauterbach, 2012).

Ο αγροτουρισμός που λαμβάνει χώρα στην Ελλάδα δεν είναι ίδιος με αυτόν στη Γαλλία. Στη Γαλλία συναντάτε η πινακίδα που καλωσορίζει τους επισκέπτες με τον τίτλο «Bienvenue à la ferme» δηλαδή «καλώς ήρθατε στη φάρμα». Η πινακίδα αυτή αποδίδεται σε αγροκτήματα που προδιαθέτουν για αγροτουριστικές δραστηριότητες. Η κύρια διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι στον Ελλαδικό χώρο το αγρόκτημα είναι αποσυνδεδεμένο από το μέρος φιλοξενίας και αυτό δεν επιτρέπει μια καθαρή εικόνα των προϊόντων και τουριστικών υπηρεσιών, γεγονός που εμφανίζεται ως αδυναμία. Οι προτεινόμενες δραστηριότητες συχνά γίνονται έξω από το μέρος διαμονής. Προσφέρονται από εξωτερικούς παρόχους υπηρεσιών για να ενισχύσουν την τοπική οικονομία. Η εμπειρία που μπορεί να αποκομίσει ένας τουρίστας στην Ελλάδα σε σχέση με τη Γαλλία είναι πολύ μικρή. Στη χώρα μας φαίνεται εκ των πραγμάτων δύσκολο να συνδυαστούν η γεωργία και ο αγροτουρισμός σε ένα ενιαίο προϊόν. Αυτό το είδος τουρισμού που προσφέρεται είναι πιο κοντά στον τουρισμό υπαίθρου παρά στον αγροτουρισμό (Lauterbach, 2012).

Εξ αρχής η ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην Ελλάδα αντιμετώπισε μια σειρά δυσκολιών κι αντιθέσεων. Από τη μια ήταν αρκετά επιτυχής όσον αφορά τον αριθμό αγροκτημάτων που ανέπτυξαν αγροτουριστικές υπηρεσίες και δράσεις. Από την άλλη μεριά υπολείπεται σε συνοχή και στρατηγική σε εθνικό επίπεδο και παραμένει διασπασμένη σε τοπικό επίπεδο. Εν τω μεταξύ έχει υποστηριχθεί ότι υπερτερεί το σκέλος του τουρισμού σε σχέση με το αγροτικό κομμάτι (Kizos & Iosifides, 2007).

Αγρότες κι αγροτουρισμός ήταν ένα πρόγραμμα που ξεκίνησε στα μέσα της δεκαετίας του 1980 ως ένα είδος τουρισμού σε ορεινές και μη ευνοημένες περιοχές. Το Υπουργείο Γεωργίας παρείχε ένα συνολικό σχέδιο ανάπτυξης του αγροτουρισμού, προτάσσοντας περιοχές με οικονομίες και πληθυσμό σε ύφεση και χαμηλή τουριστική ανάπτυξη. Οικονομική ενίσχυση παρασχέθηκε από

την Ευρωπαϊκή Ένωση, εντούτοις αυτή η πρωτοβουλία δεν συνοδεύτηκε από την ίδρυση συμβουλευτικού οργάνου που θα συνεπικουρούσε τους αγρότες να διαχειριστούν τις μονάδες τους, να αναπτύξουν τις υπηρεσίες του και να προωθήσουν τα προϊόντα τους και να έρθουν σε επαφή με άλλες μονάδες της τοπικής κοινότητας. Αυτή η έλλειψη συμβουλευτικού σώματος ήταν πολύ σοβαρή για ανθρώπους χωρίς προηγούμενη εμπειρία στη διαχείριση σύνθετων μονάδων πόσο δε μάλιστα στον τουριστικό τομέα. Οι παραλήψεις αυτές παράλληλα με την μη εφαρμογή κάποιου αποτελεσματικού μηχανισμού επιτήρησης και ελέγχου από τα ευρωπαϊκά κι εθνικά όργανα, συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό στην διαμόρφωση της μορφής που παρουσιάζει ο αγροτουρισμός σήμερα στη χώρα μας (Kizos & Iosifides, 2007).

Άλλες αδυναμίες που χαρακτηρίζουν την ελληνική πραγματικότητα αποτελούν οι ανεπαρκείς συγκοινωνιακές υποδομές και η κακή κατάσταση των ελληνικών δρόμων που δυσκολεύουν την μετακίνηση των τουριστών ενώ παρατηρείται και απουσία αναγκαίων κοινωνικών υποδομών. Η γήρανση του πληθυσμού, η έλλειψη επιχειρηματικής κουλτούρας και η χαμηλή εκπαίδευση των μόνιμων κατοίκων της υπαίθρου λειτουργούν ανασταλικά στην ανάληψη μιας τέτοιας δραστηριότητας. Σε αυτά πρέπει να προστεθούν και οι δυσκολίες στη δημιουργία συνεργασιών μεταξύ των τοπικών πληθυσμών και των επιχειρήσεων, η έλλειψη συντονισμού και ενιαίου οράματος καθώς και η απουσία προβολής των αγροτουριστικών μονάδων στην ξένη αγορά (Δολόγλου, 2017).

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο που διαμορφώθηκε, το μοντέλο του αγροτουρισμού στον ελληνικό χώρο, σε μεγάλο βαθμό έχει λάβει τη μορφή της διαμονής σε κάποιο κατάλυμα που συνήθως εντοπίζεται εντός των ορίων κάποιας αγροτικής κοινότητας. Οι επισκέπτες κατά τη διαμονή τους δεν συμμετέχουν ιδιαίτερα σε αγροτικές ασχολίες αλλά προτιμούν τη συμμετοχή στην κοινωνική ζωή του χωριού η οποία μπορεί να αφορά τη συναναστροφή με τους φίλους τους, τους συγγενείς και τους υπόλοιπους κατοίκους. Η επαφή αυτή και η επικοινωνία με το τοπικό στοιχείο εκδηλώνεται και με την παρουσία τους στους χώρους που λαμβάνει χώρα η καθημερινή ζωή του χωριού και συνδέεται με τα παραδοσιακά μέρη του οικισμού. Τέτοια μέρη είναι η πλατεία του χωριού, το καφενείο, η παραδοσιακή ταβέρνα και η εκκλησία. Έτσι ο αγροτουρισμός στην Ελλάδα στηρίζεται σε αυτό το βασικό χαρακτηριστικό. Την παραδοσιακή αυθεντική ζωή στο χωριό που έχουν απωλέσει οι κάτοικοι των πόλεων και ιδιαίτερα οι νέοι. Και αυτό το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό δύναται να αξιοποιηθεί και να αποτελέσει και το δυνατό σημείο ανάπτυξης του αγροτουρισμού. Άλλα χαρακτηριστικά της μορφής του αγροτουρισμού είναι η επιθυμία των επισκεπτών να μάθουν τα τοπικά ήθη και έθιμα, να συμμετάσχουν σε

τοπικές γιορτές και πανηγύρια και να γευτούν τις τοπικές συνταγές. Παράλληλα κατά τη διαμονή τους αξιοποιούν το χρόνο τους απολαμβάνοντας το φυσικό περιβάλλον και τα πολιτιστικά στοιχεία της περιοχής ενώ αρέσκονται σε δραστηριότητές στη φύση που προσφέρονται σε τέτοια μέρη (ΕΟΤ, 2004).

1.10 Πλεονεκτήματα της ελληνικής υπαίθρου

Παρά τα προβλήματα και τις αδυναμίες που αναφέρθηκαν προηγουμένως η ελληνική περιφέρεια και οι αγροτικές περιοχές παρουσιάζουν κάποια συγκριτικά πλεονεκτήματα, που μπορούν να υποστηρίξουν σε μεγάλο βαθμό την ανάπτυξη του αγροτουρισμού και να αποκομίσουν τα οφέλη που δημιουργούνται.

Ανάμεσα σε αυτά συγκαταλέγονται το πλούσιο φυσικό περιβάλλον και η βιοποικιλότητά του, η μακρά πολιτιστική κληρονομιά των περιοχών αυτών γεμάτη τοπικές παραδόσεις, ήθη και έθιμα. Το ελληνικό κλίμα είναι τέτοιο που μπορεί να καθιερώσει τον αγροτουρισμό ως μια μορφή τουρισμού για όλο το χρόνο ενώ η γεωμορφολογία της χώρας ενδείκνυται για ποικίλες δραστηριότητες. Επιπρόσθετα το νόημα της φιλοξενίας που αποτελεί και ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα του ελληνικού τουρισμού, στις ορεινές και απόμακρες περιοχές μπορεί να βρει την πραγματική του έκφραση από τους αυθεντικούς κατοίκους των περιοχών αυτών. Σημαντικό πλεονέκτημα επίσης αποτελεί το γεγονός ότι σε πολλές περιοχές ήδη παράγονται ποιοτικά τοπικά προϊόντα ΠΟΠ και ΠΓΕ ενώ γίνονται και βιολογικές καλλιέργειες (Δολόγλου, 2017). Το γεγονός αυτό μπορεί να αφενός να εμπλουτίσει τις προσφερόμενες δραστηριότητες στους επισκέπτες παρακολουθώντας πως παρασκευάζονται γνωστά ποιοτικά προϊόντα και αφετέρου να προωθήσει την πώλησή τους. Η χρήση επίσης παραδοσιακών προϊόντων κάνει γνωστή την τοπική κουζίνα και των ξεχωριστών σπεσιαλιτέ της κάθε περιοχής γεγονός που συνιστά την γαστρονομία ένα ιδιαίτερο στοιχείο του ελληνικού αγροτουρισμού. Το γεγονός επίσης ότι η χώρα μας ήδη αποτελεί έναν διεθνή προορισμό με μεγάλο αριθμό αφίξεων ετησίως και το ότι ο αγροτουρισμός αποτελεί έναν αναπτυσσόμενο τομέα διεθνώς δημιουργεί περαιτέρω προοπτικές ανάπτυξης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Πολιτιστικές Διαδρομές

2.1 Πολιτιστικός τουρισμός – Μια νέα μορφή εναλλακτικού τουρισμού

Η τουριστική ανάπτυξη παραδοσιακά συμβαδίζει με την πολιτιστική ανάπτυξη. Ο όρος πολιτισμός δεν αναφέρεται μόνο στις τέχνες του θεάματος και στις επισκέψεις σε μουσεία, αρχαιολογικούς και ιστορικούς χώρους κ.α., αλλά και στον τρόπο ζωής των ανθρώπων που ζουν σε έναν συγκεκριμένο τόπο, περιοχή συμπεριλαμβανομένων πτυχών όπως η γλώσσα, οι πεποιθήσεις, η κουζίνα, η ενδυμασία, τα έθιμα κ.λπ. Ο πολιτιστικός τουρισμός συγκαταλέγεται ανάμεσα στις μεγαλύτερες και ταχύτερα αναπτυσσόμενες παγκόσμιες τουριστικές αγορές, ενώ παράλληλα παρουσιάζει και μια αυξημένη ευαισθησία σε θέματα προστασίας του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, λειτουργώντας ως μια προσπάθεια επίλυσης του αρνητικού αντίκτυπου και των προβλημάτων που επιφέρει ο μαζικός τουρισμός (Georgitsoyanni et al., 2012).

Η γνωριμία και η επαφή με πολιτιστικά στοιχεία ανέκαθεν αποτελούσε κίνητρο για ένα ταξίδι. Ο όρος όμως πολιτιστικός τουρισμός τις τελευταίες δεκαετίες, έλαβε μια ξεχωριστή, μια πιο διακριτή έννοια και συνιστά πλέον μια ειδική μορφή εκδήλωσης και έκφρασης του εναλλακτικού τουρισμού. Το ενδιαφέρον για αυτό τον ξεχωριστό τύπο εναλλακτικού τουρισμού συνέχισε ολοένα να αυξάνεται τις δεκαετίες του 1980 και 1990. Αρκετοί παράγοντες συνέβαλλαν σε αυτό, όπως η ανάπτυξη των διεθνών και εσωτερικών ταξιδιών που έδωσαν την δυνατότητα σε πολλούς ανθρώπους να ταξιδέψουν και να επισκεφθούν καινούργιους προορισμούς καθώς και το γεγονός ότι ο πολιτιστικός τουρισμός χαρακτηρίστηκε σαν μια ποιοτική μορφή τουρισμού που συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη των περιοχών και ταυτόχρονα συνεισφέρει στην ανάδειξη, την προβολή, την προστασία και τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς (Richards, 2018).

Η ζήτηση για πολιτιστικό τουρισμό, η επιθυμία δηλαδή των ανθρώπων να βιώσουν εμπειρίες από την επαφή με διάφορα πολιτισμικά στοιχεία άυλα ή απτά εκδηλώθηκε τόσο λόγω της ανόδου του μορφωτικού επιπέδου που τους κατέστησε πιο μορφωμένους, πιο ενήμερους και πιο δεκτικούς σε αυτό που αποκαλείται πολιτιστική κουλτούρα όσο και από μια τάση νοσταλγίας που δημιουργήθηκε για το παρελθόν, την παράδοση και την κληρονομιά. Ο σύγχρονος τρόπος ζωής με τον γρήγορο ρυθμό που επιτάσσει και την αίσθηση του

αποπροσανατολισμού που προκαλεί, διαμόρφωσε σε πολλούς ανθρώπους την εσωτερική ανάγκη και την επιθυμία να διαφυλάξουν την παράδοση και τον πολιτισμό (Richards, 2003).

Μία άλλη εξέλιξη που διεύρυνε τους ορίζοντες του πολιτιστικού τουρισμού και συνέβαλε σημαντικά στην ανάπτυξή του, ήταν η τεχνολογική πρόοδος που επιτεύχθηκε και ιδιαίτερα η χρήση του διαδικτύου που εμφανίστηκε στη ζωή μας. Με την χρήση του ίντερνετ οι τουρίστες έχουν πλέον την δυνατότητα να αντλούν πληροφορίες και να ενημερώνονται για τα πολιτιστικά αξιοθέατα, πριν πραγματοποιήσουν το ταξίδι τους. Οι επισκέπτες μπορούν να καταστρώνουν το δικό τους ατομικό πρόγραμμα ταξιδιού ανάλογα με τις ιδιαίτερες προτιμήσεις τους, να σχεδιάζουν την διαδρομή που θα ακολουθήσουν επιλέγοντας και συνδυάζοντας προορισμούς, καταλύματα και αξιοθέατα (Jončić, 2014).

Παράλληλα με την αυξανόμενη ζήτηση από πλευράς τουριστών για πολιτιστικά αξιοθέατα, ολοένα και μεγαλύτερος αριθμός περιοχών άρχισαν να εκμεταλλεύονται τουριστικά τους πολιτιστικούς τους πόρους (Richards, 2003). Πολλές περιοχές αξιοποιούν τα απτά και άυλα πολιτιστικά τους αγαθά ως ένα μέσο δημιουργίας συγκριτικών πλεονεκτημάτων σε μια τουριστική αγορά που γίνεται όλο και πιο ανταγωνιστική καθώς και για να αναπτύξουν τοπικά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά απέναντι στην παγκοσμιοποίηση. Ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί μια εναλλακτική στρατηγική βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής (Georgitsoyanni et al., 2012).

Η δημιουργία μιας νέας εικόνας των τοπικών κοινοτήτων βασισμένη στην διατήρηση των παραδόσεων, της κληρονομιάς, της γλώσσας και άλλων τοπικών στοιχείων αποτελεί το υπόβαθρο για τη δημιουργία ενός ποιοτικού τουριστικού προϊόντος. Σε αυτό το πλαίσιο εκδηλώνεται η τάση ολοένα και αυξανόμενου αριθμού προσπαθειών για δημιουργία τουριστικών προϊόντων που βασίζονται στην «αίσθηση του χώρου» και στην «αυθεντικότητα του τόπου». Η αίσθηση του χώρου σχετίζεται με την υποκειμενική προσωπική και συναισθηματική αντίληψη των ανθρώπων που διαμορφώνεται (τουριστών και μόνιμων κατοίκων) για ένα τόπο. Και είναι βασικό στοιχείο μετεξέλιξης ενός τόπου σε τουριστικό προορισμό. Η καθημερινότητα των μόνιμων κατοίκων μπορεί να γίνει μοναδική εμπειρία για τους επισκέπτες και αυτή η σύνδεση ανάμεσα στην τοπική ταυτότητα και την αυθεντική τουριστική εμπειρία είναι σημαντικό στοιχείο της σύγχρονης τουριστικής έρευνας. Τουρίστας και τοπική κοινότητα εμφανίζουν μια αμφίδρομη και αλληλεξαρτώμενη σχέση. Η εκδήλωση της επιθυμίας των επισκεπτών να βιώσουν την αυθεντική εμπειρία του πολιτιστικού τουρισμού σε

μεγάλο βαθμό εξαρτάται από την δυνατότητα της τοπικής κοινότητας να του την προσφέρει (Jonovic, 2014).

Πολλές τουριστικές περιοχές εμπλούτισαν το προσφερόμενο προϊόν τους με τα πολιτιστικά τους στοιχεία, δίνοντας περισσότερες επιλογές στους επισκέπτες και καθιστώντας την τουριστική τους ανάπτυξη πιο βιώσιμη. Άλλες δε περιοχές που διέθεταν σημαντικούς αλλά ανεκμετάλλευστους πολιτιστικούς πόρους μέχρι τότε, με κατάλληλες στρατηγικές μπόρεσαν να τους αναδείξουν και να εξελιχθούν σε ποιοτικοί τουριστικοί προορισμοί. Η μορφή αυτή τουρισμού παρουσιάζει ένα ιδιαίτερο πλεονέκτημα. Σχεδόν κάθε περιοχή όσο απομονωμένη και να είναι διαθέτει τα δικά της ιδιαίτερα πολιτιστικά στοιχεία που μπορεί να αξιοποιήσει, εν αντιθέσει με άλλες κατηγορίες όπως τον θαλάσσιο ή τον χειμερινό που απαιτούνται συγκεκριμένες προϋποθέσεις (περιοχή κοντά σε θάλασσα, βουνό ή χιόνι) (Richards, 2003).

Κοινότητες που είναι πλούσιες σε πολιτιστική κληρονομιά μπορούν να προσφέρουν στους τουρίστες μια μεγάλη ποικιλία ψυχαγωγικών και πολιτιστικών ευκαιριών. Μουσεία, ιστορικοί χώροι, πολιτιστικά κέντρα και άλλα αξιοθέατα επιτρέπουν στους τουρίστες να αλληλοεπιδρούν με τους κατοίκους της περιοχής, να μαθαίνουν και να βιώνουν τον τοπικό πολιτισμό. Τα πλεονεκτήματα μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε προσωπικά (σωματικά και ψυχολογικά), κοινωνικοπολιτισμικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά και κατανέμονται τόσο στους τουρίστες όσο και στις κοινότητες υποδοχής. Η αλληλεπίδραση λόγω του τουρισμού ενθαρρύνει την διαπολιτισμική επικοινωνία που μπορεί να προωθήσει την κατανόηση μεταξύ επισκεπτών και ντόπιων (Georgitsoyanni et al., 2012).

Με στόχο τον μετριασμό και την αντιμετώπιση των οικονομικών δυσκολιών που αντιμετωπίζουν, πολλές αγροτικές κοινότητες έχουν υιοθετήσει τον τουρισμό ως μια νέα στρατηγική οικονομικής ανάπτυξης, η οποία μπορεί να συμβάλλει στην αναζωογόνηση των περιοχών τους και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων. Οι πρωτοβουλίες πολιτιστικής αναζωογόνησης έχουν συχνά αθροιστική επίδραση ενθαρρύνοντας τις τοπικές επενδύσεις σε υποδομές, περιβαλλοντικές αναβαθμίσεις, και καλύτερες τοπικές υπηρεσίες (Georgitsoyanni et al., 2012).

Αλλά και σε επίπεδο ΕΕ, ο πολιτισμός θεωρείται απαραίτητο και βασικό στοιχείο που όχι μόνο αυξάνει την απασχόληση, αλλά μπορεί επίσης να συμβάλλει ουσιαστικά στην πολιτιστική αρμονία και ισορροπία εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο πολιτιστικός τουρισμός και τα

πολιτιστικά αξιοθέατα αποτελούν κεντρικά στοιχεία διαμόρφωσης της περιφερειακής οικονομικής ανάπτυξης που χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Richards, 2003).

Ο πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να συμβάλλει στην τοπική οικονομική αναγέννηση και ευημερία, δημιουργώντας νέες ευκαιρίες απασχόλησης για τον τοπικό πληθυσμό και δημιουργώντας μια αγορά για παραδοσιακές τέχνες, οι οποίες προωθούνται ενώ πιθανόν οδηγούνται προς την εγκατάλειψη. Ο πολιτιστικός τουρισμός ενθαρρύνει τη δημιουργία μικρομεσαίων οικογενειακών επιχειρήσεων που προσφέρουν μοναδικά και αυθεντικά τοπικά προϊόντα (Georgitsoyanni et al., 2012).

2.2 Το προφίλ του πολιτιστικού επισκέπτη

Ο βαθμός ενδιαφέροντος για πολιτιστικά στοιχεία ανάμεσα στους τουρίστες διαφέρει, και συνεπώς μπορούμε να διακρίνουμε διάφορες κατηγορίες πολιτιστικών τουριστών. Μια κατηγοριοποίηση που απαντάται συχνά ξεχωρίζει πέντε τύπους πολιτιστικών τουριστών: i) τον υψηλού ενδιαφέροντος πολιτιστικό τουρίστα, ii) τον επισκέπτη αξιοθέατων, που το ενδιαφέρον του έγκειται στην επίσκεψη των βασικών τουριστικών ατραξιόν, iii) τον συνήθη πολιτιστικό τουρίστα που ο πολιτισμός είναι στοιχείο περιορισμένου ενδιαφέροντος γι' αυτόν, iv) τον περιστασιακό που ο πολιτισμός δεν αποτελεί συστατικό των ενδιαφερόντων του και η επαφή και εμπειρία μαζί του είναι ως εκ τούτου επιφανειακή και v) ο τυχαίος πολιτιστικός τουρίστας όπου ενώ ο πολιτισμός δεν αποτελεί πεδίο του ενδιαφέροντός του, όταν έρθει σε επαφή με πολιτιστικά στοιχεία λαμβάνει μεγάλη ικανοποίηση. Συνοψίζοντας μπορούμε να καταλήξουμε σε δυο βασικές ομάδες πολιτιστικών τουριστών. Αυτούς που αναζητούν τον πολιτισμό επειδή είναι το βασικό τους κίνητρο και αυτούς για τους οποίους ο πολιτισμός είναι μόνο συμπληρωματικός, δευτερευούσης σημασίας ή ακόμα και τυχαίο γεγονός (Jovićic, 2014). Αυτοί που βλέπουν τον πολιτισμό ως κύριο στόχο των διακοπών τους, είναι διατεθειμένοι να ταξιδέψουν σε μεγάλες αποστάσεις και μακρινούς προορισμούς προκειμένου να συλλέξουν πολιτιστικές εμπειρίες (Richards, 2003). Επίσης θεωρείται ότι οι πολιτιστικοί τουρίστες είναι άτομα μορφωμένα, με υψηλού επιπέδου επαγγέλματα και εισοδήματα και ξοδεύουν σημαντικά ποσά για να ικανοποιήσουν τις εκλεπτυσμένες τουριστικές ανάγκες τους (Jovićic, 2014).

2.3 Ελλάδα και Πολιτισμός

Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται για την πλούσια πολιτιστική και ιστορική κληρονομιά της, με την σημασία των πολιτιστικών αγαθών της να ξεπερνά τα όρια της χώρας, διαμορφώνοντας μια

ισχυρή πολιτιστική ταυτότητα διεθνώς (Πισσαρίδης κ.α., 2020). Ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός με το πλήθος αρχαιολογικών μνημείων και μουσείων, οι τοπικές παραδόσεις, τα ήθη και έθιμα, η αρχιτεκτονική των παραδοσιακών οικισμών, οι εκκλησίες και τα μοναστήρια, το φυσικό περιβάλλον με την πλούσια βιοποικιλότητα, οι πολιτιστικές εκδηλώσεις, οι τοπικές γιορτές, η γαστρονομία συνιστούν ένα μείγμα πολιτιστικών πόρων που καθιστούν τη χώρα ένα τόπο μοναδικό με ανεξάντλητες πηγές αυθεντικής ομορφιάς.

Ο πολιτισμός εκτός από την καθ' αυτή προσφορά του στην κοινωνία και τον άνθρωπο συνδέεται στενά και με την οικονομία καθώς οι πολιτιστικές δραστηριότητες δημιουργούν θέσεις εργασίας και εισόδημα. Η ανάδειξη του πολιτισμού μπορεί να συμβάλει αποφασιστικά στην ποιοτική αναβάθμιση του τουρισμού και στην επέκταση της τουριστικής περιόδου και εκτός Καλοκαιριού. Το 2019, για τους 156 αρχαιολογικούς χώρους για τους οποίους υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, οι εισπράξεις ανήλθαν στα 107,6 εκ. ευρώ με τον αριθμό των επισκεπτών να διαμορφώνεται στα 13,7 εκ. Αντίστοιχα, οι εισπράξεις από τα 175 μουσεία για τα οποία υπάρχουν στοιχεία ξεπέρασαν τα 23,3 εκ. ευρώ, ενώ ο αριθμός των επισκεπτών ανήλθε σε 6 εκ. (Πισσαρίδης κ.α., 2020).

Η φύση και ο πολιτισμός είναι, κατά συνέπεια, πολύτιμα αγαθά και κύρια συστατικά διαμόρφωσης των τουριστικών προϊόντων για την προσέλκυση τουριστών. Ο πολιτισμός αποτελεί θεμελιώδες συστατικό της αειφόρου ανάπτυξης και συνεισφέρει αποφασιστικά στην οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική σταθερότητα και την προστασία του περιβάλλοντος (Georgitsoyanni et al., 2012).

2.4 Οι Πολιτιστικές διαδρομές ως ένα εργαλείο του πολιτιστικού τουρισμού

Οι πολιτιστικοί επισκέπτες χαρακτηρίζονται από κάποιες κοινές προσδοκίες που έχουν και θέλουν να ικανοποιήσουν. Οι τουρίστες αυτοί έλκονται λιγότερο από τα τουριστικά πακέτα και παρακινούμενοι και εμπνεόμενοι από τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντά τους επιζητούν να εξερευνήσουν και να βιώσουν την ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα μιας περιοχής. Η αυξανόμενη ενσωμάτωση πολιτιστικών στοιχείων στον τουρισμό είναι μια νέα αντίληψη και για πολλούς αντιπροσωπεύει μια νέα μορφή τουρισμού. Έτσι, η δημιουργία των διαδρομών ήρθε να αποτελέσει μια μορφή πολιτιστικού τουρισμού που εκπληρώνει τις προσδοκίες της νέας κατηγορίας των τουριστών αυτών. Συνδυάζοντας ποικιλία διαφορετικών πολιτιστικών στοιχείων, επιτρέπει στους επισκέπτες να βιώσουν μια πιο ολοκληρωμένη και βαθύτερη εμπειρία. Οι διαδρομές προσφέροντας μια ολιστική προσέγγιση γύρω από την αναζήτηση

πολιτιστικών εμπειριών και βιωμάτων δίνουν τη δυνατότητα στον επισκέπτη να θαυμάσει το αξιοθέατο όχι μόνο σαν εικόνα αλλά κατανοώντας το σε βάθος κι έτσι η διαδρομή ανάγεται σε βασικό συστατικό στοιχείο στην προσπάθειά του να γνωρίσει και να κατανοήσει την κουλτούρα του τόπου. Με αυτό τον τρόπο μετατρέπονται επομένως οι πολιτιστικές διαδρομές σε ένα νέο μέσο για ανακάλυψη, εμπειρίες και συναισθήματα (Zabbini, 2012). Οι συγκεκριμένοι τουρίστες κινούνται έξω από την συνηθισμένη ως πρόσφατα λογική του μαζικού τουρισμού και της παθητικής κατανάλωσης των προσφερόμενων υπηρεσιών. Αναζητούν το ιδιαίτερο, το αυθεντικό, το ξεχωριστό που έχει να προσφέρει ένας προορισμός. Παράλληλα οι πολιτιστικές διαδρομές τους επιτρέπουν την ενεργητική συμμετοχή στην πολιτιστική τους αναζήτηση προσφέροντάς τους βιωματικές εμπειρίες και ικανοποιώντας στο μέγιστο τις επιθυμίες τους.

Μια διαδρομή μπορεί να πραγματοποιείται αποκλειστικά με τα πόδια, με ποδήλατο ή να συνδυάζει και μεταφορικό μέσο όπως αυτοκίνητο, τρένο, πλοίο ή αεροπλάνο (Zabbini, 2012). Ανάλογα με τη διανυόμενη απόσταση οι πολιτιστικές διαδρομές ταξινομούνται συνήθως ως αστικές όταν περιορίζονται σε πολιτιστικά αξιοθέατα εντός του αστικού ιστού, τοπικές όταν εκτείνονται εντός των ορίων μιας επαρχίας ή μιας συγκεκριμένης γεωγραφικά περιοχής και διευρυμένες όταν περιλαμβάνουν μια μεγαλύτερη γεωγραφική περιοχή (Mitoula & Kaldis, 2019). Δύναται να επεκτείνονται και πέρα από τα Εθνικά όρια και να αποκτούν την μορφή διεθνών ή ακόμα και διηπειρωτικών ταξιδιών (Zabbini, 2012).

Το μοντέλο των αγροτικών μονοπατιών ή δρόμων πολιτισμού έχει χρησιμοποιηθεί σε πολλά μέρη του κόσμου, ιδιαίτερα δε για την προώθηση του τουρισμού υπαίθρου. Οι διαδρομές συνιστούν μια καλή ευκαιρία για να αναπτυχθούν λιγότερο γνωστές περιοχές που διαθέτουν πλούσιους πολιτιστικούς πόρους έλκοντας τουρίστες ειδικών ενδιαφερόντων, που συχνά δεν μένουν μόνο περισσότερο στην περιοχή αλλά ξοδεύουν και περισσότερα χρήματα για να ικανοποιήσουν τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντά τους και τις προτιμήσεις τους. Οι διαδρομές προσελκύουν διάφορες κατηγορίες ατόμων, όπως ξένους επισκέπτες μιας διανυκτέρευσης που συμμετέχουν σε μια διαδρομή ως μέρος των ιδιαίτερων διακοπών τους, επισκέπτες μεγαλύτερης διάρκειας που διανύουν τις διαδρομές ή μέρος αυτών για ημερήσιες εκδρομές ή ημερήσιους επισκέπτες προερχόμενους από αστικές περιοχές. Στην ουσία ο τουρισμός διαδρομών ενοποιεί μια σειρά αξιοθέατων προκειμένου να προωθήσει την τοπική τουριστική ανάπτυξη ωθώντας τους επισκέπτες να μετακινούνται από το ένα μέρος στο άλλο (Lourens, 2007).

Οι πολιτιστικές διαδρομές βασίζονται στον καθορισμό μιας συγκεκριμένης διαδρομής όπου στόχος είναι η επίσκεψη σε μνημεία φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Ειδικότερα, μπορούν να συμβάλλουν σημαντικά στην εξωστρέφεια ενός τόπου, και να λειτουργήσουν ως καταλύτης για περαιτέρω πολιτιστική ανάπτυξη προς όφελος της τοπικής οικονομίας και κοινωνίας. Ο σκοπός μιας πολιτιστικής διαδρομής είναι να αποτελέσει κινητήριο δύναμη για την ανάπτυξη μιας περιοχής. Η ανάπτυξη πρέπει να είναι βιώσιμη σε οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Στόχος είναι η προσέλκυση τουριστών και η δημιουργία ευκαιριών για επιχειρήσεις και παραγωγούς προϊόντων και υπηρεσιών που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, προκειμένου να αυξηθούν τα εισοδήματά τους. Ένας παράλληλος στόχος είναι η προσέλκυση νέων επενδύσεων, η επέκταση της τουριστικής περιόδου και η παροχή πόρων για τη συντήρηση αρχαιολογικών χώρων και μνημείων (Mitoula & Kaldis, 2019). Οι επενδύσεις σε υποδομές, η αύξηση της απασχόλησης, η αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων, η διατήρηση της παράδοσης, οι συνέργειες που επιτυγχάνονται σε τοπικό επίπεδο και η δημιουργία νέων επαγγελμάτων συμβάλλουν στη γενικότερη αναβάθμιση των περιοχών και μάλιστα πολλές φορές μειονεκτικών και απομονωμένων προορισμών. Επιτυγχάνεται επομένως μια συνολική βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των μόνιμων κατοίκων των περιοχών αυτών.

Οι πολιτιστικές διαδρομές διακρίνονται σε θεματικές δηλαδή αυτές που περιλαμβάνουν πολιτιστικά στοιχεία με ένα συγκεκριμένο θέμα, σε ιστορικές που περιλαμβάνουν μνημεία και πολιτιστικά στοιχεία μιας συγκεκριμένης περιόδου και σε μεικτές οι οποίες περιλαμβάνουν πολιτιστικά στοιχεία της συνολικής ταυτότητας μιας περιοχής (Kantzoura & Mitoula, 2016).

Η δημιουργία μιας διαδρομής στοχεύει να επιτύχει διάφορους σκοπούς όπως: να μετατρέψει σε τουριστικούς προορισμούς λιγότερο γνωστά αξιοθέατα, να αυξήσει τη συνολική ελκυστικότητα ενός προορισμού, να επιμηκύνει τη διάρκεια παραμονής των επισκεπτών και να αυξήσει τα έξοδά τους, να προσελκύσει νέους τουρίστες αλλά και επαναλαμβανόμενους επισκέπτες, να επιτύχει τη χωρική διάχυση των επισκεπτών και τη διασπορά των εσόδων από τον τουρισμό και σε άλλες περιοχές και να αυξήσει τη βιωσιμότητα του τουριστικού προϊόντος (Meyer, 2004).

Άλλα πλεονεκτήματα που μπορεί να προκύψουν είναι η ενοποίηση διαφορετικών αξιοθέατων και η ένταξή τους μέσα σε μια διαδρομή καθιστώντας τα πιο επισκέψιμα ενώ από μόνα τους δεν θα είχαν τη δυναμική να προσελκύσουν επισκέπτες, η προσφορά συνολικά ενός πιο ολοκληρωμένου προϊόντος, ενώ μέσω της διασποράς των επισκεπτών σε περισσότερα μέρη

διευκολύνεται η διαχείριση της φέρουσας ικανότητας και μειώνονται οι αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις (Zabbinì, 2012).

Με σκοπό την ανάδειξη της Ευρώπης ως τον πιο σημαντικό τουριστικό προορισμό παγκοσμίως, με την ευρύτερη ποικιλία τουριστικών αξιοθέατων, η πολιτική της ΕΕ δίνει ιδιαίτερη σημασία στην διατήρηση της κληρονομιάς, των παραδόσεων και του τοπίου προσαρμοζόμενη στην αλλαγή των προτιμήσεων των τουριστών που τα τελευταία χρόνια κατευθύνονται προς τη γνωριμία άλλων λαών και πολιτισμών. Το πρόγραμμα πολιτιστικών διαδρομών του συμβουλίου της Ευρώπης ξεκίνησε το 1987 προάγοντας τη διασυνοριακή πολιτιστική συνεργασία σε όλη την Ευρώπη κατά μήκος διαδρομών και μεταξύ τόπων, γεγονός που αποδεικνύει την ποικιλία του κοινού πολιτισμού και κληρονομιάς μας. Ο πολιτιστικός τουρισμός συνεισφέρει στην προώθηση της εικόνας της Ευρώπης στον κόσμο και ισχυροποιεί τις αξίες του Ευρωπαϊκού μοντέλου, επιβεβαιωμένου από αιώνες πολιτιστικών ανταλλαγών και δημιουργικότητας. Η ανάπτυξη Ευρωπαϊκών πολιτιστικών διαδρομών αποτελεί παράγοντα μεγάλης σημασίας για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού προωθώντας στις περισσότερες περιπτώσεις λιγότερο γνωστούς προορισμούς και εστιάζοντας σε μεγάλο βαθμό σε αγροτικές περιοχές (Cojocariu, 2015).

2.5 Σχεδιασμός πολιτιστικών διαδρομών

Για τη δημιουργία μιας πετυχημένης πολιτιστικής διαδρομής ένα πλήθος παραγόντων πρέπει να λαμβάνονται υπόψη. Η καινοτομία του θέματος της διαδρομής και η ύπαρξη αξιοθέατων που θα προσελκύσουν τον επισκέπτη, η προώθηση και η αναγνωρισιμότητα της διαδρομής, η προσβασιμότητα στην περιοχή, η άποψη της τοπικής κοινότητας και η συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων μερών, οι υποδομές, οι συμπληρωματικές δραστηριότητες που προσφέρονται και οι προσφερόμενες υπηρεσίες (εστιατόρια, καφετέριες, καταλύματα, καταστήματα κλπ.).

Μια πολιτιστική διαδρομή πρέπει να λειτουργεί ως ένα πολιτιστικό τουριστικό προϊόν εμπεριέχοντας όλα τα απαραίτητα στοιχεία όπως περιεχόμενο, πληροφορίες, υποδομές για παροχή φιλοξενίας και υπηρεσιών διαμονής. Ο ταξιδιώτης που επιλέγει τη διαδρομή επιθυμεί να διασκεδάσει, να χαλαρώσει, να γευτεί τοπικά προϊόντα και επομένως όλα αυτά πρέπει να του προσφέρονται. Η επιλογή ενός ελκυστικού θέματος πρέπει να βασίζεται στην ιστορία καθώς επίσης και στη διαχρονικότητα. Με σκοπό την προσέλκυση ξένων επισκεπτών ο σχεδιασμός των διαδρομών πρέπει να ακολουθεί κάποιες βασικές αρχές όπως πολιτιστικό περιεχόμενο, επάρκεια υπηρεσιών και συνοδευτικές δραστηριότητες. Τα στοιχεία αυτά πρέπει να είναι

οργανωμένα, αναπτυγμένα, ανιχνεύσιμα και να βρίσκονται σε ισορροπία κατά μήκος της διαδρομής (Cojocariu, 2015).

Η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού απαιτεί κάποιες προϋποθέσεις. Η ύπαρξη υποδομών που θα επιτρέπει την πρόσβαση στον προορισμό είναι αναγκαία (μεταφορικά μέσα, συγκοινωνιακό δίκτυο) όπως επίσης και χώροι διαμονής, ξεκούρασης. Απαραίτητες είναι και οι υποδομές για ρεύμα, νερό, ιατρικές υπηρεσίες. Εστιατόρια και άλλα καταστήματα απαιτούνται για να εξυπηρετούν τις ανάγκες των επισκεπτών όπως και επιχειρήσεις που θα πουλούν διάφορα παραδοσιακά τοπικά προϊόντα. Ένα ιδιαίτερο στοιχείο κατά τον σχεδιασμό των επενδύσεων σε υποδομές αλλά και κατά την ανάπτυξη επιχειρηματικών δράσεων σε τέτοιες περιοχές είναι ότι πρέπει να είναι περιορισμένης κλίμακας προκειμένου να αποφεύγεται το ενδεχόμενο μαζικοποίησης του τουρισμού (Ανδριώτης 2008).

Ένα σημαντικό εμπόδιο στην περιφερειακή ανάπτυξη του τουρισμού είναι η συγκοινωνιακή πρόσβαση (π.χ. κόστος αεροπορικών εισιτηρίων, διασυνδέσεις με τις δημόσιες συγκοινωνίες και οι αποστάσεις γενικά με συγκεκριμένους προορισμούς). Η τοποθεσία της διαδρομής και η απόστασή της από τις βασικές τουριστικές περιοχές θα διαμορφώσει και το είδος του κοινού που μπορεί να προσελκύσει και πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά τον σχεδιασμό. Μια διαδρομή που δεν βρίσκεται σε απόσταση ημερήσιας εκδρομής, από τις κύριες τουριστικές περιοχές διαμονής, όχι μόνο πρέπει να περιέχει αξιοθέατα που θα προσελκύσουν επισκέπτες για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, αλλά επίσης χρειάζεται καταλύματα για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών. Η πλειοψηφία των διαδρομών απευθύνεται προς ημερήσιους εκδρομείς, γεγονός που μειώνει σημαντικά τα απαιτούμενα κόστη υποδομών και ανάπτυξης. Οι διαδρομές που απευθύνονται σε επισκέπτες για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα κυρίως σχετίζονται με φυσικές δραστηριότητές όπως πεζοπορία ή ποδηλασία (Meyer, 2004).

Στις αναπτυσσόμενες παγκόσμιες διαδρομές γενικά υπάρχει μια τάση να επιλέγονται δευτερεύοντες οδοί οι οποίοι προσφέρουν μια πιο χαλαρή οδήγηση ενώ δίδεται και η δυνατότητα στάσεων. Πολλές από αυτές τις διαδρομές αποτελούνται και από διαδρομές με όμορφα τοπία κάνοντάς τις πιο ελκυστικές στους τουρίστες και ωθώντας τους να τις επιλέξουν αντί για κάποιον αυτοκινητόδρομο. Το ταξίδι κατά μήκος τέτοιων διαδρομών είναι σημαντικό στοιχείο για τους επισκέπτες και δεν πρέπει να υποτιμάται. Οι διαδρομές επομένως πρέπει να σχεδιάζονται και να οδηγούνται μέσα από την εξοχή. Η αξία δε του τοπίου μπορεί να είναι πιο

σημαντική για ημερήσιους τουρίστες που επιλέγουν μια διαδρομή περισσότερο για μια χαλαρή οδήγηση παρά για να μεταβούν από το ένα σημείο στο άλλο (Meyer, 2004).

Η διαφήμιση και ενημέρωση για μια διαδρομή είναι πρωταρχικής σημασίας για να προσελκύσει επισκέπτες. Διαδρομές αποτυγχάνουν γιατί ο κόσμος δεν τις γνωρίζει. Επιτυχημένες τεχνικές προώθησης είναι αυτές που πετυχαίνουν να δημιουργήσουν και να εξασφαλίσουν μια σταθερή ζήτηση για το τουριστικό προϊόν λαμβάνοντας υπόψιν τους την φέρουσα ικανότητα της περιοχής. Τα μεγάλα τουριστικά πρακτορεία που διαχειρίζονται πακέτα μαζικού κι οργανωμένου τουρισμού στηρίζονται στο σχεδιασμό τυποποιημένων προϊόντων και επομένως δεν θεωρούνται κατάλληλα να οργανώσουν τέτοιου είδους μεμονωμένες κι ανεξάρτητες διαδρομές. Αντιθέτως, πιο μικρά εξειδικευμένα γραφεία μπορούν να διαχειριστούν διαδρομές μικρότερης κλίμακας μέσω ειδικών περιοδικών ή καταχωρήσεων σε εφημερίδες. Ένα τέτοιας μορφής στοχευμένο μάρκετινγκ δύναται να κάνει γνωστό το τουριστικό προϊόν και να επιφέρει καλύτερα αποτελέσματα συμβάλλοντας στην επίτευξη της επιθυμητής τουριστικής κίνησης (Meyer, 2004). Ιδιαίτερο στοιχείο για τη διαδρομή είναι η δημιουργία μια αναγνωρίσιμης ταυτότητας για την περιοχή. Είναι σημαντικό η προώθηση του προορισμού να γίνεται σύμφωνα με την ταυτότητά και τα μοναδικά χαρακτηριστικά του. Η προώθηση με τη μορφή δημοσίων σχέσεων μπορεί να είναι πιο προσιτή και πιο αποδοτική ειδικά για την περίπτωση νέων αναπτυσσόμενων τουριστικά προορισμών (Lourens, 2007).

Ο όρος υπεύθυνη προώθηση της διαδρομής αναφέρεται στην ακριβή περιγραφή της όπως είναι στην πραγματικότητα. Η προώθηση που δεν είναι υπεύθυνη μπορεί να έχει αρνητικές επιπτώσεις και στους τουρίστες και στην τοπική κοινότητα. Οι προσδοκίες των τουριστών σε μεγάλο βαθμό διαμορφώνονται από τη διαφήμιση που γίνεται και από τις εικόνες. Όταν οι προσδοκίες δεν ικανοποιούνται μπορεί να οδηγήσουν σε απογοήτευση τόσο την πλευρά των τουριστών όσο και την τοπική κοινότητα (Meyer, 2004). Η εσφαλμένη παρουσίαση στο υλικό μάρκετινγκ μπορεί να αποβεί μοιραία για τη φήμη του προορισμού. Είναι κρίσιμο να μην υπερεκτιμώνται τα αξιοθέατα ενός προορισμού (Lourens, 2007).

Η συμμετοχή της κοινότητας στην τουριστική ανάπτυξη αποτελεί μια συνηθισμένη πρακτική. Η επιτυχία στην ανάπτυξη του τουρισμού απαιτεί μια ανθρωποκεντρική προσέγγιση όπου η φωνή του τοπικού πληθυσμού ακούγεται, όταν λαμβάνονται αποφάσεις για το μέγεθος και τον τύπο της ανάπτυξης. Η συμμετοχή της κοινωνίας είναι στο επίκεντρο κάθε προσέγγισης που στοχεύει στη διασπορά των οικονομικών ωφελειών του τουρισμού σε απομακρυσμένες αγροτικές

κοινότητες. Η ανάμειξη της κοινότητας έτσι ιδανικά έγκειται τόσο στη συμμετοχή της στην απόφαση για τον τύπο και το μέγεθος της ανάπτυξης όσο και στη συμμετοχή της στα οικονομικά οφέλη (Meyer, 2004).

Η αποδοχή των τουριστών και της τουριστικής ανάπτυξης από τους κατοίκους της περιοχής, θεωρείται βασική προϋπόθεση για τη μακροπρόθεσμη επιτυχία ενός τουριστικού προορισμού, καθώς αν οι τουρίστες αντιμετωπίζονται με εχθρικότητα, ο αριθμός τους που επισκέπτεται την περιοχή θα μειωθεί. Επομένως, κάθε κοινότητα που είναι προσανατολισμένη στον τουρισμό πρέπει να εμπλέκει τον τοπικό πληθυσμό στη διαδικασία ανάπτυξης και σχεδιασμού. Οι τοπικές κυβερνήσεις και οι φορείς προώθησης του τουρισμού θα πρέπει να δίνουν ιδιαίτερη σημασία στο γεγονός ότι αν οι άνθρωποι αισθάνονται ότι έχουν πρόσβαση στον προγραμματισμό και ότι οι ανησυχίες τους λαμβάνονται υπόψιν, τότε θα υποστηρίξουν τον τουρισμό (Andriotis, 2004).

Για να επιτευχθεί ο στόχος της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης είναι απαραίτητη η αντιμετώπιση του τουρισμού ως μια κοινοτική βιομηχανία με ενεργό συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων μερών κι εκπροσώπων κατοίκων (Georgitsoyanni et al., 2012). Και όταν οι διαδικασίες ή οι δραστηριότητες γίνονται με πρωτοβουλία ή υποστηρίζονται από τους τοπικούς φορείς και τους μόνιμους κατοίκους αποτελούν βασικά στοιχεία της τοπικής ανάπτυξης μιας περιοχής (Χριστοφάκης, 2001).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Μελέτη Περίπτωσης: Δήμος Πύλου - Νέστορος

3.1 Γεωγραφικός και γεωφυσικός προσδιορισμός Δήμου Πύλου-Νέστορος

Ο Δήμος Πύλου–Νέστορος με επιφάνεια 554,3 τ.χλμ, απλώνεται στο νοτιοδυτικό άκρο του νομού Μεσσηνίας, συνορεύοντας βόρεια με το Δήμο Τριφυλίας και βορειοανατολικά με τον Δήμο Μεσσήνης. Προέκυψε από το σχέδιο Καλλικράτης ύστερα από τη συνένωση των 6 Καποδιστριακών Δήμων, Κορώνης, Μεθώνης, Παπαφλέσσα, Πύλου, Νέστορος και Χιλιοχωρίων και αποτελεί έναν από τους 6 Δήμους του Νομού Μεσσηνίας. Αποτελείται από 43 Τοπικές Κοινότητες και έδρα του Δήμου είναι η Τοπική Κοινότητα της Πύλου (Δήμος Πύλου–Νέστορος, 2015).

Η μορφολογία του τοπίου χαρακτηρίζεται τόσο από χαμηλούς ορεινούς όγκους, ρεματιές κι καλλιεργούμενες εκτάσεις που δημιουργούν τοπία φυσικής ομορφιάς και πλούσιας βιοποικιλότητας με ιδιαίτερη περιβαλλοντική αξία όσο και από παραθαλάσσιες περιοχές και νησιωτικά συμπλέγματα. Τα θερμά καλοκαίρια και οι ήπιοι χειμώνες χαρακτηρίζουν το Μεσογειακό κλίμα της περιοχής. Εντός των ορίων του Δήμου βρίσκονται περιοχές ενταγμένες στο δικτύου Natura 2000 που χωρίζονται σε Ζώνες Ειδικής προστασίας για την Ορνιθοπανίδα (SPA) και σε Τόπους Κοινοτικής Σημασίας (SCI). Η μεγάλη ζωολογική σημασία αυτού του τόπου υποδηλώνεται από την παρουσία 29 σημαντικών ειδών σπονδυλωτών, εκτός από πουλιά, ανάμεσα στα οποία η μεσογειακή φώκια *Monachus monachus* και η θαλάσσια χελώνα *Caretta caretta* (Δήμος Πύλου–Νέστορος, 2015).

Η λιμνοθάλασσα της Γιάλοβας εκτείνεται μεταξύ Γιάλοβας Βοΐδοκοιλιάς. Ο υδροβιότοπος αυτός αποτελεί περιοχή Natura 2000. Με το μέγιστο βάθος να μην ξεπερνά τα 4 μέτρα αποτελεί τον νοτιότερο σταθμό των αποδημητικών πουλιών από τα Βαλκάνια στην Αφρική προσφέροντας καταφύγιο σε πάνω από 225 είδη πουλιών ανάμεσα στα οποία κορμοράνοι, φλαμίνγκο κ.α. Στη Γιάλοβα επίσης φιλοξενείται και ένα πολύ σπάνιο είδος, σχεδόν υπό εξαφάνιση σε όλη την Ευρώπη, ο αφρικανικός χαμαιλέοντας (Municipality Pylos - Nestor, n.d.-a).

3.2 Δημογραφικά στοιχεία

Ο πληθυσμός του Δήμος Πύλου - Νέστορος κατά την απογραφή του 2011 ανερχόταν σε 23.780 κατοίκους παρουσιάζοντας μείωση σε ποσοστό της τάξης του 10,11% σε σχέση με την απογραφή του 2001 (21.376 κάτοικοι) (Δήμος Πύλου–Νέστορος, 2015).

3.3 Οικονομική διάρθρωση

Ο καθαρά γεωργικός προσανατολισμός της οικονομίας της περιοχής τα προηγούμενα χρόνια συνετέλεσε στη σημαντική ανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής. Η περιοχή παράγει ποιοτικά αγροτικά προϊόντα όπως το ελαιόλαδο, αλλά η αδυναμία πιστοποίησής τους καθώς και η μικρή δημιουργία δικτύων με σκοπό την προώθησή τους αποτέλεσαν σοβαρά μειονεκτήματα. Ο πρωτογενής τομέας παρουσιαζόταν ιδιαίτερα αυξημένος το 2001 ενώ ο τριτογενής παρουσίαζε μια δυναμική τάση ανόδου στην περιοχή υποδηλώνοντας έναν ήπιο μετασχηματισμό της οικονομίας βασιζόμενο κυρίως στον τουρισμό (Δήμος Πύλου–Νέστορος, 2015).

Πιο αναλυτικά ο πρωτογενής τομέας αντιπροσώπευε το 2001 το 60,6% του απασχολούμενου πληθυσμού, ο δευτερογενής το 9,3% και ο τριτογενής αποτελούσε το 27,8%. Το 2,3% περίπου δεν είχε δηλώσει κλάδο δραστηριότητας. Οι άνεργοι αποτελούσαν το 9,6% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Σύμφωνα με την απογραφή του 2011, οι απασχολούμενοι στον πρωτογενή τομέα παρουσιάζουν πολύ μεγάλη μείωση, ενώ ενισχύεται εντυπωσιακά η απασχόληση στον τριτογενή τομέα. Πιο συγκεκριμένα από τους απασχολούμενους, το 45% απασχολείται στον πρωτογενή τομέα ενώ στον τριτογενή τομέα το ποσοστό απασχόλησης έχει ανέλθει πλέον σε 41,8%. Το 13,2% απασχολείται στον δευτερογενή τομέα. Οι άνεργοι αποτελούσαν το 11,9% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού.

	Οικονομικά ενεργοί	Απασχολούμενοι	Πρωτογενής Τομέας	Δευτερογενής τομέας	Τριτογενής τομέας	Δε δήλωσαν κλάδο	Άνεργοι
2001	8669	7836	4747	726	2176	187	833
2011	7925	6981	3140	925	2916	-	944

Πίνακας 1 : Οικονομικά ενεργός πληθυσμός, σύνολο απασχολούμενων, απασχολούμενοι στον πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα, άνεργοι και λοιποί απασχολούμενοι του Δήμου Πύλου-Νέστορος. Πηγή: επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ.

3.4 Ιστορία – Πολιτισμός – Αξιοθέατα - Πολιτιστικές εκδηλώσεις

Ιστορία αιώνων είναι συνυφασμένη με τον σημερινό Δήμο Πύλου – Νέστορος, γεγονός που μαρτυρά η πληθώρα αρχαιολογικών ευρημάτων και μνημείων από διαφορετικές ιστορικές περιόδους. Ιδιαίτερη είναι και η σχέση της περιοχής με τον απελευθερωτικό αγώνα κατά των

τούρκων, με υψίστης σημασίας για τη δημιουργία του Ελληνικού κράτους τη ναυμαχία του Ναβαρίνου. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι Δημοτικές ενότητες με τη ξεχωριστή ιστορία της κάθε περιοχής και τα κυριότερα αξιοθέατά τους.

- Δημοτική ενότητα Νέστορος

Ο Νέστορας, ο Βασιλιάς της αρχαίας Πύλου δίνει το όνομα του σε αυτή τη Δημοτική ενότητα. Κατά τα Ομηρικά έπη, ο Νέστορας φημιζόταν για τη σύνεση και τη σοφία του, ενώ το βασίλειό του συμμετείχε στο Τρωικό πόλεμο με 90 πλοία. Η Χώρα είναι η έδρα αυτής της Δημοτικής ενότητας, συγκεντρώνει αρκετό πληθυσμό, κυρίως αγροτικό και αντίστοιχη εμπορική κίνηση. Εντός των ορίων της και μόλις 4 χλμ. νοτίως της Χώρας, οι αρχαιολογικές έρευνες έφεραν στο φως τον 20^ο αιώνα το Μυκηναϊκό ανάκτορο του Άνω Εγκλιανού παγκοσμίως γνωστό ως παλάτι του Νέστορα. Δείγμα ανακτόρου της Μυκηναϊκής περιόδου σε πολύ καλή κατάσταση, αποτέλεσε σημαντικότατο στοιχείο συλλογής πληροφοριών και γνώσεων για την Μυκηναϊκή εποχή (Δήμος Πύλου-Νέστορος, χ.χ.-α).

- Δημοτική ενότητα Παπαφλέσσα

Ο ήρωας της Ελληνικής επανάστασης Γρηγόριος Δικαίος ή Παπαφλέσσας έχει χαρίσει το όνομά του στην ιστορική αυτή περιοχή, όπου στο χωριό Μανιάκι στις 20 Μαΐου 1825 έδωσε και τη ζωή του για να υπερασπιστεί την πατρίδα του από τα στρατεύματα του Ιμπραήμ. Κατεχοχίν αγροτική και ορεινή περιοχή με έδρα το Βλαχόπουλο, η Δημοτική αυτή ενότητα είναι κυρίως ανέγγιχτη από την τουριστική κίνηση. Το καταπράσινο τοπίο σε συνδυασμό με την ιστορική ατμόσφαιρα προσφέρονται για εναλλακτικές διαδρομές μέσα στη φύση (Δήμος Πύλου-Νέστορος, χ.χ.-β).

- Δημοτική Ενότητα Μεθώνης

Η Μεθώνη είναι ένας τόπος που συνδυάζει την φυσική ομορφιά με γνωστές και δημοφιλείς παραλίες όπως της Φοινικούντας μαζί με την ιστορία. Το κάστρο της, έκτασης 110 στρεμμάτων περίπου, χρονολογείται από την εποχή του Μεσαίωνα και περικλείει θρησκευτικά και αστικά μνημεία ενώ το Μπούρτζι δεσπόζει στην Θάλασσα ακριβώς μπροστά από το κάστρο. Έχει χαρακτηριστεί και διατηρείται ως παραδοσιακός οικισμός, καθώς υπήρξε από τους πρώτους ρυμοτομικά σχεδιασμένους του ανεξάρτητου Ελληνικού κράτους και έτσι διατηρεί το παραδοσιακό χρώμα των οικισμών της Νότιας Πελοποννήσου. Μεταξύ των διατηρημένων

ιστορικών κτιρίων περιλαμβάνεται το Καποδιστριακό σχολείο Μεθώνης. Ιδιαίτερη αρχαιολογική σημασία έχει η θαλάσσια περιοχή της Μεθώνης καθώς βρίσκεται βυθισμένος οικισμός της Μέσης εποχής του χαλκού (Δήμος Πύλου – Νέστορος, 2015).

Το Καποδιστριακό Αλληλοδιδασκτικό Σχολείο Μεθώνης

Σύμφωνα με έγγραφο του 1829 μετά το τέλος της περιόδου του Καποδίστρια στη Μεσσηνία φαίνεται ότι ο ίδιος υπέδειξε το σημείο όπου κατόπιν οικοδομήθηκε το σχολείο. Τον Σεπτέμβριο του 1831 λειτουργούσαν στην Πελοπόννησο 31 αλληλοδιδασκτικά σχολεία και της Μεθώνης ήταν ένα από τα πρώτα. Στα σχολεία αυτά οι πιο εκπαιδευμένοι μαθητές δίδασκαν τους αρχάριους κάτω από την επίβλεψη του δασκάλου. Το σχολείο κτίσθηκε με σχέδιο Γάλλου Συνταγματάρχη, ο οποίος σχεδίασε και τη νέα πόλη της Μεθώνης εκτός των τειχών του Κάστρου. Λειτουργούσε έως το 1940, ενώ το 1951 χαρακτηρίστηκε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, χ.χ.-α).

Εικόνα 1: Το Αλληλοδιδασκτικό Σχολείο Μεθώνης. Πηγή: Προσωπικό αρχείο

- Δημοτική Ενότητα Κορώνης

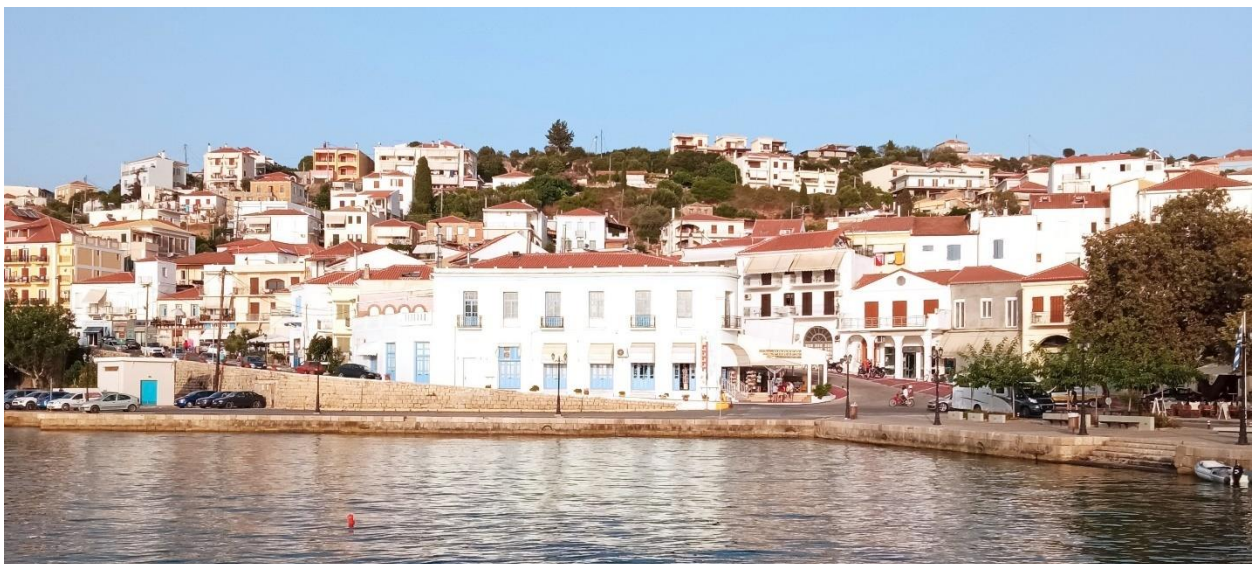
Πάνω στο άκρο του βραχώδους ακρωτηρίου Ακρίτας στο νότιο άκρο του Μεσσηνιακού κόλπου, βρίσκεται η Κορώνη, που έχει χαρακτηριστεί από το 1979 ως μέρος ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και ιστορικής σημασίας. Το Βυζαντινό-μεταβυζαντινό κάστρο της, δείγμα ενετικής αρχιτεκτονικής, καταλαμβάνει σχεδόν ολόκληρη την έκταση του Ακρωτηρίου. Η Κορώνη διατηρεί ακόμη και σήμερα την παραδοσιακή εικόνα του οικισμού ενώ εντός του κάστρου υπάρχουν ακόμα κατοικημένα σπίτια και εν λειτουργία εκκλησίες (Δήμος Πύλου–Νέστορος, 2015). Ένα ιδιαίτερο πολιτιστικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι η Κορώνη είναι μια από τις επτά εμβληματικές κοινότητες της Μεσογειακής Διατροφής.

Η Κορώνη εμβληματική κοινότητα της Μεσογειακής Διατροφής

Η Μεσογειακή Δίαιτα εντάχθηκε στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της UNESCO για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας και αυτό δεν είναι σημαντικό μόνο για την αναγνώριση της αξίας του συγκεκριμένου μοντέλου διατροφής αλλά και για το ότι η Κορώνη εκπροσώπησε την Ελλάδα στη διακρατική αυτή διαδικασία. Μέσω του γεγονότος αυτού δόθηκε η ευκαιρία στην Ελλάδα να συμπεριληφθεί στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας για πρώτη φορά. Η επιλογή της Κορώνης έγινε καθώς αποτελεί μια περιοχή με πλούσια ιστορία, μακραίωνη παράδοση, και σημαντική παραγωγή τοπικών προϊόντων διατροφής. Οι παραδοσιακοί μέθοδοι καλλιέργειας, οι ποικιλία αγροτικών προϊόντων όπως η σταφίδα, το κρασί, το λάδι και οι διάσημες κορωναΐικες ελιές διαμορφώνουν ένα παράδειγμα τοπικού κοινωνικού συνόλου όπου η μεσογειακή διατροφή κατέχει εξέχουσα θέση (Μανιατάκειον Ίδρυμα, 2010).

- Δημοτική Ενότητα Πύλου

Φημισμένη από τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου όπου η νίκη του ενωμένου στόλου των συμμάχων αποτέλεσε και το καθοριστικό γεγονός για την απελευθέρωση της χώρας, σήμερα αποτελεί ένα όμορφο τουριστικό μέρος.

Εικόνα 2: Άποψη της Πύλου. Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Η νέα πόλη της Πύλου σχεδιάστηκε το 1829 από αρχιτέκτονες των Γαλλικών δυνάμεων του Στρατηγού Μαιζόν. Η πόλη είναι αμφιθεατρικά χτισμένη γύρω από το λιμάνι και την κεντρική πλατεία και επεκτείνεται ως το φρούριο, το Νιόκαστρο. Σημείο αναφοράς της πόλης η πλατεία

Τριών Ναυάρχων με το μνημείο προς τιμήν των αρχηγών των στόλων των συμμάχων και τα αιωνόβια πλατάνια. Περιμετρικά συγκεντρώνονται τα μαγαζιά της πόλης (Δήμος Πύλου-Νέστορος, χ.χ.-γ).

Η Πύλος υπήρξε ήδη από τους προϊστορικά χρόνια σημαντικό οικιστικό κέντρο. Η περιοχή συνδυάζει την εύφορη ενδοχώρα με ένα από τα καλύτερα φυσικά λιμάνια της νοτιοδυτικής Πελοποννήσου, τον κόλπο του Ναβαρίνου. Απόδειξη της σημασίας της περιοχής αποτελούν τα δύο κάστρα που φυλάσσουν τον όρμο του Ναβαρίνου. Στη Βόρεια είσοδο το παλιότερο κάστρο από τη Μεσαιωνική εποχή (Παλιό Ναβαρίνο) και το νεότερο Οθωμανικό (Νιόκαστρο) στη Νότια είσοδο. Η ύπαρξη ανθρώπινων πληθυσμών στη γύρω περιοχή της Πύλου υπολογίζεται περίπου στα μέσα της 6^{ης} χιλιετίας π.Χ., σύμφωνα με στοιχεία που βρέθηκαν και τοποθετούνται χρονικά από τη Νεολιθική περίοδο. Στην περιοχή της Βοϊδοκοιλιάς έχει βρεθεί σημαντικός οικισμός που χρονολογικά τοποθετείται στην πρωτοελλαδική και μεσοελλαδική περίοδο της 3^{ης} χιλιετίας π.Χ., Σύμφωνα δε με τον Όμηρο την περιοχή αυτή επισκέφθηκε ο Τηλέμαχος με σκοπό να συναντήσει τον Βασιλιά της Πύλου Νέστορα στο παλάτι του, που εντοπίζεται στην περιοχή του Άνω Εγκλιανού. Κατά τη Γεωμετρική και Αρχαϊκή περίοδο μια νέα πόλη με το όνομα Πύλος τοποθετείτε γεωγραφικά στο λόφο του Κορυφασίου και εξιστορείτε σε σχέση με τις Μεσσηνιακές συγκρούσεις και τον Πελοποννησιακό πόλεμο τον 5^ο αιώνα π.Χ. Η πόλη αυτή κατοικείται και κατά την Ελληνιστική και Ρωμαϊκή περίοδο. Την εποχή που κύριοι της περιοχής είναι οι Φράγκοι και προκειμένου να φυλάξουν τα σύνορα από του γειτονικούς Ενετούς που κατέχουν τη Μεθώνη, οικοδομήθηκε το κάστρο του παλαιού Ναβαρίνου στην Βόρεια είσοδο του κόλπου στο λόφο του Κορυφασίου. Κατά την Οθωμανική περίοδο το 1573 ένα νέο Φρούριο (Νιόκαστρο) κατασκευάζεται στη νότια είσοδο του κόλπου κοντά στη σημερινή πόλη της Πύλου. Στο κόλπο του Ναβαρίνου μεταξύ της νήσου Σφακτηρίας και της σημερινής Πύλου έλαβε χώρα τον Οκτώβριο του 1827 η περίφημη Ναυμαχία μεταξύ των τριών μεγάλων δυνάμεων Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας απέναντι στον Αιγυπτιακό στόλο όπου και συνέβαλλε αποφασιστικά στην απελευθέρωση της Ελλάδα από τον Οθωμανικό ζυγό (Υπουργείο Πολιτισμού, χ.χ.).

Εκτός από το Κάστρο της Πύλου (Νιόκαστρο) που έχει ανακαινιστεί και διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση, αξιόλογο μνημείο της περιοχής αποτελεί το Μεσαιωνικό Υδραγωγείο «Καμάρες». Πρόκειται για έργο που κατασκευάστηκε από τους Τούρκους περί τον 16^ο αιώνα για να καλύψει τις ανάγκες υδροδότησης του Νιόκαστρου. Από τους Νεότερους χρόνους, ξεχωρίζει το Κτίριο Κωστή Τσικλητήρα (Δήμος Πύλου-Νέστορος, 2015).

Εικόνα 3: Το Μεσαιωνικό Υδραγωγείο Πύλου «Καμάρες». Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Η ευρύτερη περιοχή που περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τον όρμο του Ναβαρίνου, τη νήσο Σφακτηρία, την Πύλο (παραδοσιακός οικισμός) και το κάστρο της, την παράκτια ζώνη μεταξύ Πύλου και Γιάλοβας, τον βάλτο της Γιάλοβας και το Διβάρι, το παλαιό Ναβαρίνο, τον όρμο της Βοϊδοκοιλιάς αποτελεί μια ενιαία οντότητα από ιστορικής, οικολογικής και αισθητικής άποψης και έχει χαρακτηριστεί ως τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους (Δήμος Πύλου–Νέστορος, 2015).

Πολιτισμός

Ο πλούτος των πολιτιστικών στοιχείων και η μακρά ιστορία της περιοχής παρουσιάζεται μέσα από ένα μεγάλο αριθμό εκδηλώσεων και δράσεων που λαμβάνουν χώρα. Θρησκευτικές εορτές, τοπικά πανηγύρια εκδηλώσεις προς τιμήν ιστορικών γεγονότων, παραδοσιακά ήθη και έθιμα. Ενδεικτικά αναφέρονται τα Ναυαρίνεια, τα Παπαφλέσσεια, η επέτειος του Μανιακίου, τα Νεστόρεια, Φεστιβάλ Γαστρονομίας - Μεσογειακής διατροφής. Στη Μεθώνη το τελευταίο τριήμερο της αποκριάς αναβιώνει το έθιμο «Ο γάμος του Κουτρούλη», οι εορταστικές εκδηλώσεις του οποίου κορυφώνονται την Καθαρά Δευτέρα με την αναπαράσταση του γάμου στην πλατεία της πόλης. Στη Χώρα την τελευταία Κυριακή της Αποκριάς γίνεται η αναβίωση του εθίμου της «Κοκκάλας» που έχει ρίζες από την εποχή της τουρκοκρατίας και σχετίζεται με τα δεινά των ντόπιων λόγω της πείνας και των κακουχιών (Δήμος Πύλου–Νέστορος, 2015).

3.5 Τουρισμός

Ο τουρισμός, ιδιαίτερα κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα της περιοχής. Θα μπορούσε όμως να παρουσιάσει περαιτέρω ανάπτυξη, βασιζόμενος στην προσφορά εναλλακτικών - αγροτουριστικών δραστηριοτήτων. Η περιοχή θα μπορούσε να εξελιχθεί σε σημαντικό τουριστικό προορισμό, τόσο στην εσωτερική αγορά όσο

και στο εξωτερικό. Προκειμένου αυτό να επιτευχθεί θα πρέπει να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις να διευρυνθεί η τουριστική περίοδος και να διευκολυνθεί η πρόσβαση από χώρες και τουριστικές αγορές που δείχνουν αυξημένο ενδιαφέρον για την περιοχή. Ο Δήμος Πύλου-Νέστορος διαθέτει κάποια πολύ σημαντικά πλεονεκτήματα. Πλούσιο φυσικό περιβάλλον με μεγάλη βιοποικιλότητα, περιοχές ξεχωριστής ομορφιάς, ιδιαίτερες και αναγνωρίσιμες παραλίες όπως η Βοϊδοκοιλιά, η Φοινικούντα, το Πετροχώρι, ιστορικούς οικισμούς. Επιπρόσθετα μεγάλη πολιτιστική κληρονομιά, και παράδοση με πολλές τοπικές εκδηλώσεις και ένα πλήθος μνημείων και αρχαιολογικών χώρων χαρακτηριστικά της μακραίωνης ιστορίας της περιοχής. Παράλληλα είναι σε σχετικά κοντινή απόσταση με τα αστικά κέντρα της Αθήνας, της Πάτρας και της Καλαμάτας ενώ η περιοχή παράγει ποιοτικά προϊόντα όπως ελιές, κρασί και λάδι (Δήμος Πύλου-Νέστορος, 2015).

Ο νομός Μεσσηνίας συνολικά παρουσίασε σημαντική τουριστική ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια.

Οι αφίξεις αλλοδαπών τουριστών σε ξενοδοχειακά καταλύματα του νομού από 47.765 το 2014 διαμορφώθηκαν σε 150.798 το 2019 παρουσιάζοντας άνοδο 216% ενώ των ημεδαπών τουριστών από 139.918 διαμορφώθηκαν σε 241.511 (άνοδος 73%). Οι διεθνείς αεροπορικές αφίξεις στο αεροδρόμιο Καλαμάτας σημείωσαν άνοδο 41% από 109 χιλ. το 2014 σε 153 χιλ. το 2019. Οι επισκέπτες στους αρχαιολογικούς χώρους του νομού ανήλθαν σε 221.701 το 2019 από 75.597 το 2014 (αύξηση 193%) ενώ άνοδο 31% σημείωσαν και οι επισκέψεις στα μουσεία, από 30.275 σε 39.638 κατά την ίδια χρονική περίοδο Ινστιτούτο Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΙΝΣΕΤΕ), (2020).

Τα τελευταία χρόνια στην περιοχή αναπτύσσεται το τουριστικό συγκρότημα του Costa Navarino που αποτελεί τον πρώτο ολοκληρωμένο, περιβαλλοντικά υπεύθυνο τουριστικό προορισμό υψηλών προδιαγραφών στην Ελλάδα. Οι επενδύσεις και η ανάπτυξη υποδομών που προβάλλουν τη φυσική ομορφιά της περιοχής δύναται να καταστήσουν τη Μεσσηνία ως έναν ποιοτικό προορισμό παγκοσμίου εμβέλειας (Δήμος Πύλου-Νέστορος, 2015).

Η περιοχή συγκεντρώνει μια μεγάλη ποικιλία τουριστικών πόρων (ιστορικούς, πολιτιστικούς, θρησκευτικούς, πλούσιο φυσικό περιβάλλον και βιοποικιλότητα) πάνω στους οποίους μπορεί να στηρίξει την ανάπτυξη διάφορων μορφών τουρισμού. Ένας σημαντικός τομέας του τουρισμού που μπορεί αναπτυχθεί στην περιοχή είναι ο τουρισμός κρουαζιέρας εκμεταλλευόμενος και καθιερώνοντας το λιμάνι της Πύλου ως προορισμό κρουαζιέρας.

Επίσης έχουν ήδη γίνει μελέτες και προγραμματίζεται η δημιουργία των δυο πρώτων στην Ελλάδα Ενάλιων Επισκέψιμων Αρχαιολογικών Χώρων “Καταδυτικά Πάρκα”. Το πρώτο αφορά τον θαλάσσιο αρχαιολογικό χώρο στη Μεθώνη, πλησίον της νήσου Σαπιέντζα, στο σημείο που εντοπίζονται ευρήματα που μεταφέρονταν από πλοία που ναυάγησαν και συγκεκριμένα κίονες από το ναό του Ηρώδη καθώς και σαρκοφάγοι από την Τροία. Το δεύτερο πάρκο εντοπίζεται εντός του οριοθετημένου θαλάσσιου αρχαιολογικού χώρου του όρμου του Ναβαρίνου όπου βρίσκεται ναυαγισμένο το δεξαμενόπλοιο Irene Serenade (Δήμος Πύλου–Νέστορος, 2015).

Η ανάπτυξη του γαστρονομικού τουρισμού και η προώθηση της Μεσογειακής διατροφής θα μπορούσε να συμβάλλει στον εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος εκμεταλλευόμενος τόσο τα ποιοτικά αγροτικά προϊόντα της περιοχής όσο και το γεγονός ότι η Κορώνη αποτελεί μια από τις 7 Εμβληματικές Κοινότητες της Μεσογειακής Διατροφής.

Στο πλαίσιο αυτό που περιγράφηκε παραπάνω, προκύπτει ότι η περιοχή παρουσιάζει μεν τουριστική ανάπτυξη αλλά διαθέτει πολύ μεγάλο αναξιοποίητο δυναμικό σε τουριστικούς πόρους που μπορεί να εκμεταλλευτεί. Η περιοχή συγκεντρώνει πολλές προϋποθέσεις να αναπτύξει τον αγροτουρισμό. Υψηλή ακόμα πρωτογενή παραγωγή, ποιοτικά και αναγνωρισμένα αγροτικά προϊόντα, μεγάλες καλλιεργούμενες εκτάσεις, καλές κλιματολογικές συνθήκες όλη τη διάρκεια του χρόνου, ήπιο γεωμορφολογικό ανάγλυφο. Η πληθώρα δε πολιτιστικών πόρων που βρίσκονται στην περιοχή μπορούν να αποτελέσουν τα απαραίτητα στοιχεία για το σχεδιασμό πολιτιστικών διαδρομών και την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού. Η δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών και η ανάπτυξη του αγροτουρισμού μπορούν να προσδώσουν μια νέα διάσταση και αίγλη στον τουρισμό της περιοχής εμπλουτίζοντάς τον με νέα στοιχεία και προσελκύοντας παράλληλα νέες κατηγορίες τουριστών που ενδιαφέρονται για τέτοιες μορφές βιωματικού τουρισμού.

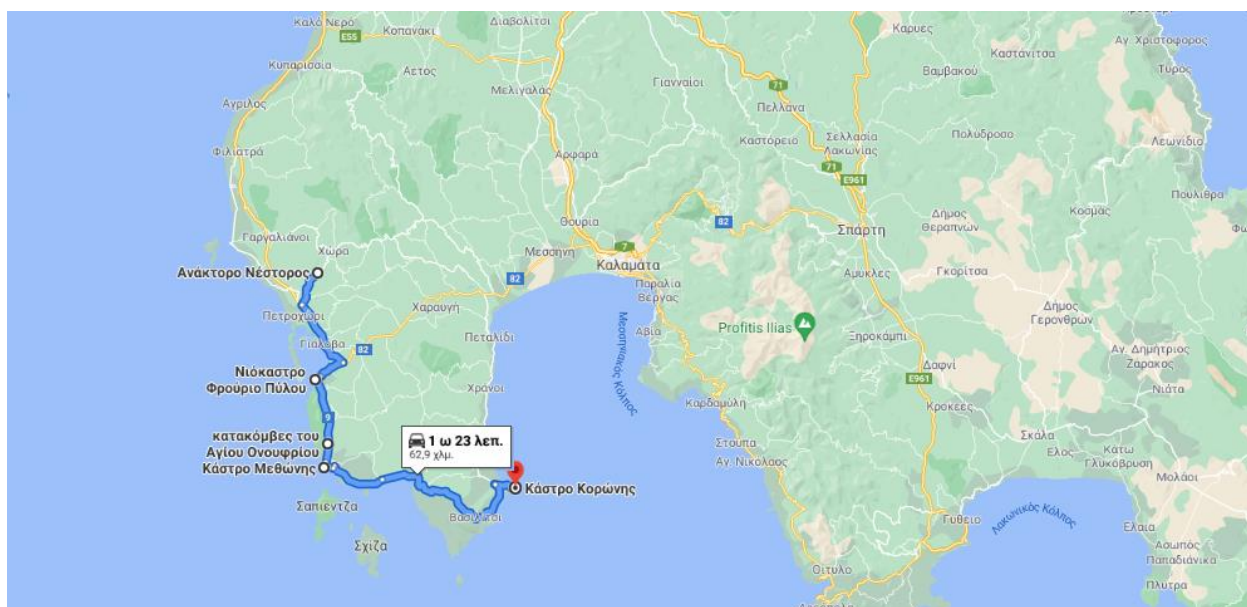
Κεφάλαιο 4: Προτεινόμενη Πολιτιστική Διαδρομή

4.1 Σχεδιασμός της διαδρομής

Η διαδρομή που σχεδιάστηκε και παρουσιάζεται αναλυτικά αποτελεί μια μικτή πολιτιστική διαδρομή που περιλαμβάνει αξιοθέατα από διάφορες ιστορικές περιόδους, χαρακτηριστικά της μακραίωνης και πλούσιας ιστορίας της περιοχής από τα αρχαία χρόνια. Είναι τα πιο δημοφιλή αξιοθέατα με βάση την έρευνα που πραγματοποιήθηκε τόσο ανάμεσα στους επισκέπτες της περιοχής όσο και στους μόνιμους κατοίκους. Πρόκειται για τα κάστρα της Πύλου, Μεθώνης και Κορώνης και το ανάκτορο του Νέστορα. Στη διαδρομή εντάχθηκε και ένα ακόμα μνημείο που

είναι οι κατακόμβες του Αγίου Ονουφρίου κοντά στη Μεθώνη, καθώς ενώ είναι σχεδόν άγνωστες στην περιοχή και ελάχιστα προβλεβημένες, πραγματικά αποτελούν ένα εντυπωσιακό αξιοθέατο που αξίζει κανείς να επισκεφτεί. Επιπρόσθετα μέσα στα κάστρα υπάρχουν και εκκλησάκια, μουσεία (στο Νιόκαστρο), μεγάλοι χώροι για περπάτημα στη φύση που προσφέρουν στον επισκέπτη πλήθος εναλλακτικών επιλογών.

Η διαδρομή διασχίζει ένα πολύ μεγάλο μέρος του Δήμου περνώντας από καταπληκτικά τοπία μέσα από το βουνό, δίπλα από τη θάλασσα, μέσα από καταπράσινους ελαιώνες. Αυτή η εναλλαγή μνημείων και φυσικού περιβάλλοντος αποτελεί ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της διαδρομής. Σύμφωνα με την Meyer (2004) η διαδρομή μέσα από τη φύση είναι στοιχείο που οι επισκέπτες δίνουν ιδιαίτερη σημασία. Η διαδρομή απαιτεί μεταφορικό μέσο, οι αποστάσεις όμως μεταξύ των περιοχών δεν είναι μεγάλες και δεν κουράζουν τον επισκέπτη, ενώ και το οδικό δίκτυο αν και επαρχιακό κρίνεται ικανοποιητικό. Το συνολικό μήκος της διαδρομής με αφετηρία το Ανάκτορο του Νέστορα κοντά στη Χώρα και τερματισμό το κάστρο της Κορώνης είναι περίπου 63 χλμ. ενώ ο χρόνος που απαιτείται σε κάθε μνημείο εξαρτάται από τις ιδιαίτερες επιθυμίες του κάθε επισκέπτη και το πόσο θέλει να περιπλανηθεί στο χώρο. Η διαδρομή μπορεί να γίνει και σαν ημερήσια εκδρομή και να συνδυαστεί με κολύμπι σε κάποια από τις καταπληκτικές παραλίες που υπάρχουν κατά μήκος της διαδρομής και με φαγητό σε μια παραδοσιακά ταβέρνα.

Εικόνα 4: Σχεδιάγραμμα πολιτιστικής διαδρομής. Πηγή: google maps

4.2 Ανάκτορο Νέστορος

Το ανάκτορο του Νέστορα βρίσκεται 4 χλμ. περίπου μακριά από την πόλη της Χώρας και είναι ένα καταπληκτικό μνημείο, δείγμα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού. Το γεγονός ότι το παλάτι καταστράφηκε από φωτιά έδωσε τη δυνατότητα να αντληθούν πιο εύκολα στοιχεία για τη γλώσσα, τη θρησκεία την οικονομική και κοινωνική ζωή στο ανάκτορο αλλά και στη γύρω περιοχή. Αν και υπήρχαν οι αναφορές για την «αμμουδερή Πύλο» στην Οδύσσεια του Ομήρου και στην Ηλιάδα αναφερόταν ότι η Πύλος έστειλε 90 πλοία στην εκστρατεία κατά της Τροίας, η ύπαρξη του ανακτόρου του Νέστορα θεωρείτο περισσότερο ως ένας μύθος παρά πραγματικότητα. Ο Σλήμαν έψαχνε για την Πύλο στην περιοχή του Παλαιοναβαρίνου στα τέλη του 19^{ου} αιώνα χωρίς επιτυχία. Νεότερες όμως ανασκαφικές προσπάθειες στέφθηκαν με επιτυχία το 1939. Το ανάκτορο δεσπόζει στην περιοχή Άνω Εγκλιανός και προσφέρει μια καταπληκτική θέα προς την ακτή, τη Βοιδοκοιλιά και την Πύλο. Το αν ο Ομηρικός Βασιλιάς Νέστορας ήταν υπαρκτό πρόσωπο είναι ακόμα υπό συζήτηση. Είναι όμως αναμφισβήτητο ότι ένας ακμαίος και γεωργικά προηγμένος λαός κατοικούσε στο μέρος αυτό και εξουσίαζε ένα μεγάλο μέρος της περιοχής της Μεσσηνίας (Municipality Pylos-Nestor, n.d.-b).

Εικόνα 5: Το ανάκτορο του Νέστορα. Πηγή: προσωπικό αρχείο

Το ανάκτορο ήταν η διοικητική έδρα του Βασιλείου της Πύλου που κατά τον 13^ο αιώνα π.Χ. εξουσίαζε τη Μεσσηνία. Είναι το καλύτερα διατηρημένο Μυκηναϊκό ανάκτορο σε ολόκληρη την ηπειρωτική Ελλάδα και μετά τις Μυκήνες συνιστά το δεύτερο μεγάλο κέντρο του Μυκηναϊκού κόσμου. Παρουσιάζει διάφορες οικοδομικές φάσεις από τις οποίες σήμερα διακρίνεται μόνο η

τελευταία με σαφή τα ίχνη της πυρκαγιάς που το κατέστρεψε περίπου το 1200 π.Χ. Το εντυπωσιακό ανακτορικό συγκρότημα ήταν διώροφο και είχε μεγάλες αυλές, πολλούς αποθηκευτικούς χώρους, ιδιωτικά διαμερίσματα, εργαστήρια, λουτρά, κλιμακοστάσια, φωταγωγούς ενώ διέθετε και αποχετευτικό σύστημα. Εμφανίζει πολλά στοιχεία της Μινωικής αρχιτεκτονικής, περισσότερο από κάθε άλλο ανάκτορο της ηπειρωτικής Ελλάδας. Οι περισσότερες από 1000 πήλινες πινακίδες γραμμικής Β γραφής που βρέθηκαν κατά τις ανασκαφές επιβεβαιώνουν τη λειτουργία του χώρου ως οικονομικού, θρησκευτικού, διοικητικού και πολιτικού κέντρου της Μυκηναϊκής Μεσσηνίας (Υπουργείο Πολιτισμού & Αθλητισμού, χ.χ.-β).

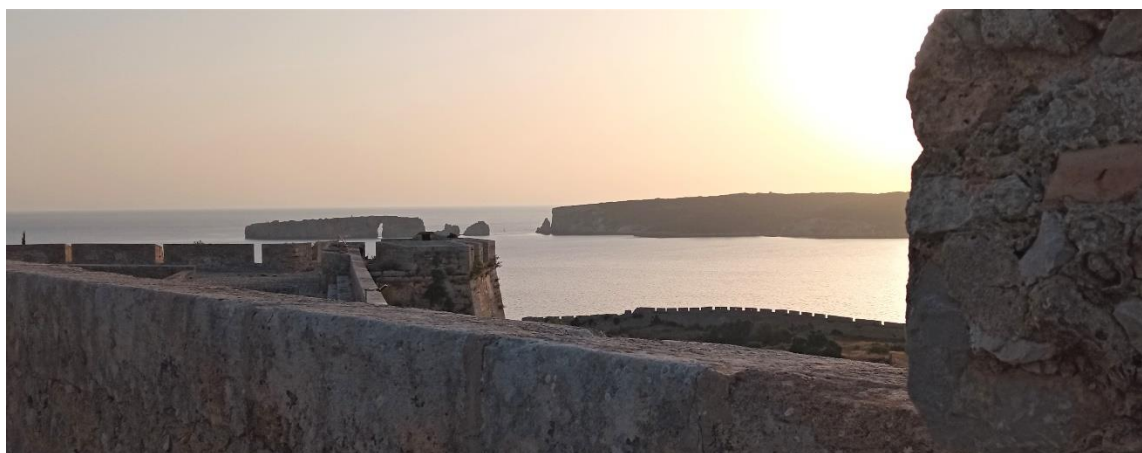
Εικόνα 6: Θολωτός τάφος δίπλα από το ανάκτορο του Νέστορα. Πηγή: προσωπικό αρχείο

4.3 Το Κάστρο της Πύλου (Νιόκαστρο)

Ένα από τα καλύτερα διατηρημένα φρούρια στην Ελλάδα και εντυπωσιακό δείγμα στρατιωτικής αρχιτεκτονικής του 16^{ου} αιώνα αποτελεί το κάστρο της Πύλου. Το Νιόκαστρο όπως ονομάζεται, κατασκευάστηκε για λογαριασμό των Τούρκων από Ευρωπαίους αρχιτέκτονες και μηχανικούς

το 1573, δύο δηλαδή έτη αφότου οι Χριστιανοί τους είχαν νικήσει στη ναυμαχία της Ναυπάκτου (Municipality Pylos-Nestor, n.d.-c).

Ο κόλπος του Ναβαρίνου σχηματίζει το σημαντικότερο φυσικό λιμάνι της Πελοποννήσου με δύο περάσματα, ένα βόρειο και ένα στο νότιο άκρο. Ο έλεγχος της νότιας διόδου του λιμανιού αποτέλεσε το κίνητρο των Τούρκων για την κατασκευή του Νιόκαστρου καθώς στο βόρειο άκρο του όρμου στην περιοχή του Κορυφασίου το παλαιότερο Φράγκικο Κάστρο εξυπηρετούσε την ίδια ανάγκη. Στα χέρια των Τούρκων παραμένει ως το 1686 όταν οι Ενετοί με αρχηγό τον ναύαρχο Μοροζίνι το κατέλαβαν και το κάνουν έδρα της Ενετικής Διοίκησης. Η Ενετοκρατία διαρκεί από το 1686 ως το 1715 και κατά τη διάρκειά της το κάστρο επισκευάζεται και ενισχύεται. Οι Τούρκοι το καταλαμβάνουν εκ νέου το 1715, οπότε το Ναβαρίνο μετατρέπεται σε βιλαέτι κι ως έδρα του ορίζεται το Νιόκαστρο. Η τουρκική κατοχή του κάστρου συνεχίζεται ως την έναρξη της Επανάστασης, με μια μόνο ολιγόμηνη διακοπή και κατάληψή του από τους Ρώσους και τους αδερφούς Ορλώφ. Τον Αύγουστο του 1821 το κάστρο παραδίδεται στους Έλληνες. Αρχές του 1825 ο Ιμπραήμ φτάνει στην Πελοπόννησο επικεφαλής αιγυπτιακών δυνάμεων. Επί τρεις μήνες πολιορκήσε σκληρά το Νιόκαστρο, κατά τη μαρτυρία του στρατηγού Μακρυγιάννη, που έσπευσε να το υπερασπιστεί, έως ότου έκαμψε την αντίσταση των Ελλήνων οι οποίοι αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν και να παραδοθούν. Ο Ιμπραήμ δεν αποχωρεί από το Νιόκαστρο ακόμη και μετά την καταστροφή του τουρκοαιγυπτιακού στόλου τον Οκτώβριο του 1827 στη ναυμαχία του Ναβαρίνου που είχε σαν συνέπεια τη λήψη απόφασης από τις ευρωπαϊκές μεγάλες δυνάμεις για δημιουργία Ελληνικού κράτους. Τελικά το κάστρο παραδίδεται στις γαλλικές δυνάμεις του στρατηγού Μαιζών το Σεπτέμβριο του 1828. (Παπαγεωργίου, 2019).

Εικόνα 7: Ο κόλπος του Ναβαρίνου και η Σφακτηρία όπως φαίνονται από το Νιόκαστρο. Πηγή: Προσωπικό αρχείο.

Το Νιόκαστρο καταλαμβάνει μια επιφάνεια περίπου 75 στρεμμάτων και από αρχιτεκτονικής άποψης χαρακτηρίζεται από τους δύο τετράπλευρους προμαχώνες που βρίσκονται στη δυτική πλευρά μπροστά στη θάλασσα, την εξαγωνική ακρόπολη, και τον οχυρωματικό περίβολο που ήταν ενισχυμένος με 4 κυκλικούς πύργους και συνέδεε τα οχυρωματικά μέρη. Η Ακρόπολη ενισχύεται τόσο από έξι προμαχώνες εκ των οποίων 5 σώζονται σήμερα, όσο κι από τάφρο περιμετρικά, απόκτημα της εποχής της ενετοκρατίας. Κύρια είσοδος του φρουρίου ήταν η λεγόμενη πύλη «ζεματίστρα», η οποία στέκει πλησίον της ακρόπολης. Ο ένας από τους κυκλικούς πύργους ο οποίος εντοπίζεται ανάμεσα στην ζεματίστρα και τη χρησιμοποιούμενη σήμερα ως κύρια είσοδο έχει κατά την παράδοση ονομαστεί προμαχώνας «Μακρυγιάννη» λόγω πιθανώς της δράσης του κατά την πολιορκία του φρουρίου από τον Ιμπραήμ (Παπαγεωργίου, 2019).

Το Νιόκαστρο προσφέρεται για περίπατο κι εξερεύνηση μέσα σε ένα πανέμορφο φυσικό περιβάλλον μπροστά από την θάλασσα και με θέα τον κόλπο του Ναβαρίνου και τη Σφακτηρία. Ο επισκέπτης μπορεί να επισκεφτεί εντός του κάστρου και άλλα σημαντικά αξιοθέατα που βρίσκονται στο χώρο όπως η βυζαντινή εκκλησία της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος και μουσεία.

Εικόνα 8: Ο Ιερός Ναός Μεταμορφώσεως του Σωτήρος. Πηγή: προσωπικό αρχείο

- Ιερός Ναός Μεταμορφώσεως του Σωτήρος. Χτίστηκε ως ισλαμικός ναός και η χρονολογία κατασκευής του θεωρείται ότι ταυτίζεται χρονικά με την κατασκευή του κάστρου που τοποθετείται γύρω στο 1573, όταν σουλτάνος ήταν ο Μουράτ ο Γ' (1573-1595). Η χρήση του ως εκκλησία ή τζαμί ταυτιζόταν με τους κατακτητές του κάστρου (Τούρκους, Βενετούς ή Ρώσους), ενώ έχουν εντοπιστεί πέντε διαφορετικές φάσεις οικοδομικών

εργασιών. Εμπρός από το κυρίως σώμα του, ο Ναός φέρει προστέγασμα με κολώνες και στο νοτιοδυτικό άκρο του διακρίνονται τα θεμέλια του μιναρέ του. Περιβάλλεται από αυλή στις τρεις πλευρές του και κατέχει κεντρική θέση μέσα στο φρούριο (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, χ.χ.-γ).

Εικόνα 9: Το νέο αρχαιολογικό μουσείο Πύλου στο Νιόκαστρο. Πηγή: προσωπικό αρχείο

- Νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Πύλου. Στεγάζεται εντός του χώρου του κάστρου, πλησίον της χρησιμοποιούμενης σημερινής κύριας πύλης, στο ανακαινισμένο κτίσμα που κατασκευάστηκε από τον αρχηγό των γαλλικών στρατευμάτων Μαιζών για χρήση ως στρατώνα το 1828 (Παπαγεωργίου, 2019).
- Μουσείο Πασά. Η έκθεση στο χώρο του μουσείου με τίτλο "Βυθισμένα Ταξίδια, Ανθρώπινες Εξερευνήσεις: Ίχνη Σημαίνοντα στις Θάλασσες της Πελοποννήσου" έχει σκοπό μέσα από επιλεγμένα ναυάγια στα πελάγη της Πελοποννήσου να παρουσιάσει στον επισκέπτη μια εικόνα του ενάλιου αρχαιολογικού θησαυρού της Ελλάδας, αλλά και την διαδικασία και τις δυσκολίες των ενάλιων ανασκαφών. Στην κεντρική αίθουσα του κτιρίου που η διαμόρφωσή της προσομοιάζει σε αρχαίο ξύλινο σκαρί πλοίου υπάρχει χάρτης στο δάπεδο όπου μπορούν να εντοπιστούν τα επτά ναυάγια που παρουσιάζονται στην έκθεση. Η έκθεση θεωρείται ουσιαστικά το πρώτο Μουσείο Εναλίων Αρχαιοτήτων

στην Ελλάδα και ο επισκέπτης μπορεί να ενημερωθεί σχετικά με τις υποθαλάσσιες ανασκαφές, τη συντήρηση των ευρημάτων κ.α. (Σίμωσι & Αργύρη, χ.χ.).

- Βυθισμένοι Οικισμοί της Νότιας Πελοποννήσου. Πρόκειται για τον τρίτο μουσειακό χώρο μέσα στα τείχη του κάστρου και συγκεκριμένα στον Προμαχώνα Μακρυγιάννη και λειτουργεί με ευθύνη της Εφορίας Ενάλιων Αρχαιοτήτων. Στην έκθεση παρουσιάζονται παραδείγματα αρχαίων ελληνικών πόλεων που βυθίστηκαν είτε σταδιακά λόγω ανύψωσης του επιπέδου του νερού είτε με πιο δραματικό τρόπο λόγω τεκτονικών καταστροφών. Τέτοιες πόλεις υπήρξαν η Μεθώνη, το Παυλοπέτρι και η αρχαία Ασωπός (Σίμωσι, χ.χ.).

4.4 Κατακόμβες Αγίου Ονουφρίου

Βρίσκονται λίγο πριν τη Μεθώνη και λόγω της φύσης του αξιοθέατου αλλά και της μορφολογίας της περιοχής συνδυάζουν διάφορα είδη εναλλακτικού τουρισμού. Θρησκευτικό καθώς αποτελεί σπάνιο δείγμα παλαιοχριστιανικού νεκροταφείου, περιπατητικό και φυσιολατρικό καθώς απαιτεί πεζοπορία μέσα στη φύση και πάνω στο βουνό για να προσεγγιστεί το μνημείο ενώ εμπεριέχει και το στοιχείο της περιπέτειας και της αναζήτησης καθώς δεν υπάρχει κάποια σήμανση στον δρόμο για την τοποθεσία του μνημείου. Η πρόσβαση γίνεται από το εκκλησάκι του Αγίου Αθανασίου που είναι πάνω στον δρόμο και εν συνεχεία με πεζοπορία στο βουνό με ελαφρώς ανηφορική κλίση μέχρι το μνημείο. Το μέρος εκτός από τις κατακόμβες προσφέρει και καταπληκτική θέα προς τον κάμπο που πραγματικά είναι γεμάτος ελαιόδεντρα.

Εικόνα 10: Οι κατακόμβες του Αγίου Ονουφρίου στη Μεθώνη. Πηγή προσωπικό αρχείο

Το παλαιοχριστιανικό κοιμητήριο του Αγίου Ονουφρίου είναι λαξευμένο πάνω στον βράχο και αποτελείται από έξι θαλάμους. Στις πλευρές των θαλάμων υπάρχουν έδρανα και τράπεζες προσφορών. Τοιχογραφίες κάλυπταν αρχικά τα τοιχώματα από τις οποίες διατηρούνται σπαράγματα. Το κοιμητήριο θεωρείται ότι χρησιμοποιήθηκε περί τα μέσα του 4^{ου} με αρχές του 5^{ου} αιώνα μ.Χ. και εμφανίζει αρκετά κοινά στοιχεία με τις παλαιοχριστιανικές κατακόμβες της Κάτω Ιταλίας και της Σικελίας. Κατά τους βυζαντινούς χρόνους χρησιμοποιήθηκε ως ασκητήριο οπότε και κατασκευάστηκε τοίχος μπροστά από τον πρώτο θάλαμο ενώ διακοσμήθηκε εκ νέου με τοιχογραφίες από τις οποίες ελάχιστα μέρη διασώθηκαν. Είναι το μοναδικό στο είδος του στην Πελοπόννησο και αποτελεί ένα από τα ελάχιστα γνωστά παραδείγματα του ελλαδικού χώρου (Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων, χ.χ.).

Εικόνα 11: Άποψη του κάμπου στη Μεθώνη από τις κατακόμβες. Πηγή: προσωπικό αρχείο

Οι κατακόμβες ήταν υπόγειες, και η πρόσβασή τους γινόταν με σκαλοπάτια σκαλισμένα στο πορώδες έδαφος. Για τις ανάγκες της κατασκευής του κάστρου Φράγκοι και Ενετοί έσκαψαν τον βράχο για να χρησιμοποιήσουν τους πωρόλιθους, γεγονός που είχε σαν συνέπεια να υποστούν καταστροφές οι κατακόμβες και σήμερα να παραμένουν ορισμένα σπηλαιώδη βαθουλώματα (Δήμος Πύλου-Νέστορος, χ.χ.-δ).

4.5 Κάστρο Μεθώνης

Οι ενετοί έχτισαν το κάστρο πάνω στα ερείπια της αρχαίας Μεθώνης που ήταν εκεί. Σύμφωνα με τον Πausanias ο βράχος πάνω στον οποίο χτίστηκε το Μπούρτζι ονομαζόταν «Μόθων λίθος». Στα ομηρικά χρόνια η πόλη ονομαζόταν «Πήδασσος» και η γύρω περιοχή πρέπει να είχε πολλά αμπέλια και γι' αυτό ονομαζόταν «αμπελόεσσα» (Municipality Pylos-Nestor, n.d.-d).

Εικόνα12: Το κάστρο της Μεθώνης. Πηγή : προσωπικό αρχείο

Το κάστρο της Μεθώνης είναι ένα από τα πιο σημαντικά οχυρωματικά σύνολα στην Ελλάδα. Αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα καστροπολιτείας με φυσικό λιμάνι που στο Μεσαίωνα χρησίμευε ως σταθμός των προσκυνητών για την πορεία τους προς τους Αγίους τόπους και των εμπορικών πλοίων που ταξίδευαν από τα Δυτικά προς τα Ανατολικά. Η περίοδος ακμής του κάστρου ανάγεται στα χρόνια της Α΄ Ενετοκρατίας (13ος-15ος αιώνας). Η πόλη την περίοδο αυτή οχυρώθηκε, οργανώθηκε και εξελίχθηκε σε σημαντικό κέντρο εμπορίου. Η περίοδο ακμής θα τερματιστεί το 1500 όταν η Μεθώνη θα καταληφθεί από τους Οθωμανούς. Το 1686 ανακαταλαμβάνεται από τους Ενετούς μέχρι το 1715 οπότε και περιέρχεται εκ νέου στα χέρια των Οθωμανών. Κατά τους επαναστατικούς χρόνους, αν και οι Έλληνες επίμονα επιδίωξαν την κατάκτηση του κάστρου, αυτό παρέμεινε στα χέρια των Τούρκων κι έτσι το 1825 κατέπλευσε εδώ ο Ιμπραήμ με τα αιγυπτιακά στρατεύματα και το χρησιμοποίησε ως έδρα για επιδρομές σε όλη την Πελοπόννησο. Οι Αιγύπτιοι θα παραδοθούν χωρίς μάχη το 1828 στις γαλλικές δυνάμεις υπό τον στρατηγό Μαιζών. Ο οικισμός θα μεταφερθεί έξω από τα τείχη, θα γίνει το ρυμοτομικό σχέδιο της νέας πόλης και το κάστρο θα εγκαταλειφθεί (Αγγελοπούλου, χ.χ.).

Το Κάστρο της Μεθώνης, εκτάσεως 93 στρεμμάτων περίπου, αποτελείται από δύο τμήματα. Στα νότια απλώνεται η κυρίως πόλη, που περιβάλλεται από τείχος με πύργους κατά διαστήματα, ενώ στο βόρειο τμήμα σχηματίζεται η ακρόπολη. Προς τη μεριά αυτή το κάστρο είναι ισχυρότερα οχυρωμένο και διαθέτει και τάφρο για να προστατεύεται καθώς ήταν το μοναδικό σημείο που είχε επαφή με την ξηρά. Μία γέφυρα με δεκατέσσερα τόξα οδηγεί στο εσωτερικό μέσω της κεντρικής εισόδου που κατασκευάστηκε κατά την δεύτερη Ενετική περίοδο περί το 1714. Εσωτερικά της κεντρικής εισόδου, υπάρχει ακολουθία από μικρότερες πύλες που οδηγούν

στο κεντρικό πλάτωμα που λέγεται «πλατεία των όπλων» και όπου ελάμβαναν χώρα οι εμπορικές συναλλαγές και οι κοινωνικές εκδηλώσεις. Στο κέντρο της δεσπόζει ρωμαϊκός κίονας από πορφυρίτη με βενετσιάνικο κιονόκρανο το οποίο φέρει την χρονολογία 1493. Δυτικά της πλατείας διατηρείται έως σήμερα αποθήκη πυρομαχικών και φέρει στέγη σχήματος πυραμίδας ενώ μέσα στο κάστρο βρίσκεται και ο ναός της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος που τοποθετείται στους χρόνους μετά την απελευθέρωση της πόλης. Στο νοτιότερο σημείο του κάστρου προβάλλει η «Πύλη της Θάλασσας» όπου μέσω πέτρινης γέφυρας συνδέεται το κάστρο με το Μπούρτζι (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, 2019).

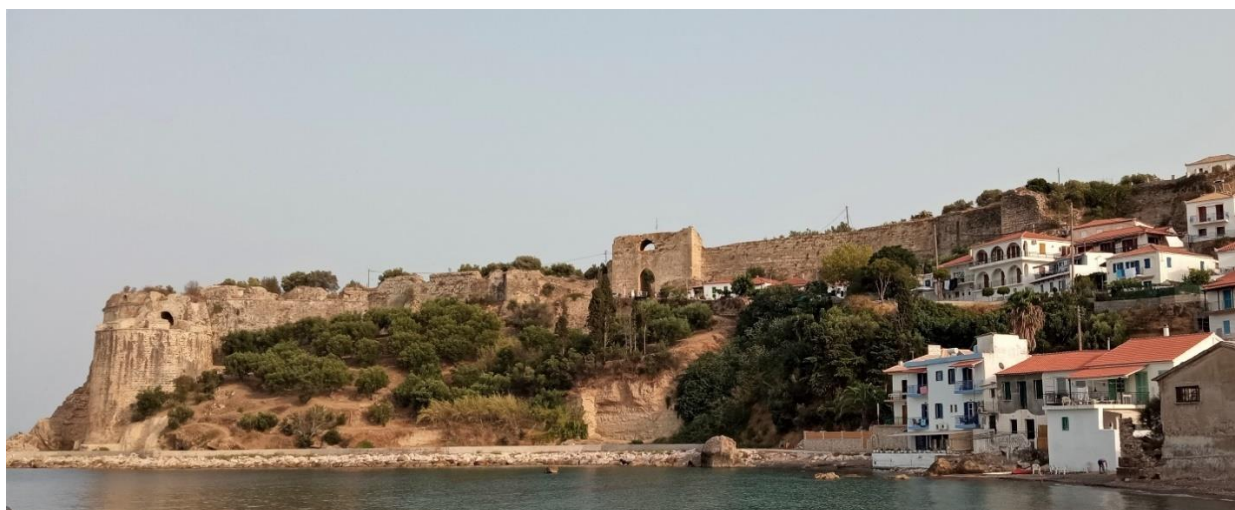

Εικόνα 13: Το Μπούρτζι της Μεθώνης. Πηγή: προσωπικό αρχείο

Το Μπούρτζι είναι ένα μικρό οκτάπλευρο επιθαλάσσιο οχυρό, κτισμένο πάνω σε μια νησίδα στα νότια του κάστρου. Η νησίδα είναι γνωστή από τον Πausanία με το όνομα «Μόθων λίθος». Η οικοδόμηση του οχυρού ξεκίνησε λίγο πριν το 1500 από τους Ενετούς παράλληλα με την κατασκευή και του αντίστοιχου οχυρού στο Ναύπλιο και ολοκληρώθηκε από τους Οθωμανούς κατά τον 16^ο αιώνα. Κατά την Β' Ενετοκρατία προστέθηκε και το περιμετρικό τοίχος. Το Μπούρτζι χρησιμοποιήθηκε κατά διαστήματα ως έδρα της φρουράς για να ελέγχεται το λιμάνι, σαν φυλακή, σαν φάρος, και ως καταφύγιο για τους κατοίκους σε καιρούς πολιορκίας (Υπουργείο πολιτισμού και αθλητισμού, χ.χ.-δ).

4.6 Το κάστρο της Κορώνης

Το κάστρο της Κορώνης αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά οχυρά της ενετικής περιόδου στον ελλαδικό χώρο. Εξελίχθηκε σε λιμάνι μεγάλης σημασίας με διεθνή εμβέλεια ενώ μαζί με τη Μεθώνη χαρακτηρίστηκαν ως «οφθαλμοί» της Βενετίας στη θαλάσσια διασύνδεση Δύσης και Ανατολής. Κτίστηκε σε ιδιαίτερα σημαντικό σημείο, στην είσοδο του μεσσηνιακού κόλπου, και αποτέλεσε κατά τους βυζαντινούς χρόνους τη συνέχεια του οικισμού της αρχαίας Ασίνης. Το 1205 καταλήφθηκε με ευκολία από τους Φράγκους αλλά πολύ σύντομα πέρασε στη κυριαρχία των Ενετών (1206-1500). Οι Ενετοί θα του δώσουν τη μορφή που σε μεγάλο βαθμό έχει έως σήμερα μετατρέποντάς το σε ισχυρό παραθαλάσσιο φρούριο. Οι Οθωμανοί (1500-1685) επιδιόρθωσαν και ενίσχυσαν τα τείχη ενώ βελτιώσεις έγιναν και κατά την Β' περίοδο της Ενετοκρατίας. Κατά την διάρκεια του Β' παγκοσμίου πολέμου οι ιταλο-γερμανικές δυνάμεις κατοχής το χρησιμοποίησαν ως βάση τους. Σήμερα το κάστρο της Κορώνης αποτελεί το μοναδικό από τα μεσσηνιακά φρούρια που ακόμα κατοικείται. Το κάστρο περιλαμβάνει δύο οχυρωματικούς περιβόλους. Έναν μικρό στα δυτικά που είχε θέση Ακρόπολης και αποτέλεσε τον αρχικό βυζαντινό πυρήνα του οχυρού και έναν μεγαλύτερο που κατασκευάστηκε αργότερα στο ανατολικό τμήμα του. Εντός του κάστρου βρίσκονται η μονή του Τιμίου Προδρόμου που ιδρύθηκε το 1920, τα λείψανα πρωτοβυζαντινής βασιλικής (πιθανόν 8^{ος}-9^{ος} αιώνας) καθώς και ο κοιμητηριακός ναός του Αγ. Χαραλάμπους που κτίστηκε το 1689 ως καθολική εκκλησία του Αγ. Ρόκκου και μετατράπηκε σε τζαμί (Υπουργείο Πολιτισμού & Αθλητισμού, χ.χ.-ε). 23.)

Εικόνα 14: Το κάστρο της Κορώνης. Πηγή Προσωπικό αρχείο

Στο νοτιοδυτικό άκρο του κάστρου έχει οικοδομηθεί η εκκλησιά της Παναγίας της Ελεήστριας που είναι και πολιούχος της Κορώνης. Η εικόνα της Ελεήστριας βρέθηκε το 1897 ύστερα από ανασκαφές κάτω από τη σημερινή θέση του ναού (Δήμος Πύλου-Νέστορος, χ.χ.-ε).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Μεθοδολογία της έρευνας

5.1 Σκοπός της έρευνας.

Βασικός σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνήσει τις προοπτικές ανάπτυξης του αγροτουρισμού και της δημιουργίας πολιτιστικών διαδρομών στην περιοχή του Δήμου Πύλου Νέστορος και στο κατά πόσον δύναται να συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής. Πιο συγκεκριμένα η έρευνα ανέλυσε τις απαντήσεις στα κάτωθι ερωτήματα.

Αναφορικά με τους μόνιμους κατοίκους:

- Ποια είναι η άποψή τους για τη γενικότερη τουριστική ανάπτυξη της περιοχής.
- Ποια είναι η γνώμη τους για τον αγροτουρισμό και αν θα ήθελαν να ασχοληθούν με τη δραστηριότητα αυτή.
- Ποιες είναι οι προοπτικές που παρουσιάζει η περιοχή για αγροτουριστική ανάπτυξη.
- Αν θα ήθελαν να ασχοληθούν και με κάποια άλλη δραστηριότητα που παρουσιάζει συνέργειες με τον αγροτουρισμό και αυξάνει την προστιθέμενη αξία των παραγόμενων προϊόντων και σε τι βαθμό πιστεύουν ότι οι επισκέπτες αγοράζουν τοπικά προϊόντα.
- Ποια είναι η άποψή τους γενικά για τις πολιτιστικές διαδρομές, για το αν μπορούν να συνδυαστούν με τον αγροτουρισμό και εάν θεωρούν ότι η περιοχή τους έχει σημαντικά αξιοθέατα που θα μπορούσαν να ενταχθούν σε κάποια διαδρομή και ποια είναι αυτά.
- Αν πιστεύουν ότι ο αγροτουρισμός και οι πολιτιστικές διαδρομές μπορούν να συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής.

Σε ότι αφορά τους επισκέπτες:

- Ποιες είναι οι εντυπώσεις τους για τη συγκεκριμένη περιοχή ως τουριστικό προορισμό.
- Ποια είναι η γνώση και η διάθεσή τους ως προς τον αγροτουρισμό ως μορφή τουρισμού.
- Πως αξιολογούν τις προοπτικές της συγκεκριμένης περιοχής ως προς την ανάπτυξη του αγροτουρισμού και τι θα βοηθούσε την ανάπτυξή του.
- Πόσο συχνά αγοράζουν τοπικά προϊόντα και ποια είναι αυτά.
- Σε τι βαθμό ο πολιτισμός επηρεάζει την επιλογή του προορισμού τους και αν η ύπαρξη πολιτιστικών διαδρομών στη συγκεκριμένη περιοχή θα επηρέαζε την επιλογή τους για να κάνουν αγροτουρισμό. Επίσης να καταγραφεί ποια αξιοθέατα της περιοχής θα ήθελαν να επισκεφθούν.

- Αν πιστεύουν ότι ο αγροτουρισμός και οι πολιτιστικές διαδρομές μπορούν να συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής.

5.2 Ερευνητικό εργαλείο

Για τη συλλογή των δεδομένων, ακολουθήθηκε η ποσοτική μέθοδος και πιο συγκεκριμένα η έρευνα με τη χρήση ερωτηματολογίου. Όσον αφορά τα είδη των ερωτήσεων, πρόκειται για κλειστού τύπου ερωτήσεις, όπου δίνεται μια σειρά απαντήσεων και ο ερωτώμενος επιλέγει αυτή που επιθυμεί. Τα συγκεκριμένα ερωτήματα προέκυψαν κατόπιν μελέτης της σχετικής βιβλιογραφίας. Δεδομένου του όγκου των ερωτημάτων και της φύσης τους και προκειμένου να μην δημιουργηθεί σύγχυση στους συμμετέχοντες και να συμπληρωθεί πιο εύκολα, κρίθηκε σκόπιμο να συνταχθούν δυο ερωτηματολόγια. Ένα για μόνιμους κατοίκους της περιοχής του Δήμου Πύλου-Νέστορος και ένα για τους επισκέπτες. Αυτό έδωσε και τη δυνατότητα για πιο στοχευμένες ερωτήσεις. Η έρευνα ήταν ανώνυμη και οι ενδιαφερόμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν εθελοντικά. Στην αρχή του ερωτηματολογίου αναφερόταν αναλυτικά ο σκοπός της ερευνάς καθώς και το ότι διασφαλίζεται η ανωνυμία των συμμετεχόντων ενώ οι απαντήσεις θα χρησιμοποιηθούν μόνο για τον σκοπό της έρευνας αυτής.

5.3 Συλλογή των δεδομένων και επεξεργασία

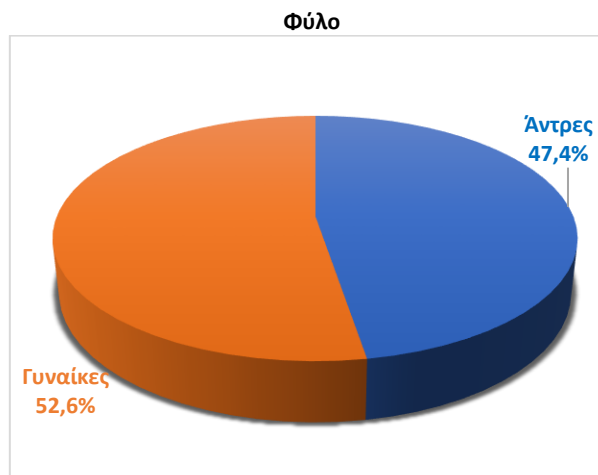
Η έρευνα διεξήχθη την περίοδο 01 Αυγούστου έως 03 Σεπτεμβρίου 2021 και πραγματοποιήθηκε σε δυο φάσεις. Αρχικά η συλλογή των δεδομένων έγινε δια ζώσης με επίσκεψή μας στην περιοχή. Αυτό κρίθηκε σκόπιμο προκειμένου να προσεγγιστούν ευκολότερα οι μόνιμοι κάτοικοι της συγκεκριμένης περιοχής αλλά και επισκέπτες. Σε δεύτερη φάση και για να συγκεντρωθεί μεγαλύτερος αριθμός απαντήσεων, το ερωτηματολόγιο που αφορούσε τους επισκέπτες συντάχθηκε στην ηλεκτρονική πλατφόρμα “Google Forms” και εστάλη ηλεκτρονικά σε διάφορα κοινωνικά δίκτυα για να απαντηθεί από όσους έχουν επισκεφθεί τη συγκεκριμένη περιοχή. Συγκεντρώθηκαν συνολικά 91 απαντήσεις (38 από μόνιμους κατοίκους και 53 από επισκέπτες).

Τα δεδομένα της έρευνας επεξεργάστηκαν με το excel προκειμένου να εξαχθούν τα γραφήματα της περιγραφικής στατιστικής ενώ με κωδικοποίηση των δεδομένων μέσω του στατιστικού πακέτου Stata προέκυψαν οι πίνακες διπλής εισόδου. Τα αποτελέσματα της έρευνας παρουσιάζονται αναλυτικά στο κεφάλαιο 6.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Αποτελέσματα της έρευνας

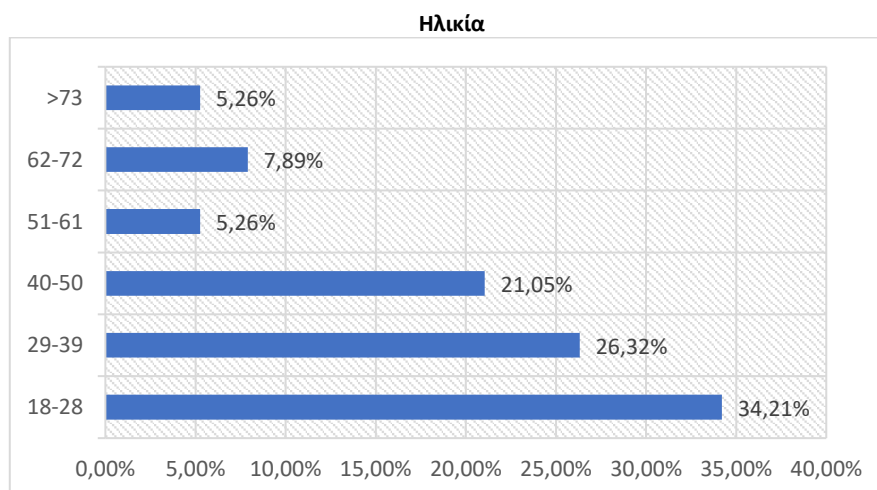
6.1 Αποτελέσματα που αφορούν τους μόνιμους κατοίκους του Δήμου

Στην έρευνα συμμετείχαν 38 μόνιμοι κάτοικοι και όπως φαίνεται και στο γράφημα 1, οι γυναίκες ήταν το 52,6% του δείγματος και οι άνδρες το 47,4%.

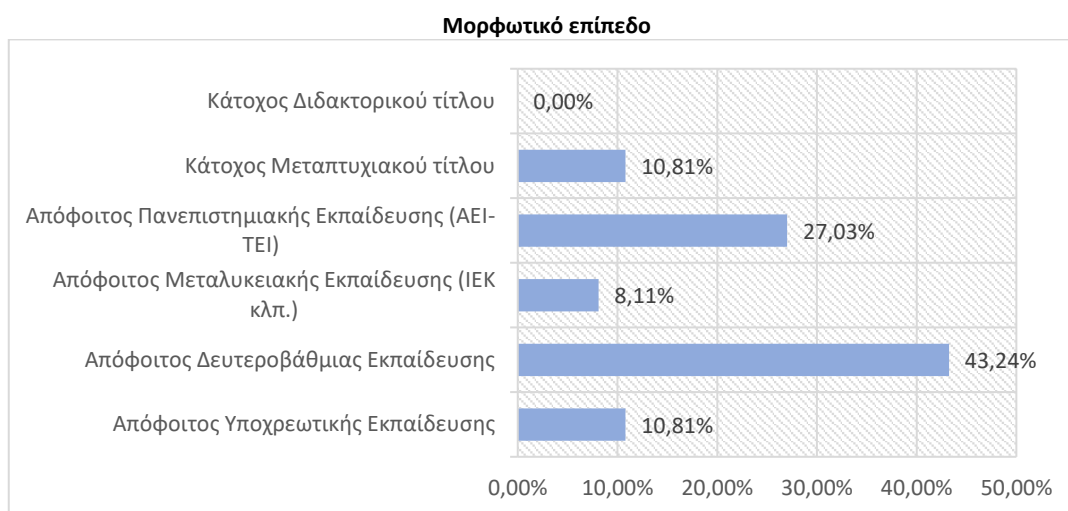
Γράφημα 1: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του φύλου του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.

Σύμφωνα με το γράφημα 2, το ερωτηματολόγιο απαντήθηκε από άτομα όλων των ηλικιακών ομάδων με τους περισσότερους συμμετέχοντες να ανήκουν στις νεότερες ηλικίες. Πιο συγκεκριμένα το 34,21% ανήκε στην κατηγορία 18-28 ετών ενώ το 26,32% στην κατηγορία 29-39 ετών. Το 21,05% ανήκε στην ομάδα 40-50 ετών και μικρότερα ποσοστά στις μεγαλύτερες ηλικίες.

Γράφημα 2: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των ηλικιών του δείγματος των μόνιμων κατοίκων

Σύμφωνα με το γράφημα 3 το μεγαλύτερο ποσοστό συμμετεχόντων στην έρευνα είναι απόφοιτοι Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ήτοι 43,24%, ενώ ακολουθούν οι απόφοιτοι Πανεπιστημιακής εκπαίδευσης με ποσοστό 27,03%.

Γράφημα 3: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων ως προς το μορφωτικό τους επίπεδο.

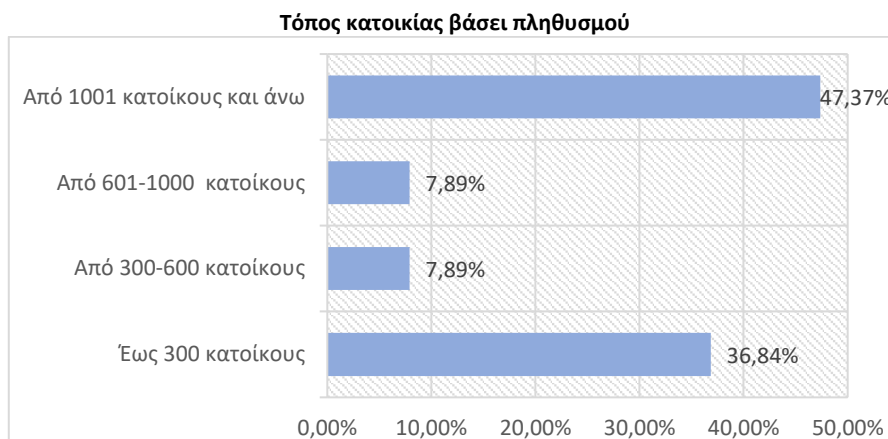
Η οικογενειακή κατάσταση των συμμετεχόντων παρουσιάζεται στο γράφημα 4 με την πλειοψηφία να αφορά έγγαμους σε ποσοστό 50% και άγαμους σε ποσοστό 44,74%.

Γράφημα 4: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων ως προς την οικογενειακή τους κατάσταση

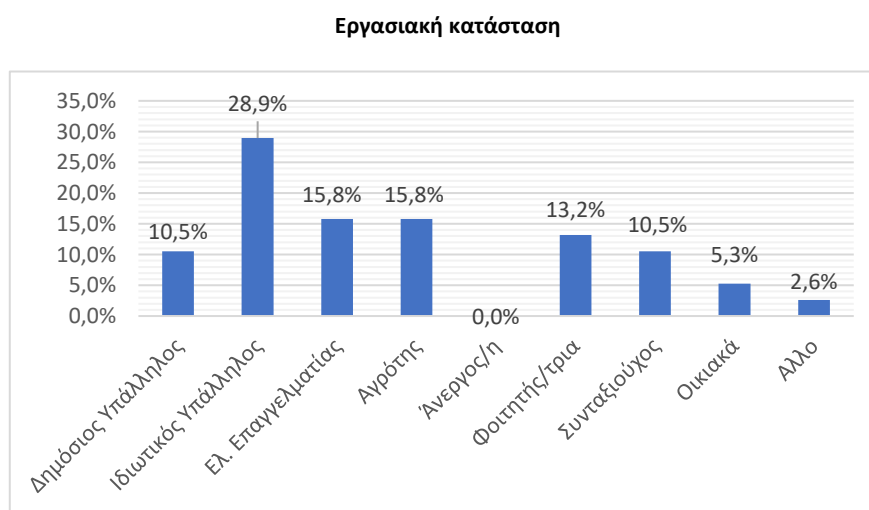
Σύμφωνα με την απογραφή του 2011 ο Δήμος αποτελείται από 4 οικισμούς (Πύλο, Μεθώνη, Κορώνη, Χώρα) με πληθυσμό άνω των 1000 κατοίκων, ενώ όλες οι άλλες κοινότητες εμφανίζουν πληθυσμό μικρότερο των 1000 κατοίκων. Στην έρευνα σύμφωνα και με το γράφημα 5 συμμετείχαν σε ποσοστό 47,37% κάτοικοι που διαμένουν σε οικισμό με πάνω από 1001

κατοίκους και αμέσως μετά σε ποσοστό 36,84% κάτοικοι κοινοτήτων με πληθυσμό έως 300 κατοίκους.

Γράφημα 5: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων ως προς τον τόπο μόνιμης κατοικίας (βάσει πληθυσμού).

Το 28,9% του δείγματος δηλώνει ιδιωτικός υπάλληλος, ενώ 15,8% είναι αγρότες και ίδιο ποσοστό ελ. επαγγελματίες. Το 10,5% είναι Δημόσιοι υπάλληλοι και με ίδιο ποσοστό οι συνταξιούχοι. Φοιτητές ήταν το 13,2% (γράφημα 6).

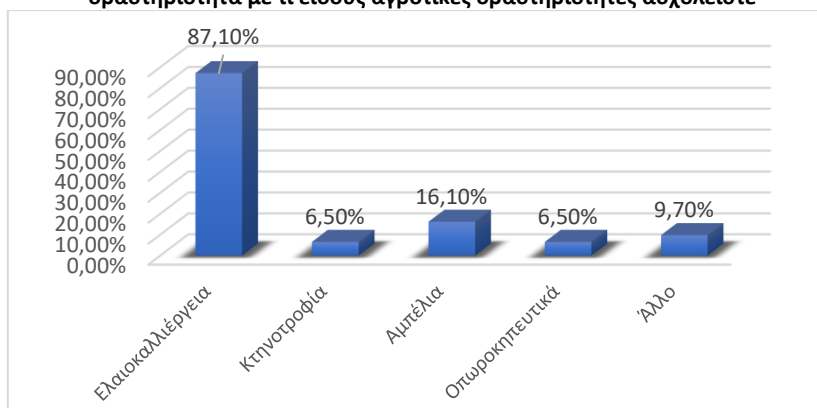

Γράφημα 6: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων της εργασιακής κατάστασης του δείγματος των μόνιμων κατοίκων

Οι 31 από τους 38 μόνιμους κατοίκους του δείγματος (ποσοστό 81,6%) απάντησαν ότι ασχολούνται με αγροτικές καλλιέργειες. Η συντριπτική πλειοψηφία από αυτούς σε ποσοστό 87,1% ασχολούνται με ελαιοκαλλιέργειες. Στο γράφημα 7 φαίνεται η κατανομή συχνοτήτων του είδους της αγροτικής καλλιέργειας των 31 μόνιμων κατοίκων που δηλώνουν ότι ασχολούνται με αγροτικές καλλιέργειες είτε ως κύρια ασχολία είτε ως δευτερεύουσα. Μικρότερα ποσοστά

συγκεντρώνουν οι υπόλοιπες αγροτικές καλλιέργειες ενώ στην κατηγορία «άλλο» δύο κάτοικοι απάντησαν ότι ασχολούνται με καλλιέργεια σταφίδας και ένας με καρπούζια-πεπόνια.

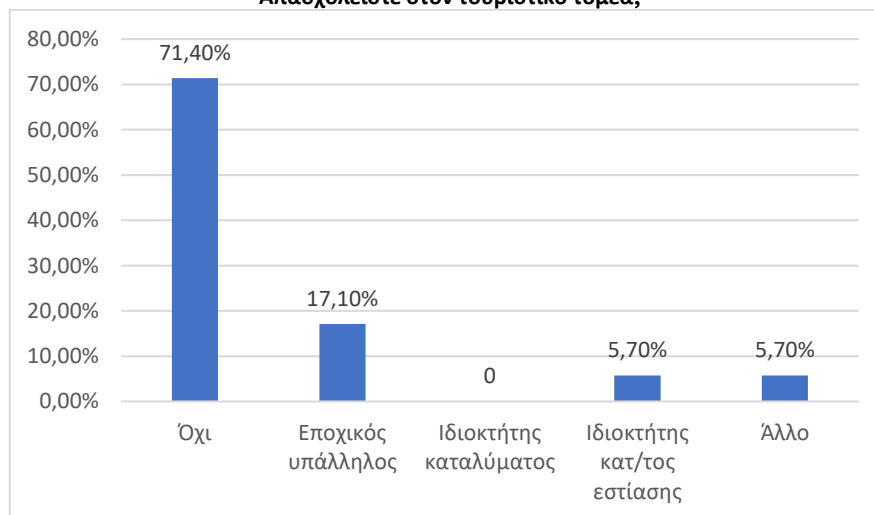
Αν είστε κατ' επάγγελμα αγρότης ή ασχολείστε με αγροτικές καλλιέργειες ως δευτερεύουσα δραστηριότητα με τι είδους αγροτικές δραστηριότητές ασχολείστε

Γράφημα 7: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του είδους της αγροτικής καλλιέργειας του δείγματος των μόνιμων κατοίκων που δηλώνουν ότι ασχολούνται με αγροτικές καλλιέργειες είτε ως κύρια ασχολία είτε ως δευτερεύουσα.

Σε ποσοστό 71,4% το δείγμα των μόνιμων κατοίκων απάντησε ότι δεν ασχολείται με τον τουρισμό. Το υπόλοιπο 28,6% που εργάζεται σε τουριστικές ασχολίες κατανέμεται σε εποχικούς υπαλλήλους το 17,1%, ιδιοκτήτες καταστημάτων εστίασης το 5,7% και στην κατηγορία άλλο με 5,7% αφορά εργαζόμενους στον τουριστικό χώρο με μόνιμη απασχόληση (γράφημα 8).

Απασχολείστε στον τουριστικό τομέα;

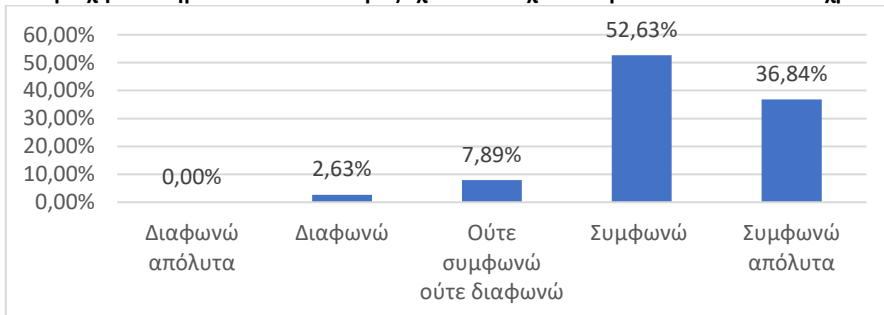

Γράφημα 8: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων ανάλογα με το αν απασχολούνται στον τουριστικό τομέα.

Οι ερωτώμενοι απάντησαν με 36,84% «Συμφωνώ απόλυτα» και 52,63% «Συμφωνώ» στην ερώτηση εάν η περιοχή έχει αναπτυχθεί τουριστικά τα τελευταία χρόνια (γράφημα 9). Σε ελαφρώς μικρότερα ποσοστά κυμαίνονται οι απαντήσεις τους στην επόμενη ερώτηση, εάν ο

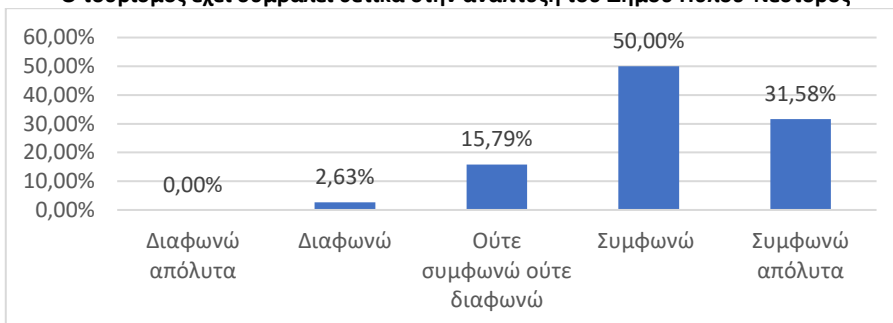
τουρισμός έχει συμβάλλει θετικά στην ανάπτυξη του Δήμου. Το 31,58% απάντησε «Συμφωνώ απόλυτα» και το 50% «Συμφωνώ». Ένα ποσοστό 15,79% απαντάει ότι ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί (γράφημα 9).

Η περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος έχει αναπτυχθεί τουριστικά τα τελευταία χρόνια

Γράφημα 9: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων σχετικά με την τουριστική ανάπτυξη του Δήμου Πύλου-Νέστορος.

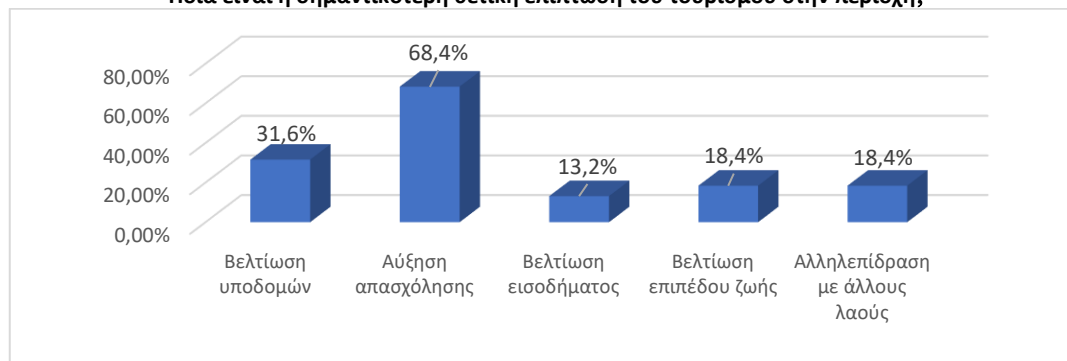
Ο τουρισμός έχει συμβάλει θετικά στην ανάπτυξη του Δήμου Πύλου-Νέστορος

Γράφημα 10: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων σχετικά με τη θετική συμβολή του τουρισμού στην ανάπτυξη του Δήμου.

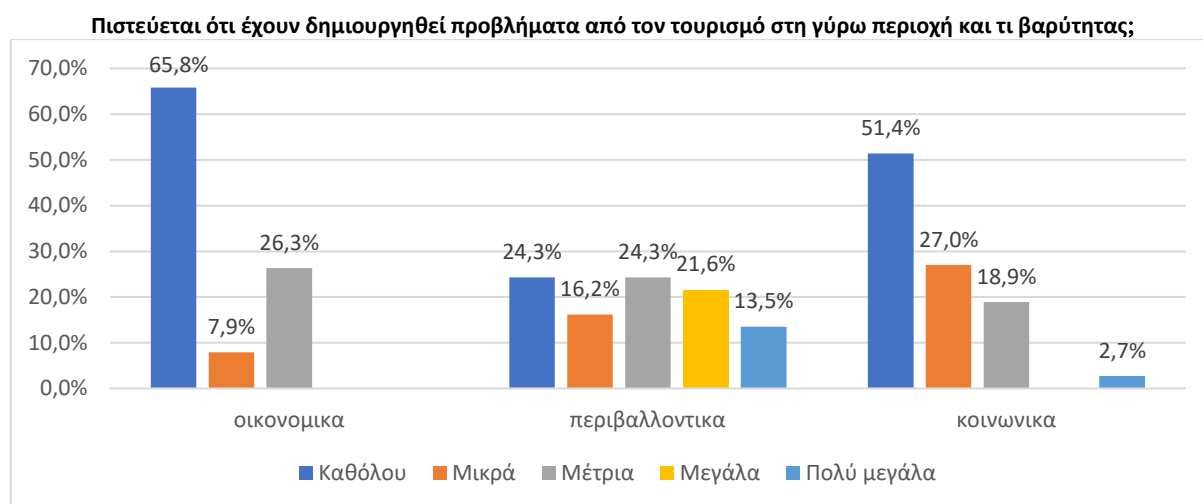
Με μεγάλη διαφορά σε ποσοστό 68,4% οι συμμετέχοντες στη έρευνα απάντησαν ότι η σημαντικότερη θετική επίπτωση του τουρισμού στην περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος είναι συμβολή του στην αύξηση της απασχόλησης. Δεύτερη σημαντικότερη επίπτωση με ποσοστό 31,6% επιλέγεται η βελτίωση των υποδομών (γράφημα 11).

Ποια είναι η σημαντικότερη θετική επίπτωση του τουρισμού στην περιοχή;

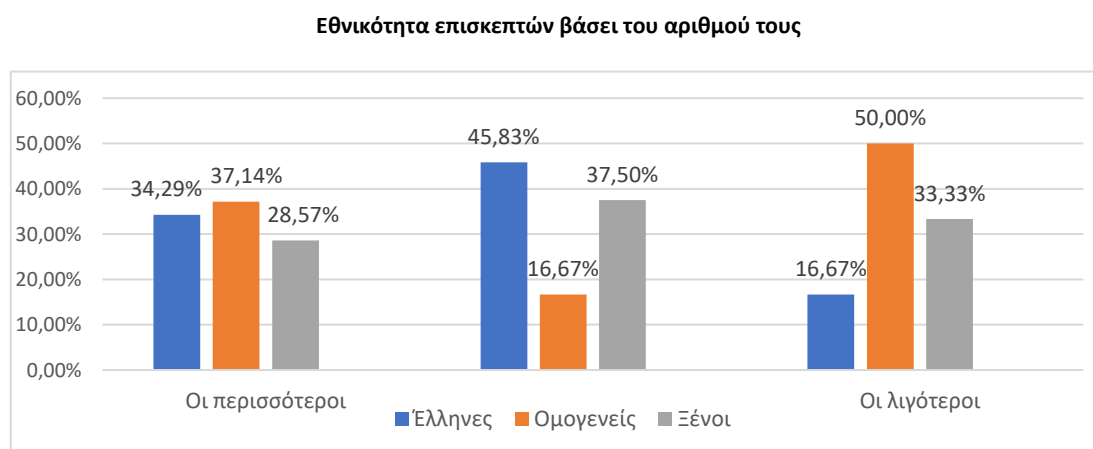
Γράφημα 11: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων της σημαντικότερης θετικής επίπτωσης του τουρισμού στην περιοχή σύμφωνα με την άποψη του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.

Αναφορικά με αρνητικές επιπτώσεις που έχουν προκληθεί ενδεχομένως από τον τουρισμό και αφορούν οικονομικά ή κοινωνικά προβλήματα, από τις απαντήσεις προκύπτει ότι δεν υπάρχουν ιδιαίτερα ζητήματα. Ένα ποσοστό 26,3% εκτιμά ότι έχει δημιουργήσει μέτρια οικονομικά προβλήματα και ένα 18,9% μέτρια κοινωνικά προβλήματα. Σε ότι αφορά τα περιβαλλοντικά θέματα εμφανίζονται πιο μοιρασμένες απαντήσεις. Το 13,5% εκτιμά ότι έχει προκαλέσει πολύ μεγάλα προβλήματα ενώ ένα ποσοστό 21,6% απάντησε «μεγάλα». «Μέτρια» προβλήματα απάντησε το 24,3%, «μικρά» το 16,2% και «καθόλου» το 24,3% (γράφημα 12).

Γράφημα 12: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων της βαρύτητας των προβλημάτων που έχουν δημιουργηθεί από τον τουρισμό στη γύρω περιοχή βάσει της άποψης του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.

Μοιρασμένη φαίνεται να είναι γενικά η κατανομή των επισκεπτών ανάλογα με την εθνικότητά τους στην περιοχή σύμφωνα με τις απαντήσεις των μόνιμων κατοίκων. Ελαφρώς περισσότεροι κατά την άποψή τους είναι οι ομογενείς που κατάγονται από την περιοχή και μετά ακολουθούν οι Έλληνες και οι ξένοι (γράφημα 13).

Γράφημα 13: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων της πλειοψηφίας των τουριστών στην περιοχή (βάσει της εθνικότητάς τους) σύμφωνα με την άποψη του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.

Αναφορικά με το πως θα χαρακτηρίζαν την τουριστική κίνηση τις υπόλοιπες εποχές του χρόνου εκτός Καλοκαιρινής περιόδου, η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος των μόνιμων κατοίκων με ποσοστό 84,2% εκτιμά ότι είναι μικρή και ένα ποσοστό 13,2% την χαρακτηρίζει μέτρια. Μόλις ένας ερωτώμενος απάντησε μεγάλη και κανένας πολύ μεγάλη (γράφημα 14).

Γράφημα 14: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του είδους της τουριστικής κίνησης εκτός Καλοκαιριού στην περιοχή σύμφωνα με την άποψη των μόνιμων κατοίκων.

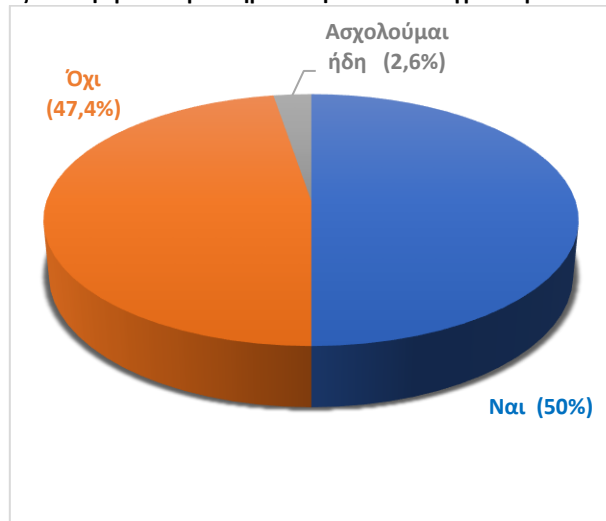
Ποσοστό 79% των ερωτηθέντων απάντησε καταφατικά ότι γνωρίζει τι είναι αγροτουρισμός. Υπάρχει και ένα ποσοστό 21% που απάντησε ότι δεν γνωρίζει (γράφημα 15).

Γράφημα 15: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων στο ερώτημα αν γνωρίζουν τι είναι ο αγροτουρισμός.

Σχεδόν απόλυτη ισορροπία προκύπτει στην ερώτηση αν θα τους ενδιέφερε να δραστηριοποιηθούν στον αγροτουριστικό τομέα. Σε ποσοστό 50% οι ερωτηθέντες απάντησαν θετικά ενώ το 47 % αρνητικά. Ένας δήλωσε ότι ασχολείται ήδη (γράφημα 16).

Θα σας ενδιέφερε να δραστηριοποιηθείτε στον αγροτουριστικό τομέα;

Γράφημα 16: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων στο ερώτημα αν θα τους ενδιέφερε να ασχοληθούν με τον αγροτουρισμό.

Η ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος είναι με 59,46% το σημαντικότερο όφελος του αγροτουρισμού, με την συγκράτηση του πληθυσμού να είναι το δεύτερο πιο σημαντικό με 56,76% σύμφωνα με τις απαντήσεις του δείγματος των μόνιμων κατοίκων. Τη διατήρηση του αγροτικού επαγγέλματος απάντησε το 37,84% (γράφημα17).

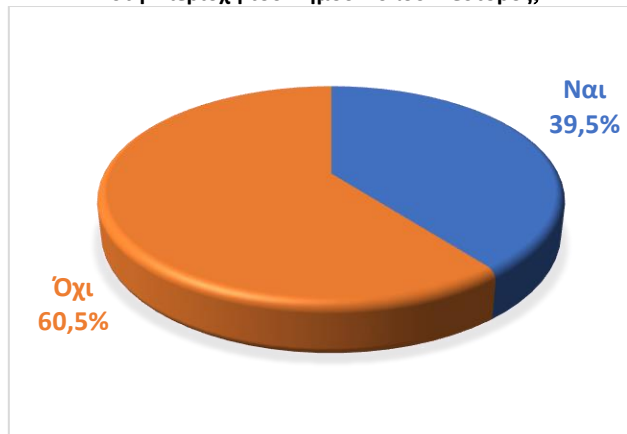
Ποια είναι κατά τη γνώμη σας τα σημαντικότερα οφέλη από τον αγροτουρισμό;

Γράφημα 17: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων σχετικά με το ποια είναι τα σημαντικότερα οφέλη του αγροτουρισμού.

Το 60,5% των ερωτηθέντων απάντησε ότι δεν γνωρίζει καμία αγροτουριστική επιχείρηση που να δραστηριοποιείται στην περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος. Το 39,5% απάντησε ότι γνωρίζει (γράφημα 18).

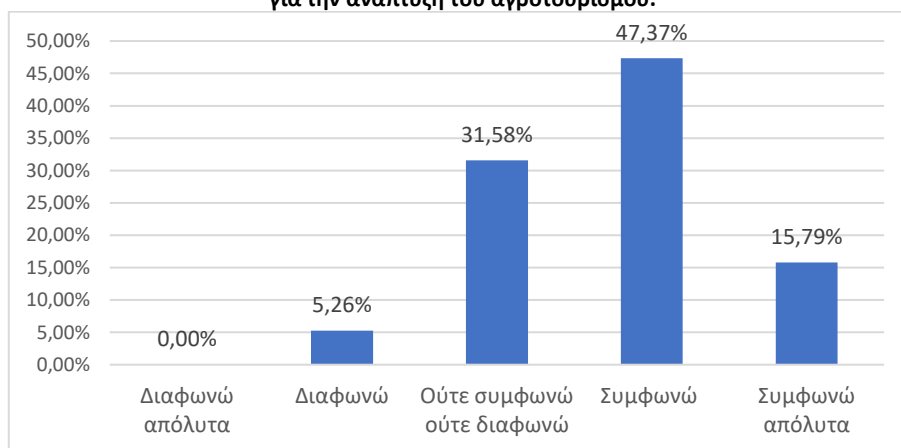
Γνωρίζετε επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον αγροτουρισμό στην περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος;

Γράφημα 18: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων στο ερώτημα αν γνωρίζουν αγροτουριστικές επιχειρήσεις στην περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος.

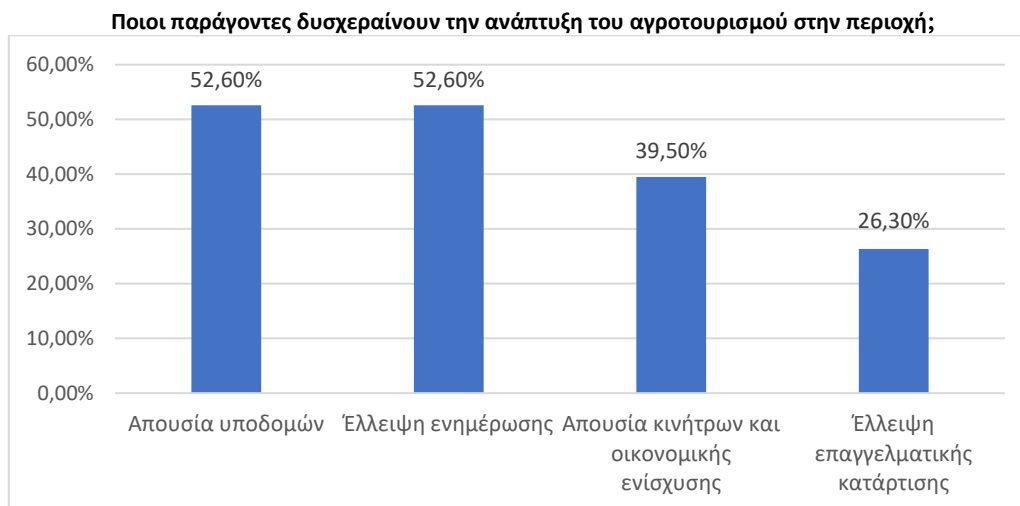
Θετική είναι η άποψη των ερωτηθέντων στο ερώτημα αν η περιοχή τους συγκεντρώνει πολλές προϋποθέσεις για να αναπτυχθεί ο αγροτουρισμός. Το 47,37% συμφωνεί ενώ το 15,79% συμφωνεί απόλυτα. Ουδέτερη γνώμη έχει ένα ποσοστό 31,58%, ενώ μόλις 5,26% διαφωνεί (γράφημα 19).

Η περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος συγκεντρώνει πολλές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

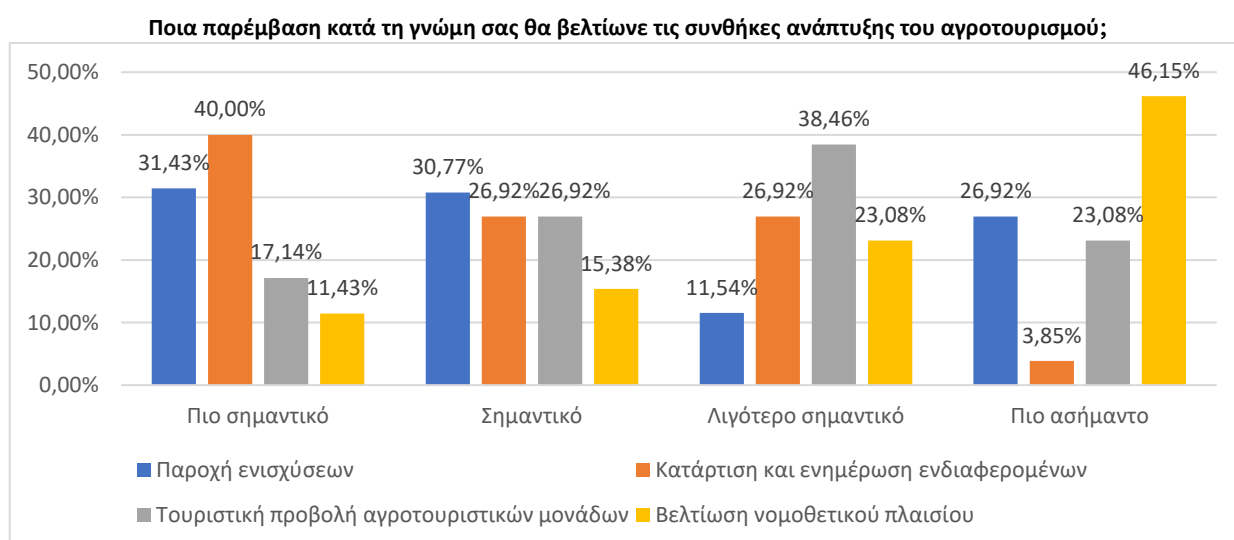
Γράφημα 19: Κατανομή συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων σχετικά με το αν η περιοχή του Δήμου συγκεντρώνει πολλές προϋποθέσεις ανάπτυξης του αγροτουρισμού.

Η απουσία υποδομών και η έλλειψη ενημέρωσης με το ίδιο ποσοστό (52,6%) είναι σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων οι δύο σημαντικότεροι παράγοντες που δυσχεραίνουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή. Η απουσία κινήτρων και οικονομικής ενίσχυσης αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για το 39,50% (γράφημα 20).

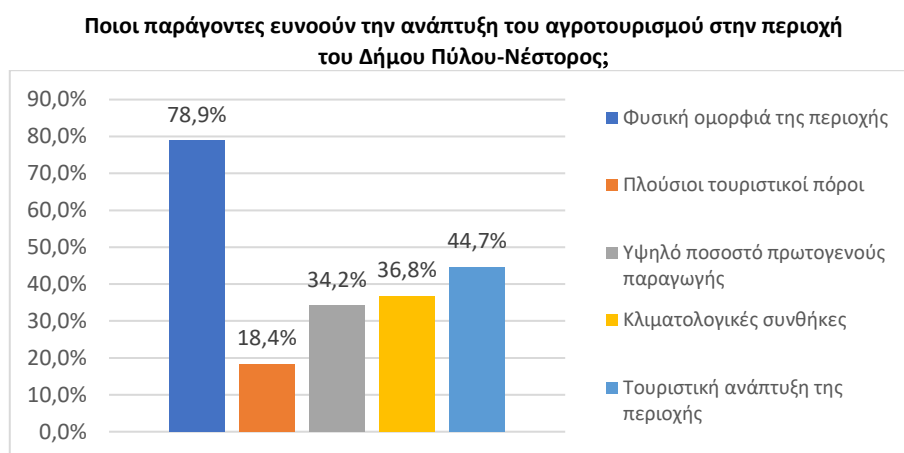
Γράφημα 20: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των παραγόντων που δυσχεραίνουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού σύμφωνα με την άποψη του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.

Η κατάρτιση και ενημέρωση των ενδιαφερομένων να ασχοληθούν με τον αγροτουρισμό αποτελεί σύμφωνα με το 40% των απαντήσεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων τη σημαντικότερη παρέμβαση που θα βελτίωνε τις συνθήκες ανάπτυξης του αγροτουρισμού. Δεύτερη σημαντικότερη επιλέγεται με 31,43% η παροχή ενισχύσεων. Ως πιο ασήμαντη παρέμβαση αξιολογούν την βελτίωση του νομοθετικού πλαισίου (γράφημα 21).

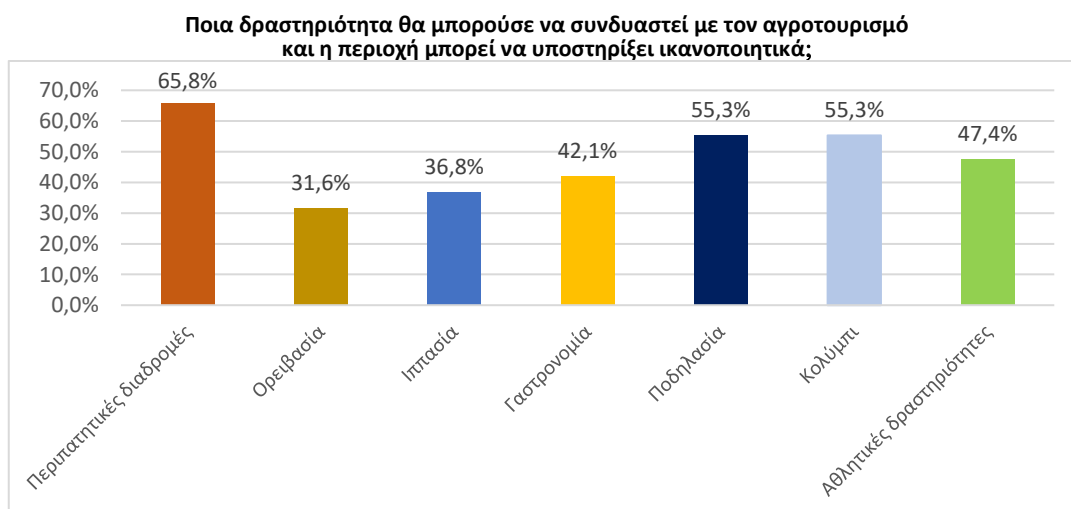
Γράφημα 21: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων της σημαντικότερης παρέμβασης που θα βελτίωνε τις συνθήκες ανάπτυξης του αγροτουρισμού σύμφωνα με την άποψη του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.

Η συνολική φυσική ομορφιά της περιοχής είναι σύμφωνα με το 78,9% των ερωτώμενων ο σημαντικότερος παράγοντας που ευνοεί την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή. Δεύτερο σημαντικότερο παράγοντα το 44,7% θεωρεί το γεγονός ότι ήδη υπάρχει τουριστική ανάπτυξη στην περιοχή. Το υψηλό ποσοστό πρωτογενούς παραγωγής αποτελεί σημαντικό παράγοντα για το 34,2% του δείγματος (γράφημα 22).

Γράφημα 22: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των παραγόντων που ευνοούν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή του Δήμου σύμφωνα με την άποψη του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.

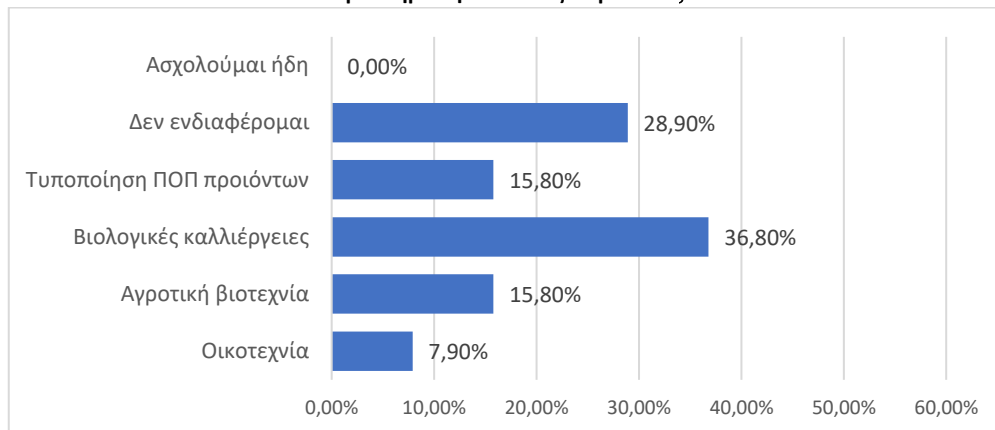
Οι περιπατητικές διαδρομές είναι με 65,8% η πιο δημοφιλής απάντηση στην ερώτηση ποια δραστηριότητα θα μπορούσε να συνδυαστεί με τον αγροτουρισμό και η περιοχή μπορεί να υποστηρίξει ικανοποιητικά. Ακολουθούν με 55,3% το κολύμπι λόγω και των θαλασσών που διαθέτει η περιοχή και η ποδηλασία. Το μικρότερο ποσοστό αφορά την ορειβασία, ίσως γιατί η περιοχή δεν έχει και ιδιαίτερα υψηλά βουνά (γράφημα 23).

Γράφημα 23: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των δραστηριοτήτων που μπορούν να συνδυαστούν με τον αγροτουρισμό και η περιοχή μπορεί να υποστηρίξει ικανοποιητικά σύμφωνα με την άποψη του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.

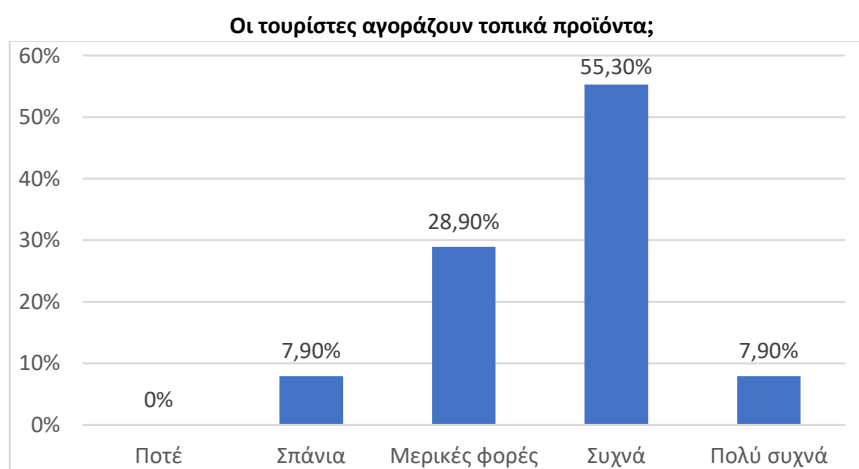
Από τις απαντήσεις του δείγματος των μόνιμων κατοίκων προκύπτει ότι το 36,8% παράλληλα με τον αγροτουρισμό θα ήθελε να ασχοληθεί με τις βιολογικές καλλιέργειες. Σε μικρότερο ποσοστό 15,8% θα ήθελαν να ασχοληθούν με την τυποποίηση ΠΟΠ προϊόντων και την αγροτική βιοτεχνία. Ένα ποσοστό 28,9% απάντησε ότι δεν ενδιαφέρεται, ενώ αξιοσημείωτο είναι ότι κανείς δεν απάντησε ότι ασχολείται ήδη με κάποια από τις αναφερόμενες στην ερώτηση δραστηριότητες (γράφημα 24).

Παράλληλα με τον αγροτουρισμό θα σας ενδιέφερε να ασχοληθείτε ή ασχολείστε ήδη με κάποια συμπληρωματική δραστηριότητα από τις παρακάτω;

Γράφημα 24: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων σχετικά με το ποια άλλη δραστηριότητα θα τους ενδιέφερε να ασχοληθούν παράλληλα με τον αγροτουρισμό.

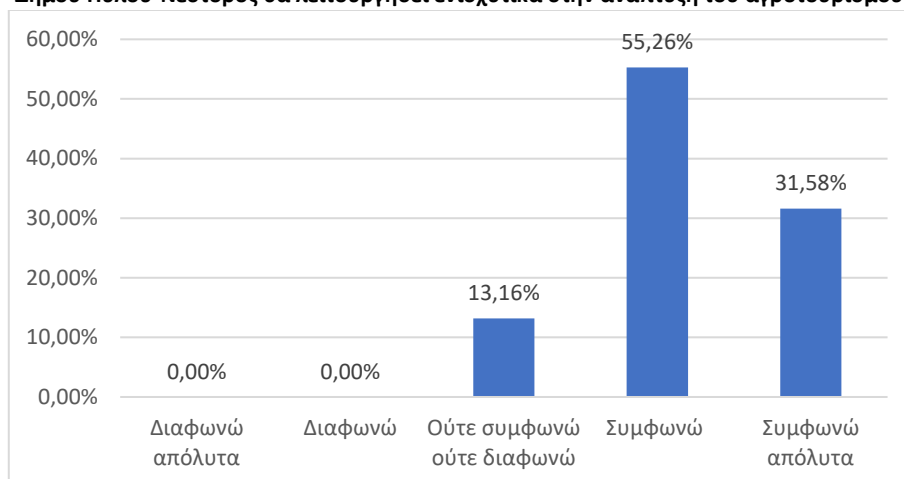
Σύμφωνα με το γράφημα 25, το 55,3% του δείγματος των μόνιμων κατοίκων θεωρεί ότι οι τουρίστες αγοράζουν συχνά τοπικά προϊόντα και το 7,9% πολύ συχνά. Το 28,9% απάντησε μερικές φορές.

Γράφημα 25: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων για το αν οι τουρίστες αγοράζουν τοπικά προϊόντα.

Πολύ θετική είναι η άποψη των ερωτηθέντων σχετικά με τη συμβολή της δημιουργίας πολιτιστικών διαδρομών στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή. Το 55,26% συμφωνεί και το 31,58% συμφωνεί απόλυτα με τον ενισχυτικό ρόλο των πολιτιστικών διαδρομών. Καμία αρνητική άποψη δεν καταγράφηκε (γράφημα 26).

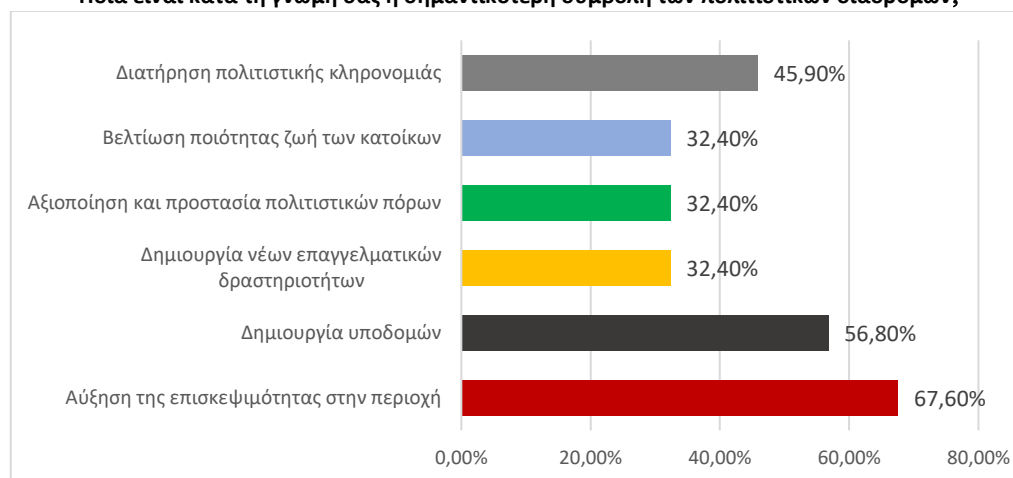
Η Δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών που θα περιλαμβάνει αξιοθέατα της περιοχής του Δήμου Πύλου-Νέστορος θα λειτουργήσει ενισχυτικά στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

Γράφημα 26: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων σχετικά με το αν η δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών που θα περιλαμβάνει αξιοθέατα της περιοχής θα λειτουργήσει ενισχυτικά στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

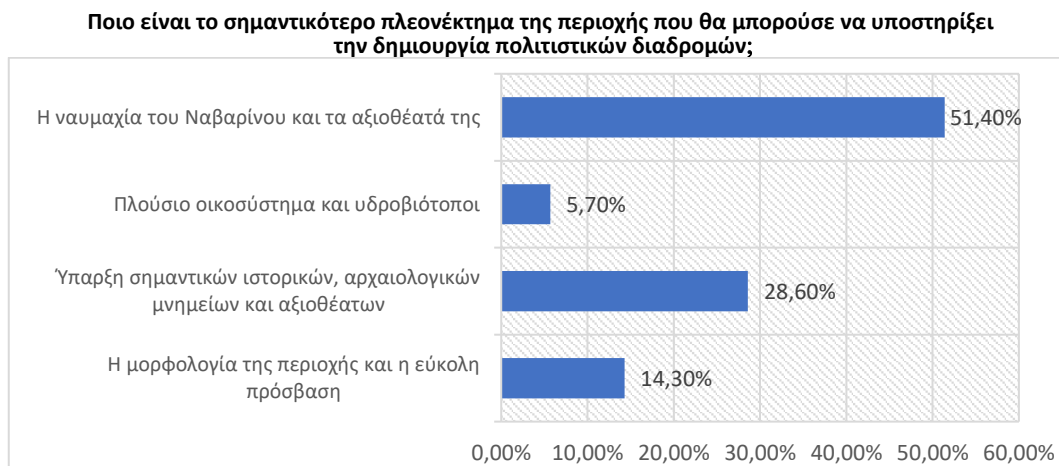
Σύμφωνα με το 67,6% των απαντήσεων η αύξηση της επισκεψιμότητας στην περιοχή είναι η σημαντικότερη συμβολή των πολιτιστικών διαδρομών. Το 56,8% θεωρεί δεύτερη πιο σημαντική την συμβολή τους στη δημιουργία υποδομών στην περιοχή και τρίτη με 45,9% τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς (γράφημα 27).

Ποια είναι κατά τη γνώμη σας η σημαντικότερη συμβολή των πολιτιστικών διαδρομών;

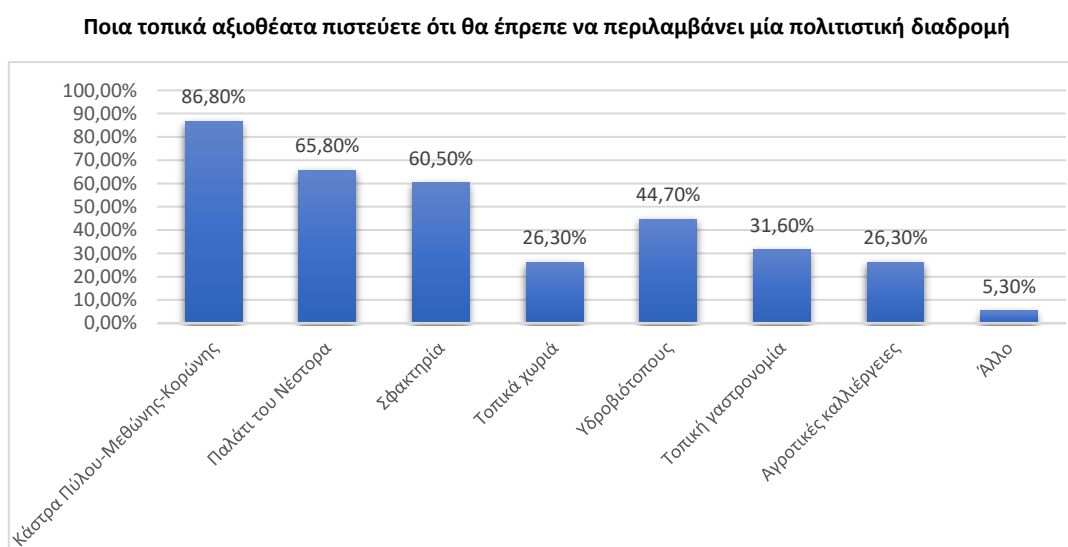
Γράφημα 27: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων της σημαντικότερης συμβολής των πολιτιστικών διαδρομών σύμφωνα με την άποψη του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.

Το 51,4% του δείγματος των μόνιμων κατοίκων θεωρεί ότι η ναυμαχία του Ναβαρίνου και τα αξιοθέατά της αποτελεί το σημαντικότερο πλεονέκτημα της περιοχής που θα μπορούσε να υποστηρίξει τη δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών. Το 28,6% απάντησε την ύπαρξη γενικότερα σημαντικών ιστορικών και αρχαιολογικών αξιοθέατων (γράφημα 28).

Γράφημα 28: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του σημαντικότερου πλεονεκτήματος της περιοχής που θα μπορούσε να υποστηρίξει τη δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών με βάση την άποψη του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις του δείγματος των μόνιμων κατοίκων τα κάστρα Πύλου-Μεθώνης-Κορώνης επιλέγονται από το 86,8% ότι θα έπρεπε να περιλαμβάνονται σε μια πολιτιστική διαδρομή της περιοχής. Δεύτερο αξιοθέατο επιλέγουν το παλάτι του Νέστορα με 65,85% και τρίτο τη Νήσο Σφακτηρία με 60,5%. Χαμηλά στις επιλογές τους με 26,3% βρίσκεται η ένταξη των τοπικών χωριών και των αγροτικών καλλιέργειών σε μια πολιτιστική διαδρομή (γράφημα 29).

Γράφημα 29: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των αξιοθέατων που θα έπρεπε να περιλαμβάνει μια πολιτιστική διαδρομή βάσει της άποψης του δείγματος των μόνιμων κατοίκων.

Τέλος, οι μόνιμοι κάτοικοι αξιολογούν πολύ θετικά τον ρόλο των πολιτιστικών διαδρομών και του αγροτουρισμού στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής καθώς το 42,1% του δείγματος απάντησε ότι συμφωνεί απόλυτα και το 47,4% ότι συμφωνεί με την θετική συμβολή τους. Μόλις 10,5 % απάντησε ότι ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί και κανείς δεν εξέφρασε αρνητική γνώμη (γράφημα 30).

Γράφημα 30: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των μόνιμων κατοίκων αναφορικά με το αν ο αγροτουρισμός και οι πολιτιστικές διαδρομές συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής.

6.1.1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά των μόνιμων κατοίκων και απόψεις για τον αγροτουρισμό και τις πολιτιστικές διαδρομές

Σημαντικές διαφοροποιήσεις παρατηρούνται στο ενδιαφέρον των μόνιμων κατοίκων να ασχοληθούν με τον αγροτουρισμό ανάλογα με τον πληθυσμό της κοινότητας που κατοικούν. Σύμφωνα με τον πίνακα 2 όσοι κατοικούν σε κοινότητες με πληθυσμό έως 300 κατοίκους θα ενδιαφέρονταν για τον αγροτουρισμό σε ποσοστό 71,43%. Σε ποσοστό 66,67% απαντούν θετικά και οι μόνιμοι κάτοικοι κοινοτήτων από 301-600 κατοίκους και από 601-1000 κατοίκους. Αντίθετα όσοι δηλώνουν ότι κατοικούν σε οικισμό με πάνω από 1001 κατοίκους θα ενδιαφέρονταν να ασχοληθούν με τον αγροτουρισμό σε ποσοστό μόλις 27,78%.

Διαμένετε μόνιμα σε κοινότητα ή οικισμό με πληθυσμό	Θα σας ενδιέφερε να δραστηριοποιηθείτε στον αγροτουριστικό τομέα;			Σύνολο
	Όχι	Ναι	Ασχολούμαι ήδη	
Έως 300 κατοίκους	4	10	0	14
% ανά γραμμή	28,57	71,43	0	100,00
Από 301-600 κατοίκους	1	2	0	3
% ανά γραμμή	33,33	66,67	0	100,00
Από 601-1000 κατοίκους	1	2	0	3
% ανά γραμμή	33,33	66,67	0	100,00
Από 1001 κατοίκους και πάνω	12	5	1	18
% ανά γραμμή	66,67	27,78	5,56	100,00
Σύνολο	18	19	1	38
% ανά γραμμή	47,37	50	2,63	100,00

Πίνακας 2: πίνακας διπλής εισόδου του τύπου διαμονής βάσει πληθυσμού των μόνιμων κατοίκων σε σχέση με το ενδιαφέρον τους να δραστηριοποιηθούν στον αγροτουρισμό.

Στην ηλικιακή ομάδα 40-50 ετών εμφανίζεται το μεγαλύτερο ποσοστό από τους μόνιμους κατοίκους που θα ενδιαφέρονταν να ασχοληθούν με τον αγροτουρισμό. Συγκεκριμένα διαμορφώνεται σε ποσοστό 75%. Στην ηλικιακή ομάδα 29-39 ετών επιθυμία ενασχόλησης με τον αγροτουρισμό εκφράζει το 50%, ενώ ανάμεσα στην ηλικιακή ομάδα 18-28 ετών που ήταν και η πολυπληθέστερη του δείγματος το ποσοστό είναι 46,15% (πίνακας 3).

Ηλικία	Θα σας ενδιέφερε να δραστηριοποιηθείτε στον αγροτουριστικό τομέα;			Σύνολο
	Όχι	Ναι	Ασχολούμαι ήδη	
18-28 ετών	7	6	0	13
% ανά γραμμή	53,85	46,15	0	100,00
29-39 ετών	4	5	1	10
% ανά γραμμή	40,00	50,00	10,00	100,00
40-50 ετών	2	6	0	8
% ανά γραμμή	25,00	75,00	0	100,00
51-61 ετών	1	1	0	2
% ανά γραμμή	50,00	50,00	0	100,00
62-72 ετών	3	0	0	3
% ανά γραμμή	100,00	0	0	100,00
>73 ετών	1	1	0	2
% ανά γραμμή	50,00	50,00	0	100,00
Σύνολο	18	19	1	38
% ανά γραμμή	47,37	50,00	2,63	100,00

Πίνακας 3: πίνακας διπλής εισόδου της ηλικίας των μόνιμων κατοίκων σε σχέση με το ενδιαφέρον τους να δραστηριοποιηθούν στον αγροτουρισμό.

Σύμφωνα με τον πίνακα 4 το μορφωτικό επίπεδο φαίνεται να αποτελεί καθοριστικό παράγοντα διαμόρφωσης της επιθυμίας ενασχόλησης με τον αγροτουρισμό καθώς προκύπτουν σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των κατώτερων και των ανώτερων βαθμίδων μόρφωσης. Το ποσοστό των μόνιμων κατοίκων που επιθυμούν να ασχοληθούν με τον αγροτουρισμό ανάμεσα στους αποφοίτους υποχρεωτικής εκπαίδευσης ανέρχεται σε 100%, ενώ ανάμεσα στους αποφοίτους δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης διαμορφώνεται σε 56,25%. Το 33,33% ενδιαφέρεται από τους αποφοίτους Μεταλυκειακής εκπαίδευσης και το 40% από τους αποφοίτους ΑΕΙ/ΤΕΙ. Κανείς δεν ενδιαφέρεται από όσους κατέχουν μεταπτυχιακό τίτλο (στην κατηγορία αυτή ανήκει ο μοναδικός που δηλώνει ότι ασχολείται ήδη).

Μορφωτικό επίπεδο	Θα σας ενδιέφερε να δραστηριοποιηθείτε στον αγροτουριστικό τομέα;			Σύνολο
	Όχι	Ναι	Ασχολούμαι ήδη	
Απόφοιτος Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης	0	4	0	4
% ανά γραμμή	0	100,00	0	100,00
Απόφοιτος Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης	7	9	0	16
% ανά γραμμή	43,75	56,25	0	100,00
Απόφοιτος Μεταλυκειακής Εκπαίδευσης	2	1	0	3
% ανά γραμμή	66,67	33,33	0	100,00
Απόφοιτος Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης	6	4	0	10
% ανά γραμμή	60,00	40,00	0	100,00
Κάτοχος Μεταπτυχιακού τίτλου	3	0	1	4
% ανά γραμμή	75,00	0	25,00	100,00
Σύνολο	18	18	1	37
% ανά γραμμή	48,65	48,65	2,7	100,00

Πίνακας 4: πίνακας διπλής εισόδου του μορφωτικού επιπέδου των μόνιμων κατοίκων σε σχέση με το ενδιαφέρον τους να δραστηριοποιηθούν στον αγροτουρισμό.

Οι απασχολούμενοι στον αγροτικό τομέα αποτελούν το 15,8% του δείγματος των μόνιμων κατοίκων. Σύμφωνα με τον πίνακα 5 όσοι δηλώνουν αγρότες σε ποσοστό 83,3% θα ενδιαφέρονταν να δραστηριοποιηθούν στον αγροτουριστικό τομέα.

Αγρότης	Θα σας ενδιέφερε να δραστηριοποιηθείτε στον αγροτουριστικό τομέα;			Σύνολο
	Όχι	Ναι	Ασχολούμαι ήδη	
Όχι	17	14	1	32
% ανά γραμμή	53,13	43,75	3,13	100
Ναι	1	5	0	6
% ανά γραμμή	16,67	83,33	0	100
Σύνολο	18	19	1	38
% ανά γραμμή	47,37	50,00	2,63	100

Πίνακας 5: πίνακας διπλής εισόδου των μόνιμων κατοίκων που απασχολούνται ως αγρότες σε σχέση με το ενδιαφέρον τους να δραστηριοποιηθούν στον αγροτουρισμό.

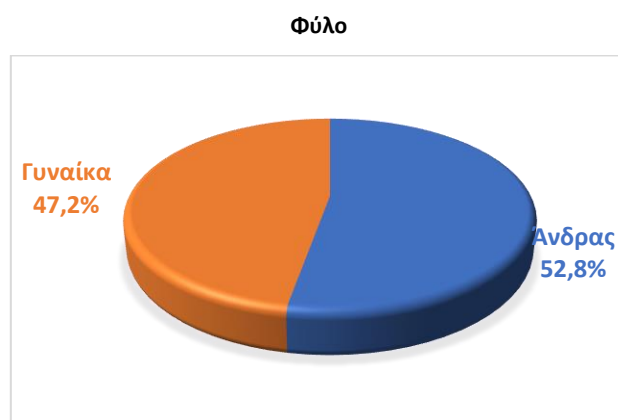
Αν και συνολικά οι μόνιμοι κάτοικοι εκφράζουν πολύ θετική άποψη για την συμβολή που μπορούν να έχουν οι πολιτιστικές διαδρομές και ο αγροτουρισμός στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής, εμφανίζονται σημαντικές διαφορές ως προς τον βαθμό συμφωνίας ανάλογα με το αν θα τους ενδιέφερε να δραστηριοποιηθούν στον αγροτουριστικό τομέα ή όχι. Ειδικότερα αυτοί που θα ενδιαφέρονταν απαντούν ότι συμφωνούν απόλυτα σε ποσοστό 57,89 % ενώ αυτοί που δεν ενδιαφέρονται συμφωνούν απόλυτα σε ποσοστό 27,78% (πίνακας 6).

Θα σας ενδιέφερε να δραστηριοποιηθείτε στον αγροτουριστικό τομέα;	Οι πολιτιστικές διαδρομές και ο αγροτουρισμός συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής			Σύνολο
	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα	
Όχι	1	12	5	18
% ανά γραμμή	5,56	66,67	27,78	100,00
Ναι	3	5	11	19
% ανά γραμμή	15,79	26,32	57,89	100,00
Ασχολούμαι ήδη	0	1	0	1
% ανά γραμμή	0	100,00	0	100,00
Σύνολο	4	18	16	38
% ανά γραμμή	10,53	47,37	42,11	100,00

Πίνακας 6: πίνακας διπλής εισόδου των μόνιμων κατοίκων που θα τους ενδιέφερε να δραστηριοποιηθούν με τον αγροτουρισμό σε σχέση με το βαθμό συμφωνίας ότι οι πολιτιστικές διαδρομές και ο αγροτουρισμός συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής.

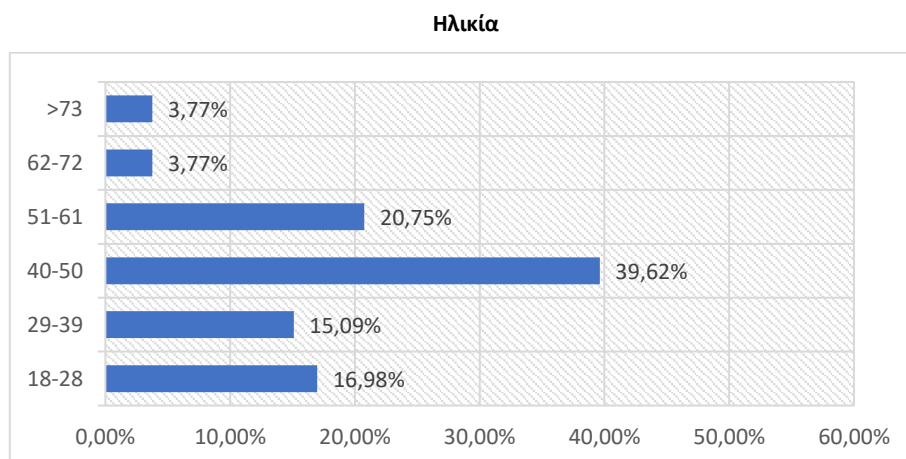
6.2 Αποτελέσματα που αφορούν τους επισκέπτες του Δήμου

Στην έρευνα συμμετείχαν 53 επισκέπτες. Το 52,8% ήταν άντρες και το 47,2% γυναίκες (γράφημα 31).

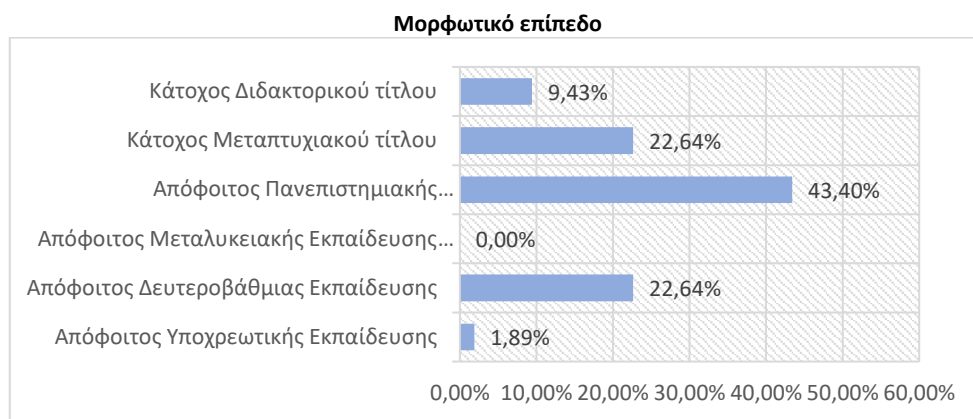
Γράφημα 31: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του φύλου του δείγματος των επισκεπτών.

Στην έρευνα συμμετείχαν άτομα από όλες τις ηλικιακές κατηγορίες. Τα περισσότερα σε ποσοστό 39,62% ανήκαν στην ηλικιακή ομάδα 40-50 ετών. Ποσοστό 20,75% ανήκε στην ηλικιακή ομάδα 51-61 ετών. Το 16,98% των συμμετεχόντων ήταν 18-28 ετών και 29-39 ετών το 15,09%. Μικρότερα ποσοστά αφορούσαν τις μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες.

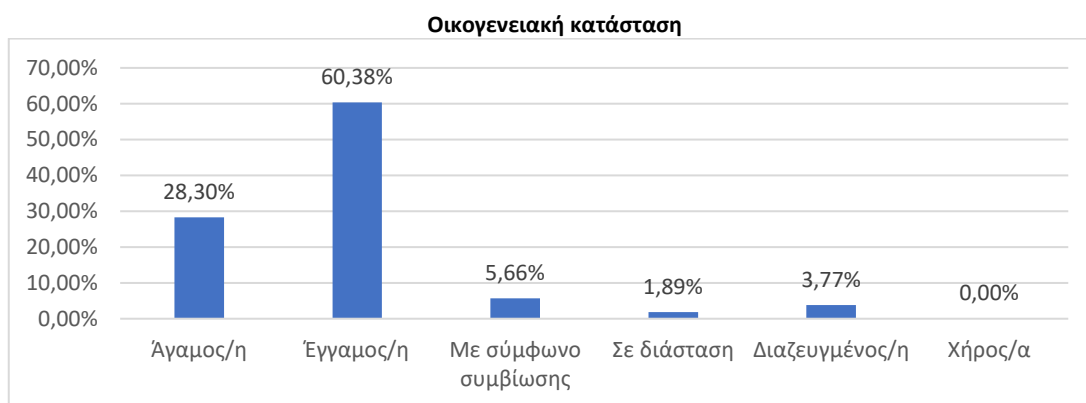
Γράφημα 32: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των ηλικιών του δείγματος των επισκεπτών.

Το δείγμα των επισκεπτών περιελάμβανε σε σημαντικό ποσοστό άτομα υψηλού μορφωτικού επιπέδου. Το 43,4% αφορούσε απόφοιτους Πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, ενώ 22,64% είχαν Μεταπτυχιακό τίτλο και 9,43% Διδακτορικό. Το 22,64% ήταν απόφοιτοι Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (γράφημα 33).

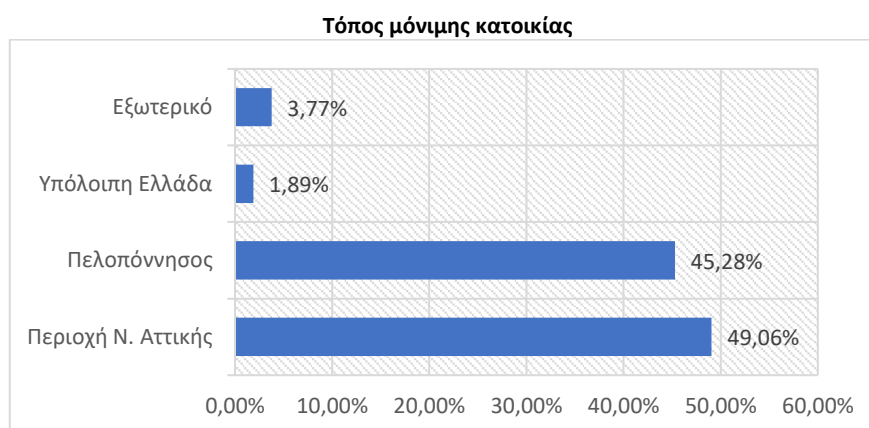
Γράφημα 33: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του δείγματος των επισκεπτών ως προς το μορφωτικό τους επίπεδο.

Στην έρευνα συμμετείχαν έγγαμοι σε ποσοστό 60,38%. Άγαμοι ήταν το 28,3% (γράφημα 34).

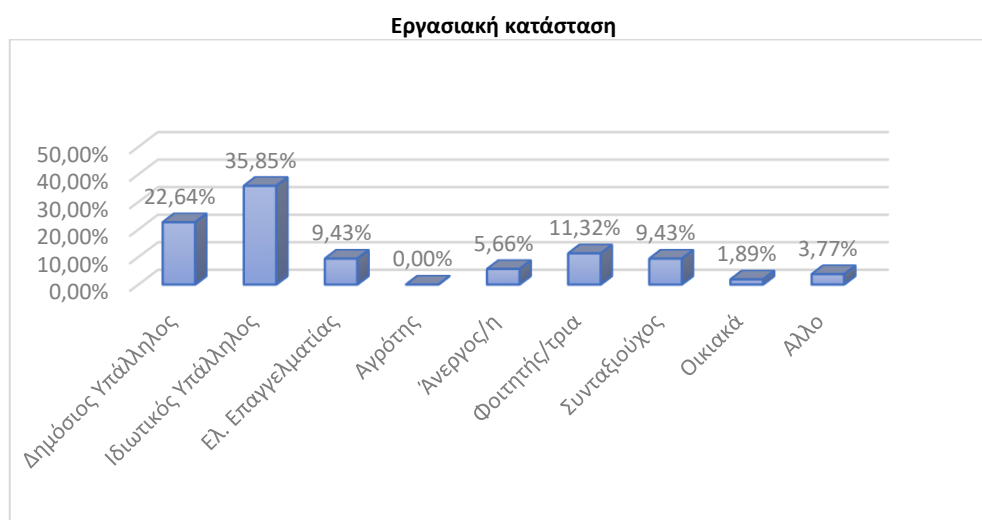
Γράφημα 34: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του δείγματος των επισκεπτών ως προς την οικογενειακή τους κατάσταση.

Σύμφωνα με το γράφημα 35, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων στην έρευνα προερχόταν από το Ν. Αττικής σε ποσοστό 49,06% και από την Πελοπόννησο σε ποσοστό 45,28%.

Γράφημα 35: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του δείγματος των επισκεπτών ως προς τον τόπο μόνιμης κατοικίας τους.

Αναφορικά με την εργασιακή κατάσταση του δείγματος, οι επισκέπτες σε ποσοστό 35,85% ήταν ιδιωτικοί υπάλληλοι. Ποσοστό 22,64% ήταν Δημόσιοι υπάλληλοι και 9,43% φοιτητές. Μικρότερα ποσοστά ανήκαν σε άλλα επαγγέλματα (γράφημα 36).

Γράφημα 36: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων της εργασιακής κατάστασης του δείγματος των επισκεπτών.

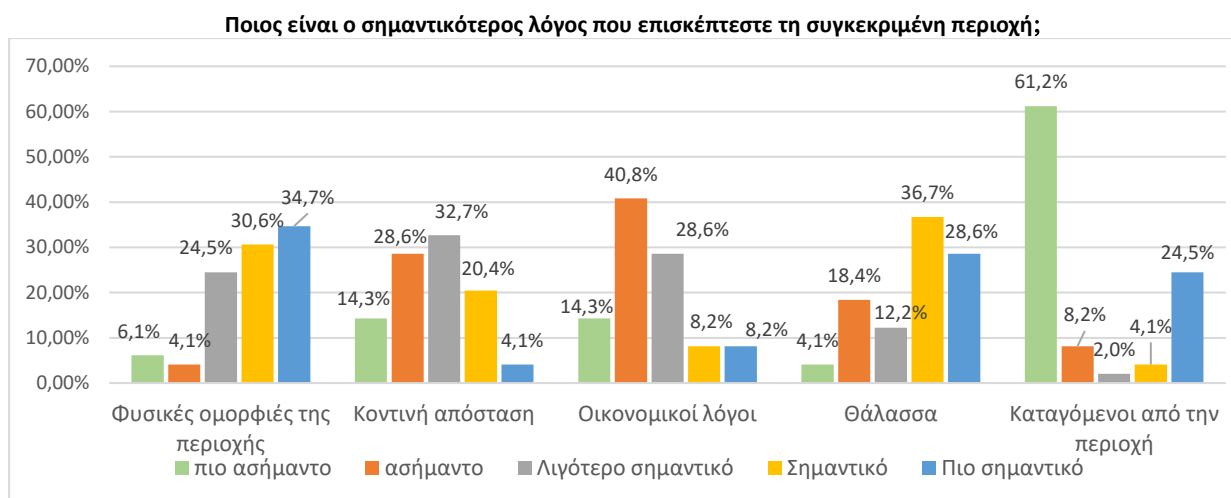
Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων απάντησαν ότι έχουν επισκεφθεί τη συγκεκριμένη περιοχή από 4 φορές και πάνω σε ποσοστό 57%. Υπήρχε και ένα ποσοστό 19% που επισκεπτόταν την περιοχή για πρώτη φορά.

Γράφημα 37: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του δείγματος των επισκεπτών αναφορικά με το πόσες φορές έχουν επισκεφθεί την περιοχή.

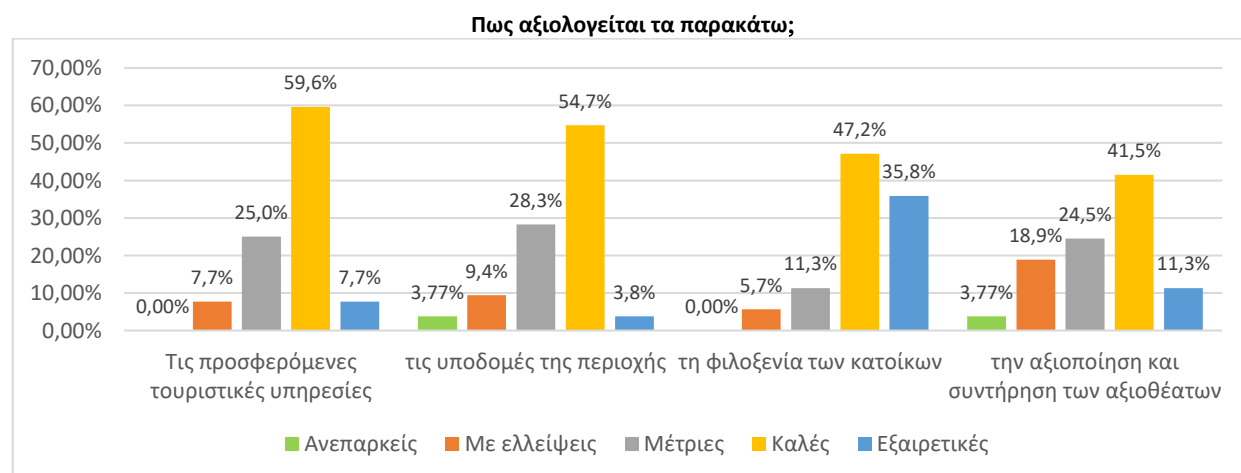
Όπως προκύπτει από το γράφημα 38, ο σημαντικότερος λόγος που επισκέπτονται την περιοχή είναι οι φυσικές ομορφιές της σε ποσοστό 34,7%, ενώ η δεύτερη δημοφιλέστερη απάντηση είναι η θάλασσα με 28,6%. Το 24,5% των επισκεπτών έχει ως σημαντικότερο λόγο το γεγονός

ότι κατάγεται από την περιοχή. Η απόσταση ή οι οικονομικοί λόγοι δεν φαίνεται να αποτελούν ιδιαίτερα σημαντικό λόγο που επιλέγουν την συγκεκριμένη περιοχή.

Γράφημα 38: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του σημαντικότερου λόγου για τον οποίο το δείγμα των επισκεπτών επισκέπτεται την περιοχή.

Από το γράφημα 39 προκύπτει μια θετική αξιολόγηση του δείγματος των επισκεπτών στα επιμέρους ερωτήματα με μια μικρή διαφοροποίηση στην αξιοποίηση και συντήρηση των αξιοθέατων. Πιο συγκεκριμένα το 59,6% χαρακτηρίζει καλές και το 7,7% εξαιρετικές τις προσφερόμενες τουριστικές υπηρεσίες. Το 54,7% αξιολογεί ως καλές τις υποδομές της περιοχής ενώ υπάρχει και ένα ποσοστό 28,3% που τις αξιολογεί ως μέτριες. Σε ότι αφορά τη φιλοξενία των κατοίκων παρουσιάζονται οι θετικότερες αξιολογήσεις καθώς ποσοστό 35,8% τις χαρακτηρίζει εξαιρετικές και 47,2% καλές. Τέλος αναφορικά με την αξιοποίηση και συντήρηση των αξιοθέατων αν και ένα ποσοστό 41,5% τις χαρακτηρίζει καλές, υπάρχει ένα ποσοστό 24,5% που τις αξιολογεί ως μέτριες και ένα 18,9% με ελλείψεις.

Γράφημα 39: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των επισκεπτών σχετικά με το πως αξιολογεί τις προσφερόμενες τουριστικές υπηρεσίες, τις υποδομές της περιοχής, τη φιλοξενία των κατοίκων και την αξιοποίηση και συντήρηση των αξιοθέατων.

Η ικανοποίηση του δείγματος των επισκεπτών από τη συγκεκριμένη περιοχή αντανακλάται από τις απαντήσεις τους στην ερώτηση αν θα την επισκέπτονταν ξανά, όπου η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος σε ποσοστό 94,3% απαντά καταφατικά (γράφημα 40).

Γράφημα 40: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των επισκεπτών στην ερώτηση αν θα επισκέπτονταν ξανά τη συγκεκριμένη περιοχή.

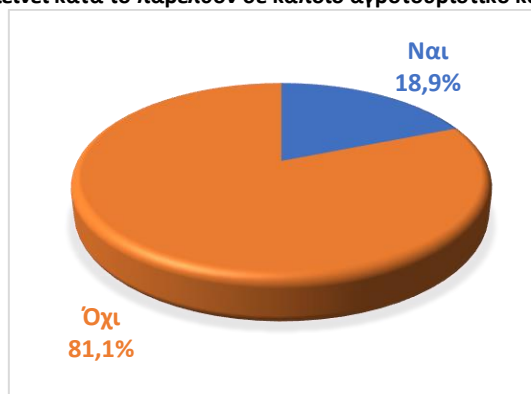
Στην συντριπτική τους επίσης πλειοψηφία οι συμμετέχοντες στην έρευνα σε ποσοστό 92,5% απαντούν ότι γνωρίζουν τι είναι ο αγροτουρισμός ενώ μόλις το 7,5% απάντησε αρνητικά (γράφημα 41).

Γράφημα 41: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των επισκεπτών στην ερώτηση αν γνωρίζουν τι είναι αγροτουρισμός.

Αναφορικά με την ερώτηση αν στο παρελθόν έχουν μείνει σε κάποιο αγροτουριστικό κατάλυμα, προκύπτει πολύ μικρή συμμετοχή ανάμεσα στους επισκέπτες καθώς μόλις το 18,9% του δείγματος απάντησε θετικά, ενώ το 81,1% δεν έχει μείνει ποτέ (γράφημα 42).

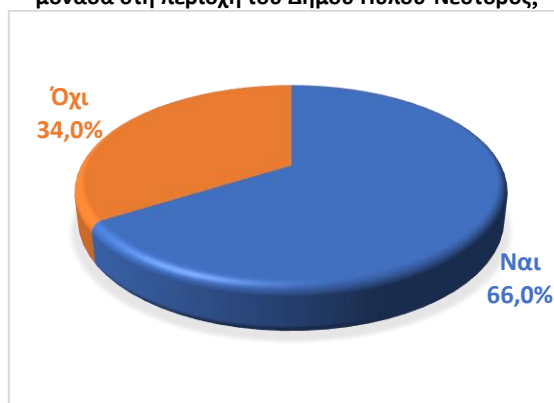
Έχετε μείνει κατά το παρελθόν σε κάποιο αγροτουριστικό κατάλυμα;

Γράφημα 42: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των επισκεπτών στην ερώτηση αν έχουν μείνει στο παρελθόν σε κάποιο αγροτουριστικό κατάλυμα.

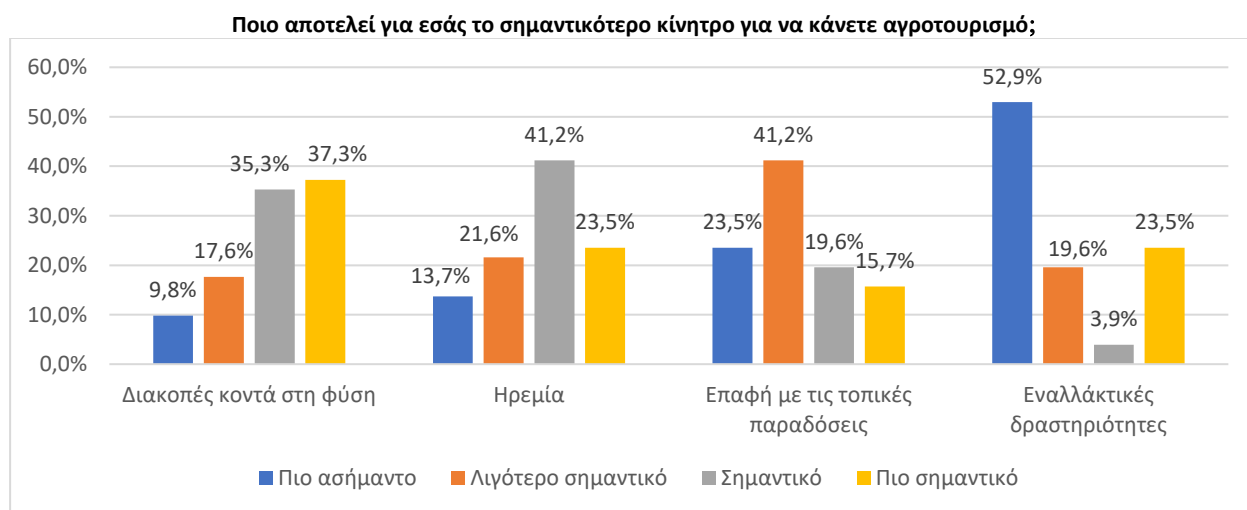
Ιδιαίτερα θετικές ήταν οι απαντήσεις του δείγματος των επισκεπτών σχετικά με το αν θα ήθελαν να περάσουν τις διακοπές τους σε κάποια αγροτουριστική μονάδα στην περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος, καθώς το 66% απάντησε θετικά (γράφημα 43).

Θα θέλατε να περάσετε τις διακοπές σας σε κάποια αγροτουριστική μονάδα στη περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος;

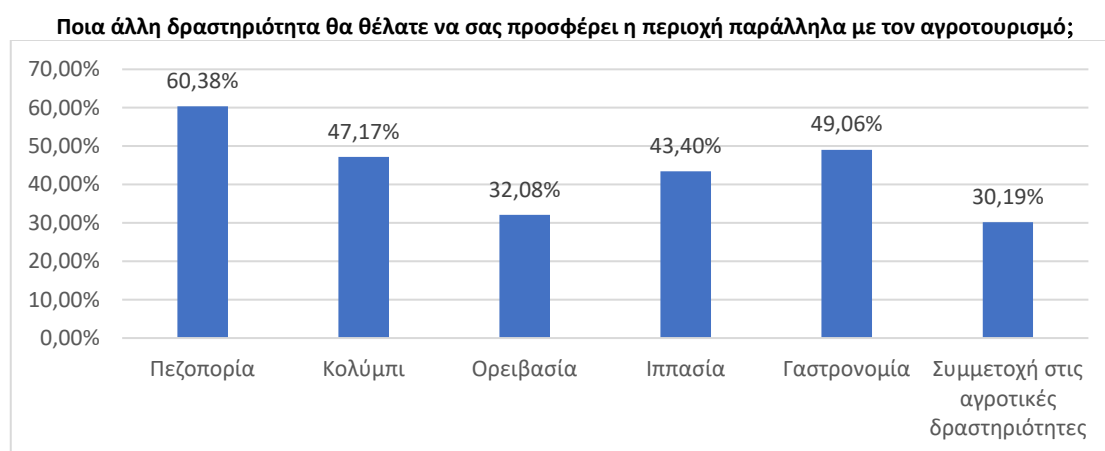
Γράφημα 43: κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των επισκεπτών στο αν θα ήθελαν να περάσουν τις διακοπές τους σε κάποια αγροτουριστική μονάδα της περιοχής.

Το σημαντικότερο κίνητρο για τους επισκέπτες προκειμένου να κάνουν αγροτουρισμό είναι οι διακοπές κοντά στη φύση που επιλέγεται από το 37,3%. Αν και οι εναλλακτικές δραστηριότητες και η ηρεμία επιλέγεται ως πιο σημαντικό από το ίδιο ποσοστό του δείγματος 23,5%, εντούτοις οι εναλλακτικές δραστηριότητες είναι ταυτόχρονα και το πιο ασήμαντο κίνητρο για ένα πολύ μεγάλο ποσοστό ανάμεσα στο δείγμα των επισκεπτών (52,9%).

Γράφημα 44: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του σημαντικότερου κινήτρου του δείγματος των επισκεπτών για να κάνει αγροτουρισμό

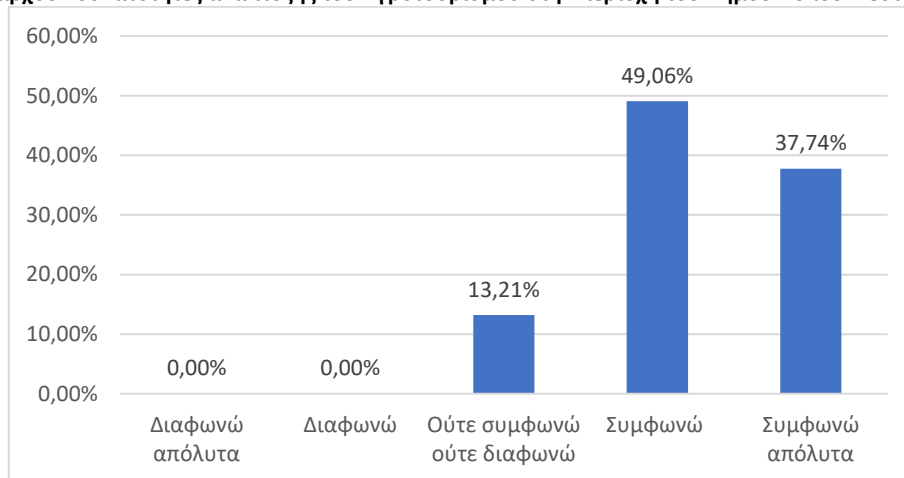
Αναφορικά με το τι άλλη δραστηριότητα θα ήθελαν να τους προσφέρει η περιοχή παράλληλα με τον αγροτουρισμό, ιδιαίτερα δημοφιλής αποδεικνύεται η πεζοπορία σε ποσοστό 60,38% και ακολουθούν η γαστρονομία με 49,06% και το κολύμπι με ποσοστό 47,17%. Σημειώνεται ότι τελευταία στις προτιμήσεις των επισκεπτών με μόλις 30,19% του δείγματος να την επιλέγουν είναι η συμμετοχή στις αγροτικές δραστηριότητες (γράφημα 45).

Γράφημα 45: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των δραστηριοτήτων που θα ήθελαν να προσφέρει η περιοχή σύμφωνα με τις απαντήσεις του δείγματος των επισκεπτών.

Ιδιαίτερα θετικές είναι οι εκτιμήσεις του δείγματος των επισκεπτών αναφορικά με το αν υπάρχουν δυνατότητες ανάπτυξης του αγροτουρισμού στην περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος, καθώς το 49,06% συμφωνεί και το 37,74% συμφωνεί απόλυτα (γράφημα 46).

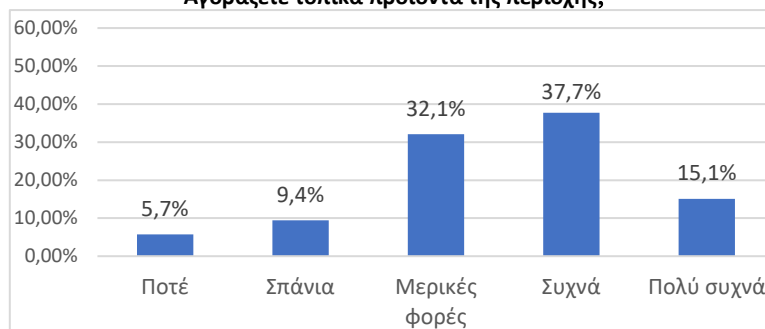
Υπάρχουν δυνατότητες ανάπτυξης του Αγροτουρισμού στην περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος.

Γράφημα 46: κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των επισκεπτών αναφορικά με το αν υπάρχουν δυνατότητες ανάπτυξης του αγροτουρισμού στην περιοχή.

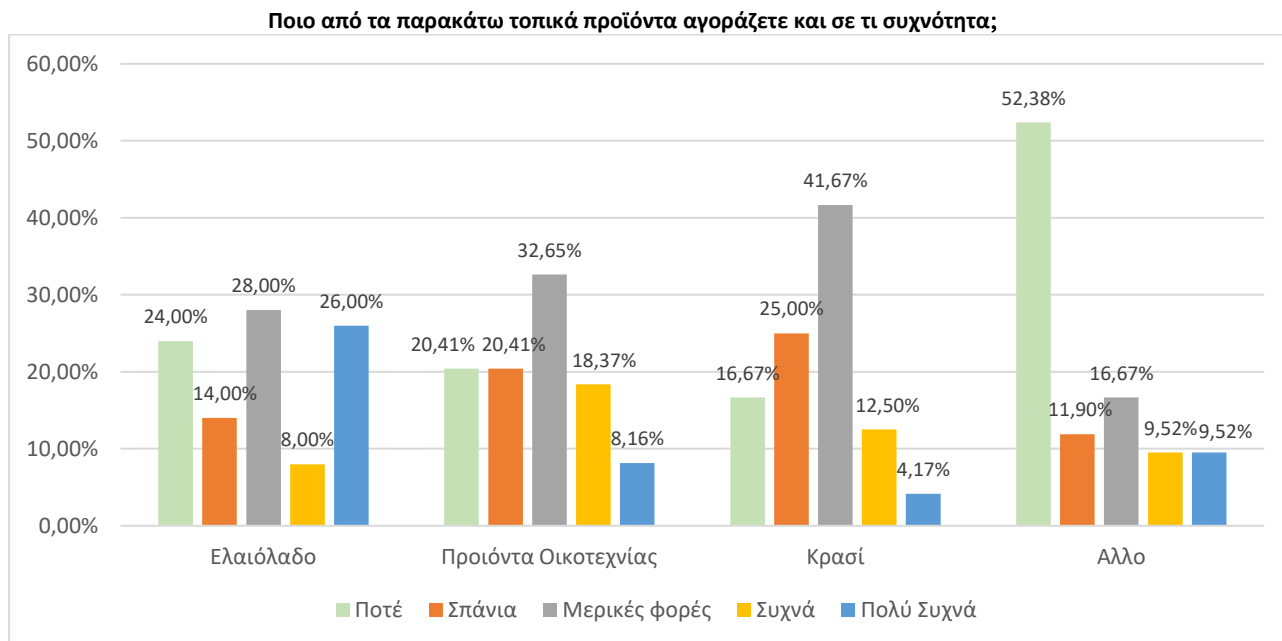
Οι επισκέπτες σε ποσοστό 37,7% απάντησαν ότι αγοράζουν συχνά τοπικά προϊόντα της περιοχής. Ένα ποσοστό 15,1% απάντησε ότι αγοράζει πολύ συχνά και ποσοστό 32,1% μερικές φορές (γράφημα 47).

Αγοράζετε τοπικά προϊόντα της περιοχής;

Γράφημα 47: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των επισκεπτών σχετικά με την ερώτηση εάν αγοράζουν τοπικά προϊόντα

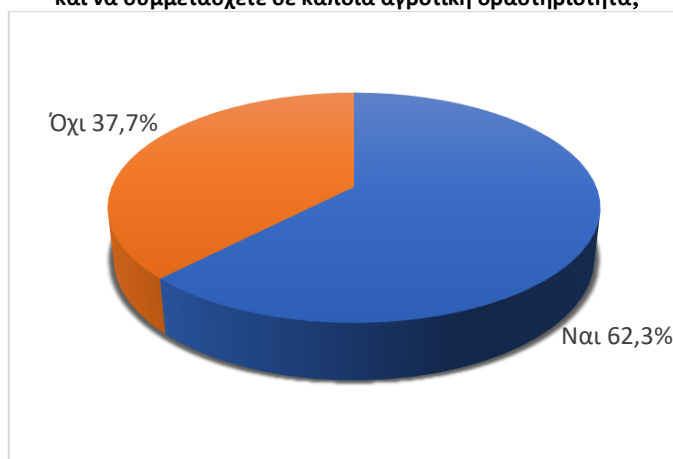
Σύμφωνα με το γράφημα 48, το ελαιόλαδο είναι το πιο δημοφιλές τοπικό προϊόν καθώς το 26% του δείγματος των επισκεπτών το αγοράζουν πολύ συχνά και το 8% συχνά. Προϊόντα οικολογικής αγροτεχνίας αγοράζουν συχνά σε ποσοστό 18,37% και μερικές φορές το 32,65%. Κρασί αγοράζει μερικές φορές το 41,67% του δείγματος.

Γράφημα 48: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των επισκεπτών σχετικά με το πόσο συχνά αγοράζουν ελαιόλαδο, προϊόντα οικοτεχνίας, κρασί και άλλα προϊόντα.

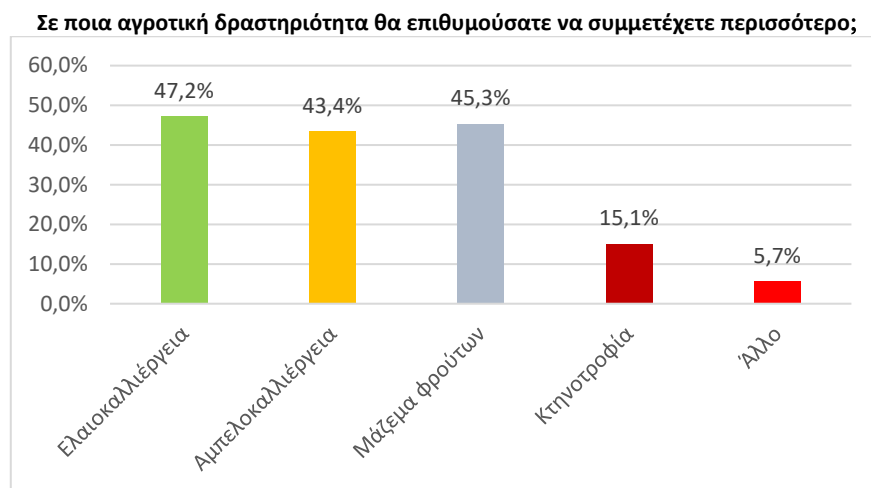
Ιδιαίτερη σημασία έχει ότι σύμφωνα με το γράφημα 49, ένα ποσοστό 62,3% των ερωτηθέντων θα επισκεπτόταν τη συγκεκριμένη περιοχή και εκτός Καλοκαιρινής περιόδου προκειμένου να συμμετάσχει σε κάποια αγροτουριστική δραστηριότητα.

Θα επισκεπτόσασταν τη συγκεκριμένη περιοχή εκτός Καλοκαιριού για να κάνετε αγροτουρισμό και να συμμετάσχετε σε κάποια αγροτική δραστηριότητα;

Γράφημα 49: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των επισκεπτών στην ερώτηση αν θα επισκέπτονταν την περιοχή εκτός Καλοκαιριού για να κάνουν αγροτουρισμό και να συμμετάσχουν σε κάποια αγροτική δραστηριότητα.

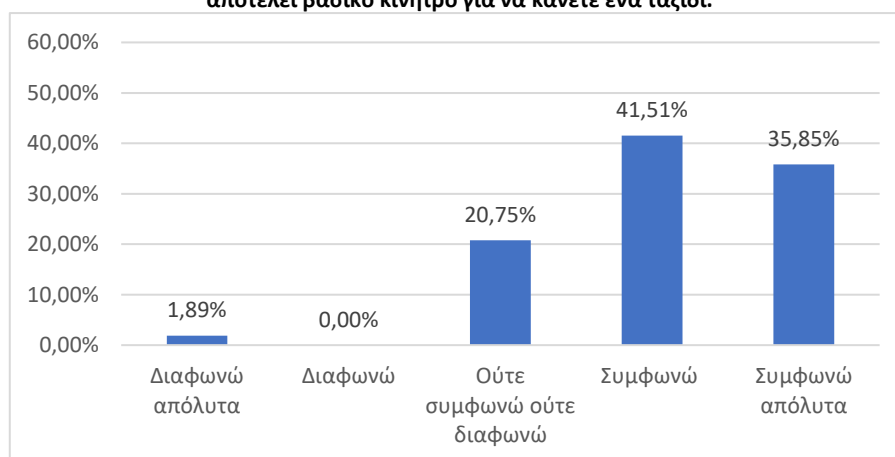
Αναφορικά με το σε ποια αγροτική δραστηριότητα θα επιθυμούσαν να συμμετάσχουν, η ελαιοκαλλιέργεια (47,2%), η αμπελοκαλλιέργεια (43,4%) και το μάζεμα φρούτων (45,3%) επιλέγονται σχεδόν εξίσου από τους συμμετέχοντες στην έρευνα. Η συμμετοχή σε δραστηριότητες που συνδέονται με την κτηνοτροφία συγκεντρώνει τις λιγότερες προτιμήσεις με μόλις 15,1% (γράφημα 50).

Γράφημα 50: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων της πιο επιθυμητής αγροτικής δραστηριότητας που θα ήθελε να συμμετάσχει το δείγμα των επισκεπτών.

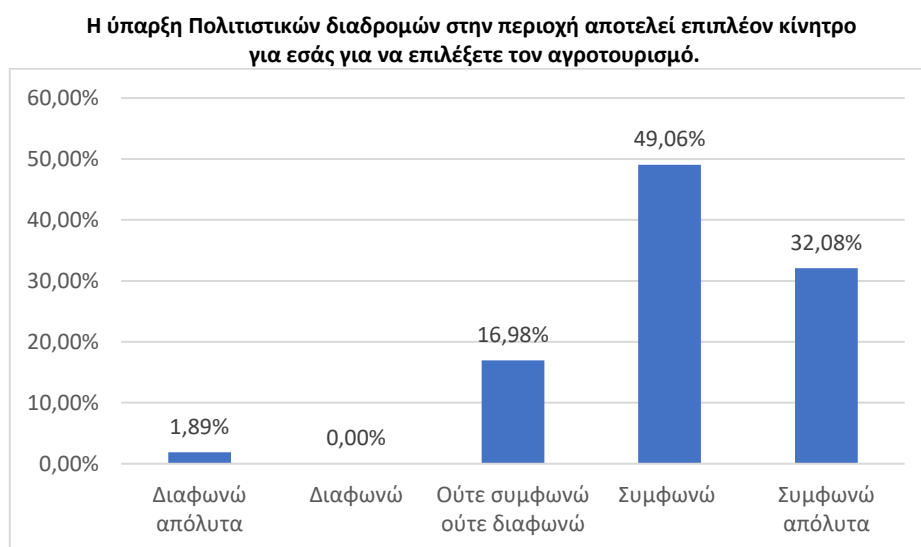
Σύμφωνα με το γράφημα 51, το 41,51% του δείγματος των επισκεπτών συμφωνεί και το 35,84% συμφωνεί απόλυτα ότι η επιθυμία να γνωρίσουν τον πολιτισμό, τα ήθη και έθιμα μιας συγκεκριμένης περιοχής αποτελεί βασικό κίνητρο για να κάνουν ένα ταξίδι. Ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί ένα ποσοστό 20,75%.

Η επιθυμία να γνωρίσετε τον πολιτισμό, τα ήθη και τα έθιμα μιας συγκεκριμένης περιοχής αποτελεί βασικό κίνητρο για να κάνετε ένα ταξίδι.

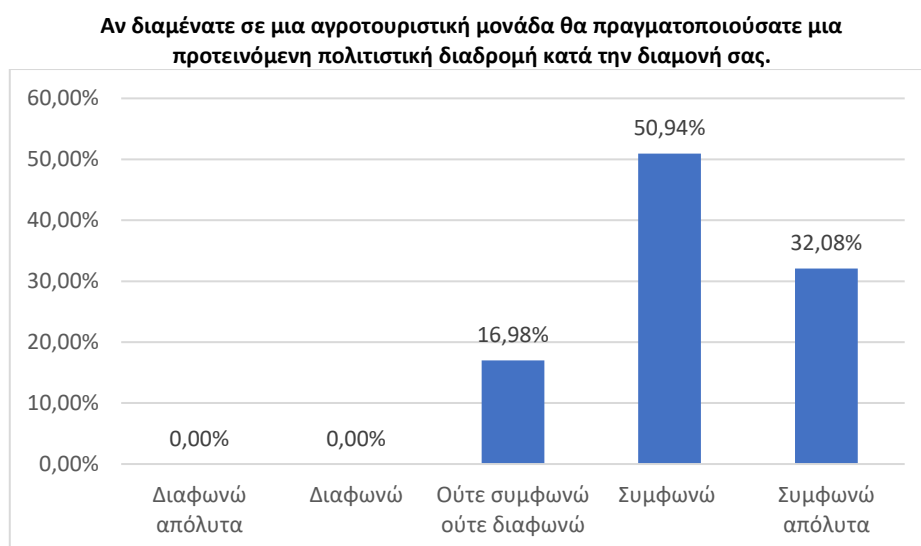
Γράφημα 51: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των επισκεπτών σχετικά με το αν η επιθυμία να γνωρίσουν τον πολιτισμό, τα ήθη και τα έθιμα μιας συγκεκριμένης περιοχής θα αποτελούσε βασικό κίνητρο για να κάνει ένα ταξίδι.

Πολύ θετική είναι η άποψη των συμμετεχόντων στην έρευνα αναφορικά με το εάν η ύπαρξη πολιτιστικών διαδρομών αποτελεί επιπλέον κίνητρο για να επιλέξουν τον αγροτουρισμό. Το 49,06% συμφωνεί και το 32,08% συμφωνεί απόλυτα.

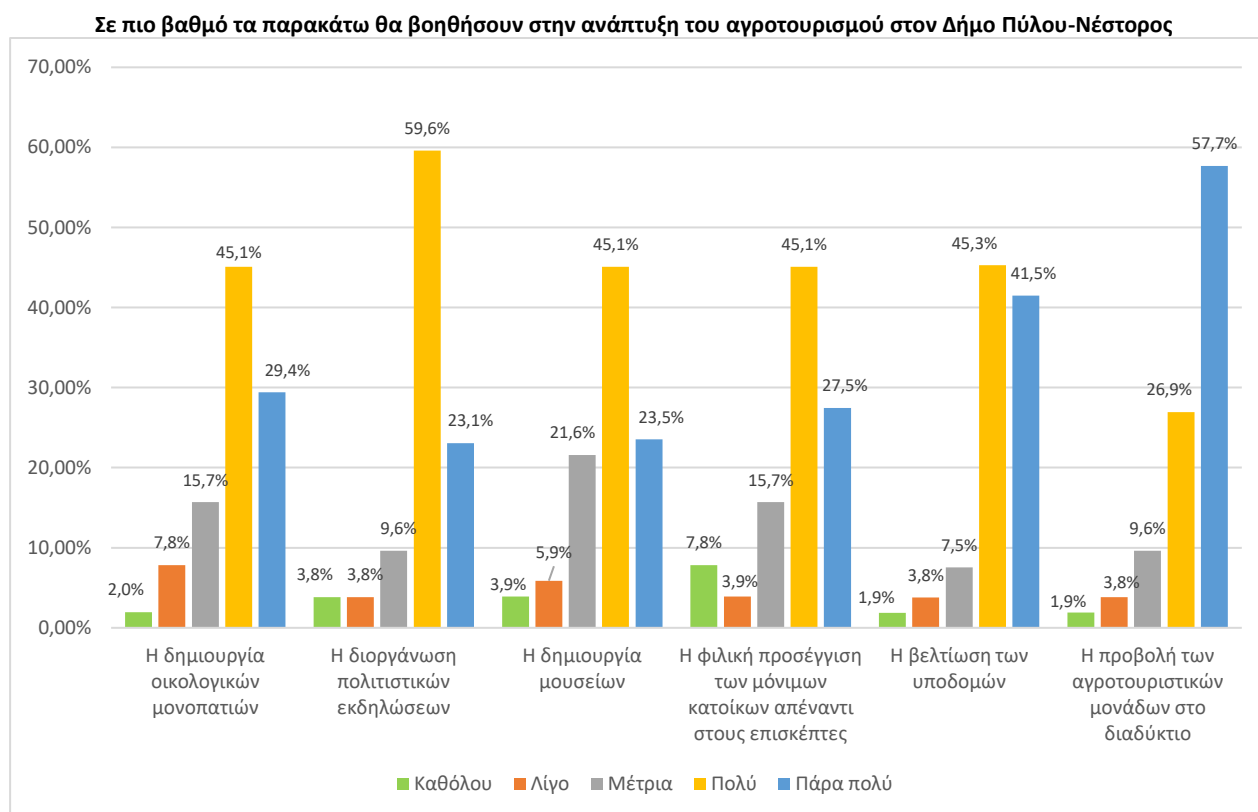
Γράφημα 52: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των επισκεπτών σχετικά με το αν η ύπαρξη πολιτιστικών διαδρομών αποτελεί επιπλέον κίνητρο γι' αυτούς για να κάνουν αγροτουρισμό.

Πολύ θετική είναι επίσης η άποψή τους σχετικά με το κατά πόσο θα πραγματοποιούσαν μια προτεινόμενη πολιτιστική διαδρομή εάν διέμεναν σε κάποια αγροτουριστική μονάδα. Το 50,94% του δείγματος των επισκεπτών συμφωνεί και 32,08% συμφωνεί απόλυτα (γράφημα 53).

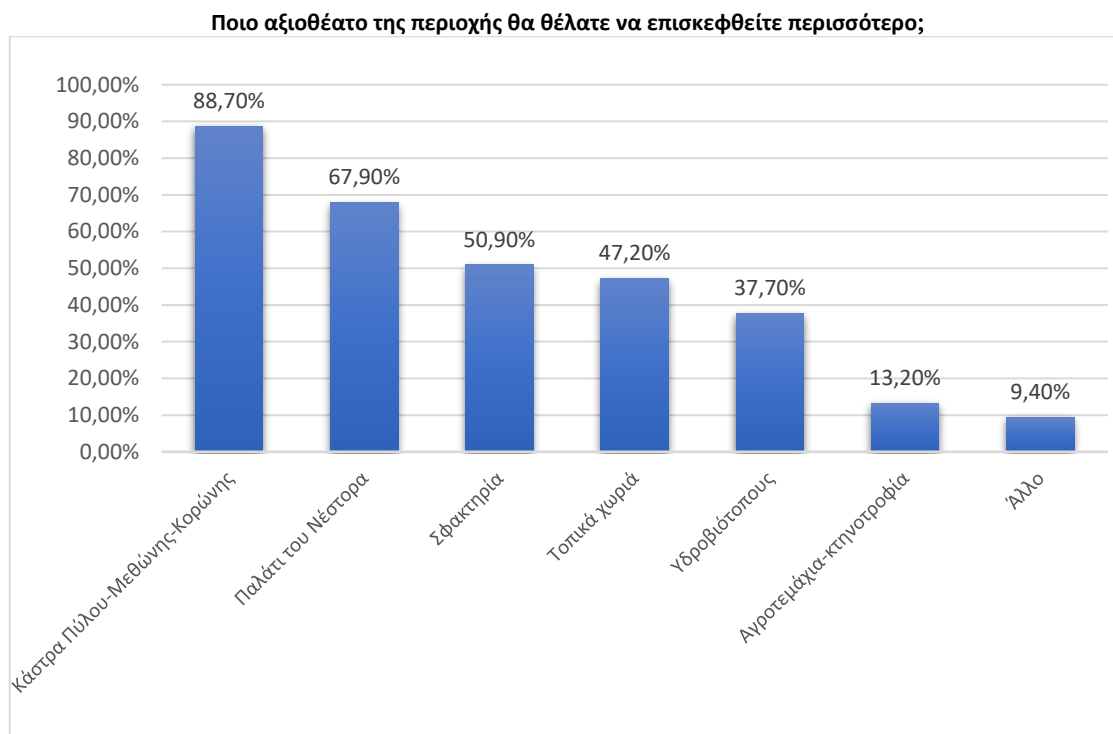
Γράφημα 53: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των επισκεπτών σχετικά με το αν θα πραγματοποιούσαν μια προτεινόμενη διαδρομή αν διέμεναν σε κάποια αγροτουριστική μονάδα.

Σύμφωνα με το γράφημα 54 οι συμμετέχοντες στην έρευνα αξιολογούν πολύ θετικά όλες τις επιλογές αναφορικά με το αν θα συνέβαλλαν στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή. Η προβολή των αγροτουριστικών μονάδων στο διαδίκτυο αναδεικνύεται ως η πιο σημαντική καθώς το 57,69% αξιολογεί ότι θα βοηθήσει πάρα πολύ. Δεύτερη πιο σημαντική είναι η βελτίωση των υποδομών καθώς το 41,51% εκτιμά ότι θα βοηθήσει πάρα πολύ.

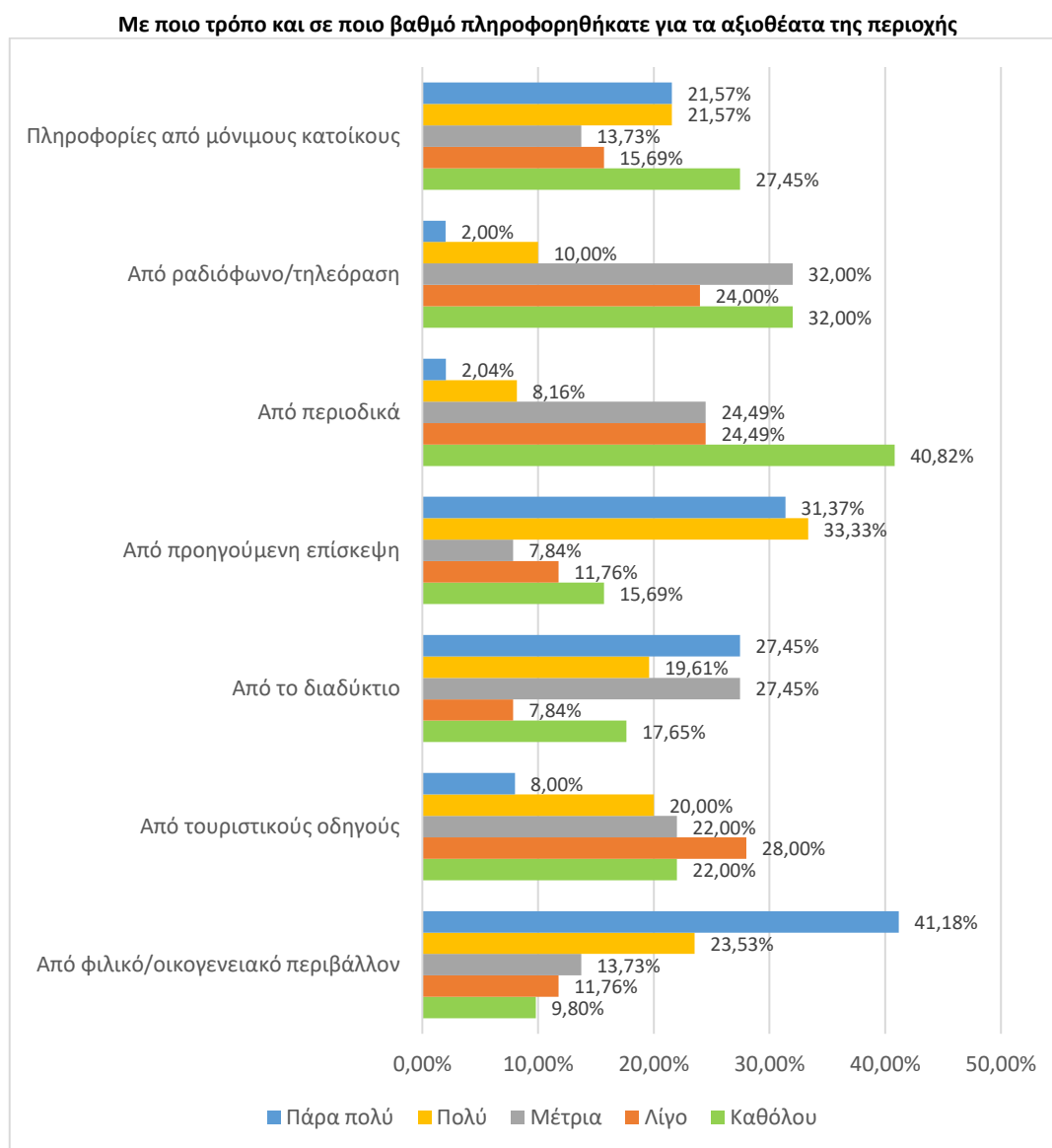
Γράφημα 54: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων του δείγματος των επισκεπτών σχετικά με πιο βαθμό θα βοηθήσουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή η δημιουργία οικολογικών μονοπατιών, η διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων, η δημιουργία μουσείων, η φιλική προσέγγιση των μόνιμων κατοίκων απέναντι στους επισκέπτες κι η προβολή των αγροτουριστικών μονάδων στο διαδίκτυο.

Η συντριπτική πλειοψηφία των επισκεπτών που συμμετείχαν στην έρευνα σε ποσοστό 88,7% θα ήθελε να επισκεφτεί τα κάστρα Πύλου-Μεθώνης-Κορώνης και εν συνεχεία με ποσοστό 67,9% το παλάτι του Νέστορα και με ποσοστό 50,9% τη Σφακτηρία. Τα αγροτεμάχια-κτηνοτροφία συγκεντρώνουν μόλις το 13,2% των προτιμήσεων φανερώνοντας ότι δεν αποτελούν επιλογή των επισκεπτών (γράφημα 55).

Γράφημα 55: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων του πιο δημοφιλούς αξιοθέατου για να επισκεφτούν σύμφωνα με τις απαντήσεις του δείγματος των επισκεπτών.

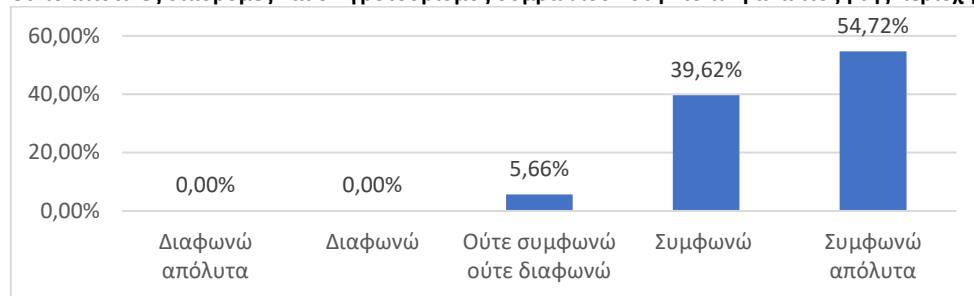
Σύμφωνα με το γράφημα 56, το φιλικό/οικογενειακό περιβάλλον με ποσοστό 41,18%, η προηγούμενη επίσκεψη με 31,37% , το διαδίκτυο με ποσοστό 27,45% και οι πληροφορίες από μόνιμους κατοίκους με 21,57% αποτελούν για τους επισκέπτες τις καλύτερες πηγές πληροφοριών για τα αξιοθέατα της περιοχής. Αντιθέτως καθόλου δεν άντλησαν πληροφορίες σε ποσοστό 40,82% από τα περιοδικά και 32% από το ραδιόφωνο/τηλεόραση.

Γράφημα 56: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων του δείγματος των επισκεπτών σχετικά με τον βαθμό που πληροφορήθηκαν για τα αξιοθέατα της περιοχής από το φιλικό/οικογενειακό περιβάλλον, από τουριστικούς οδηγούς, από το διαδίκτυο, από προηγούμενη επίσκεψη, από περιοδικά, από το ραδιόφωνο/τηλεόραση, από μόνιμους κατοίκους.

Τέλος πολύ θετική είναι η άποψη των επισκεπτών σχετικά με την συμβολή του αγροτουρισμού και των πολιτιστικών διαδρομών στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής. Το 39,62% συμφωνεί και το 54,72% συμφωνεί απόλυτα με την θετική συμβολή τους.

Οι πολιτιστικές διαδρομές και ο Αγροτουρισμός συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής

Γράφημα 57: Κατανομή σχετικών συχνοτήτων των απόψεων των επισκεπτών σχετικά με το αν ο αγροτουρισμός και οι πολιτιστικές διαδρομές συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής.

6.2.1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά των επισκεπτών και απόψεις για τον αγροτουρισμό και τις πολιτιστικές διαδρομές

Το συνολικό ποσοστό των επισκεπτών που θα ήθελε να περάσει τις διακοπές του σε κάποια αγροτουριστική μονάδα της περιοχής ανέρχεται σε 66,04%. Ιδιαίτερη επιθυμία ανάμεσα στις ηλικιακές ομάδες του δείγματος παρουσιάζεται στην ομάδα 40-50 ετών όπου το ποσοστό ανέρχεται σε 76,19%. Η ηλικιακή αυτή ομάδα είναι και η πολυπληθέστερη του δείγματος. Και στην ηλικιακή ομάδα 29-39 ετών εντοπίζεται ένα σημαντικό ποσοστό 75% να εκφράζει επιθυμία να κάνει αγροτουρισμό (πίνακας 7).

Ηλικία	Θα θέλατε να περάσετε τις διακοπές σας σε κάποια αγροτουριστική μονάδα στη περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος;		Σύνολο
	Όχι	Ναι	
18-28 ετών	3	6	9
% ανά γραμμή	33,33	66,67	100,00
29-39 ετών	2	6	8
% ανά γραμμή	25,00	75,00	100,00
40-50 ετών	5	16	21
% ανά γραμμή	23,81	76,19	100,00
51-61 ετών	7	4	11
% ανά γραμμή	63,64	36,36	100,00
62-72 ετών	1	1	2
% ανά γραμμή	50,00	50,00	100,00
>73 ετών	0	2	2
% ανά γραμμή	0,00	100,00	100,00
Σύνολο	18	35	53
% ανά γραμμή	33,96	66,04	100,00

Πίνακας 7: πίνακας διπλής εισόδου της ηλικίας των επισκεπτών σε σχέση με το αν θα ήθελαν να περάσουν τις διακοπές τους σε κάποια αγροτουριστική μονάδα στην περιοχή.

Σε συνέχεια και με τον παραπάνω πίνακα, και σε ότι αφορά τη συσχέτιση της ηλικιακής κατανομής του δείγματος των επισκεπτών με το εάν έχουν μείνει κατά το παρελθόν σε κάποιο αγροτουριστικό κατάλυμα, στην ηλικιακή ομάδα 40-50 ετών εμφανίζεται και πάλι το

μεγαλύτερο ποσοστό ήτοι 70%, ενώ σε όλες τις υπόλοιπες ηλικιακές κατηγορίες μαζί συγκεντρώνεται μόλις το 30% αυτών που στο παρελθόν έχουν μείνει σε κάποιο αγροτουριστικό κατάλυμα (πίνακας 8).

Ηλικία	Έχετε μείνει κατά το παρελθόν σε κάποιο αγροτουριστικό κατάλυμα;		Σύνολο
	Όχι	Ναι	
18-28 ετών	7	2	9
% ανά στήλη	16,28	20,00	16,98
29-39 ετών	8	0	8
% ανά στήλη	18,6	0,00	15,09
40-50 ετών	14	7	21
% ανά στήλη	32,56	70,00	39,62
51-61 ετών	11	0	11
% ανά στήλη	25,58	0,00	20,75
62-72 ετών	1	1	2
% ανά στήλη	2,33	10,00	3,77
>73 ετών	2	0	2
% ανά στήλη	4,65	0,00	3,77
Σύνολο	43	10	53
% ανά στήλη	100,00	100,00	100,00

Πίνακας 8: πίνακας διπλής εισόδου της ηλικίας των επισκεπτών σε σχέση με το αν έχουν μείνει κατά το παρελθόν σε κάποιο αγροτουριστικό κατάλυμα.

Αν και η ορειβασία δεν επιλέγεται ανάμεσα στις δραστηριότητες που θα επιθυμούσαν οι επισκέπτες να τους προσφέρεται στην περιοχή κατά την διαμονή τους σε κάποιο αγροτουριστικό κατάλυμα, στην ηλικιακή ομάδα 18-28 ετών εμφανίζει ποσοστό 66,67%.

Ηλικία	Ορειβασία		Σύνολο
	Όχι	Ναι	
18-28 ετών	3	6	9
% ανά γραμμή	33,33	66,67	100,00
29-39 ετών	5	3	8
% ανά γραμμή	62,5	37,5	100,00
40-50 ετών	15	6	21
% ανά γραμμή	71,43	28,57	100,00
51-61 ετών	9	2	11
% ανά γραμμή	81,82	18,18	100,00
62-72 ετών	2	0	2
% ανά γραμμή	100,00	0,00	100,00
>73 ετών	2	0	2
% ανά γραμμή	100,00	0,00	100,00
Σύνολο	36	17	53
% ανά γραμμή	67,92	32,08	100,00

Πίνακας 9: πίνακας διπλής εισόδου της ηλικίας των επισκεπτών σε σχέση με το αν θα επιθυμούσαν η περιοχή παράλληλα με τον αγροτουρισμό να τους προσφέρει την δραστηριότητα της ορειβασίας.

Σύμφωνα με τον πίνακα 10, η γαστρονομία αποτελεί μια δημοφιλή δραστηριότητα παράλληλα με τον αγροτουρισμό και συγκεντρώνει την προτίμηση του 49,06% του συνόλου του δείγματος των επισκεπτών. Παρουσιάζεται όμως σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ των δύο φύλων καθώς στις γυναίκες συγκεντρώνει την προτίμηση του 64% και στους άντρες του 35,71%.

Φύλο	Γαστρονομία		Σύνολο
	Όχι	Ναι	
Γυναίκα	9	16	25
% ανά γραμμή	36,00	64,00	100,00
Άνδρας	18	10	28
% ανά γραμμή	64,29	35,71	100,00
Σύνολο	27	26	53
% ανά γραμμή	50,94	49,06	100,00

Πίνακας 10: πίνακας διπλής εισόδου του φύλου των επισκεπτών σε σχέση με το αν θα ήθελαν η περιοχή να τους προσφέρει παράλληλα με τον αγροτουρισμό και δραστηριότητες σχετικές με την γαστρονομία.

Η συμμετοχή στις αγροτικές δραστηριότητες δεν είναι ιδιαίτερα δημοφιλής δραστηριότητα στο σύνολο των επισκεπτών, καθώς μόλις το 30% περίπου την επιλέγει. Σύμφωνα όμως με τον πίνακα 11 συγκεντρώνει την προτίμηση του 39,29% των αντρών έναντι του 20% των γυναικών, ενώ σύμφωνα με πίνακα 12 εάν εστιάσουμε στο μέρος των επισκεπτών που θα ήθελαν να κάνουν αγροτουρισμό στην περιοχή συγκεντρώνει ακόμα μεγαλύτερο ποσοστό προτίμησης ήτοι 42,86%.

Φύλο	Συμμετοχή στις αγροτικές δραστηριότητες		Σύνολο
	Όχι	Ναι	
Γυναίκα	20	5	25
% ανά γραμμή	80,00	20,00	100,00
Άνδρας	17	11	28
% ανά γραμμή	60,71	39,29	100,00
Σύνολο	37	16	53
% ανά γραμμή	69,81	30,19	100,00

Πίνακας 11 : πίνακας διπλής εισόδου του φύλου των επισκεπτών σε σχέση με το αν θα ήθελαν η περιοχή παράλληλα με τον αγροτουρισμό να τους παρέχει συμμετοχή σε αγροτικές δραστηριότητες

Θα θέλατε να περάσετε τις διακοπές σας σε κάποια αγροτουριστική μονάδα στην περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος;	Συμμετοχή στις αγροτικές δραστηριότητες		Σύνολο
	Όχι	Ναι	
Όχι	17	1	18
% ανά γραμμή	94,44	5,56	100,00
Ναι	20	15	35
% ανά γραμμή	57,14	42,86	100,00
Σύνολο	37	16	53
% ανά γραμμή	69,81	30,19	100,00

Πίνακας 12: πίνακας διπλής εισόδου της επιθυμίας των επισκεπτών να περάσουν τις διακοπές τους σε κάποια αγροτουριστική μονάδα της περιοχής σε σχέση με το αν θα ήθελαν η περιοχή παράλληλα με τον αγροτουρισμό να τους παρέχει συμμετοχή σε αγροτικές δραστηριότητες.

Το 62,26% των επισκεπτών απάντησαν ότι θα επισκέπτονταν την περιοχή και εκτός Καλοκαιρινής περιόδου προκειμένου να κάνουν αγροτουρισμό. Το ποσοστό αυτό αυξάνεται σε 88,57% μεταξύ των επισκεπτών που απάντησαν θετικά ότι θα τους ενδιέφερε να κάνουν αγροτουρισμό στην περιοχή. Ανάμεσα σε όσους απάντησαν αρνητικά διαμορφώνεται σε μόλις 11,11% (πίνακας 13).

Θα θέλατε να περάσετε τις διακοπές σας σε κάποια αγροτουριστική μονάδα στην περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος;	Θα επισκεπτόσασταν την συγκεκριμένη περιοχή εκτός Καλοκαιριού για να κάνετε αγροτουρισμό και να συμμετάσχετε σε κάποια αγροτική δραστηριότητα;		Σύνολο
	Όχι	Ναι	
Όχι	16	2	18
% ανά γραμμή	88,89	11,11	100,00
Ναι	4	31	35
% ανά γραμμή	11,43	88,57	100,00
Σύνολο	20	33	53
% ανά γραμμή	37,74	62,26	100,00

Πίνακας 13: πίνακας διπλής εισόδου της επιθυμίας των επισκεπτών να περάσουν τις διακοπές τους σε κάποια αγροτουριστική μονάδα της περιοχής σε σχέση με το αν θα επισκέπτονταν την συγκεκριμένη περιοχή εκτός Καλοκαιριού για να κάνουν αγροτουρισμό.

Σύμφωνα με τον πίνακα 14, ενώ το ποσοστό των επισκεπτών που θα ήθελε να κάνει αγροτουρισμό στην περιοχή διαμορφώνεται σε 66%, ανάμεσα στους επισκέπτες που αγοράζουν πολύ συχνά τοπικά προϊόντα ανέρχεται σε 87,5%. Υψηλό είναι το ποσοστό και ανάμεσα σε όσους αγοράζουν τοπικά προϊόντα συχνά και μερικές φορές.

Αγοράζετε τοπικά προϊόντα της περιοχής	Θα θέλατε να περάσετε τις διακοπές σας σε κάποια αγροτουριστική μονάδα στην περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος;		Σύνολο
	Όχι	Ναι	
Ποτέ	3	0	3
% ανά γραμμή	100,00	0,00	100,00
Σπάνια	2	3	5
% ανά γραμμή	40,00	60,00	100,00
Μερικές φορές	5	12	17
% ανά γραμμή	29,41	70,59	100,00
Συχνά	7	13	20
% ανά γραμμή	35,00	65,00	100,00
Πολύ Συχνά	1	7	8
% ανά γραμμή	12,5	87,5	100,00
Σύνολο	18	35	53
% ανά γραμμή	33,96	66,04	100,00

Πίνακας 14: πίνακας διπλής εισόδου της συχνότητας που αγοράζουν τοπικά προϊόντα οι επισκέπτες σε σχέση με την επιθυμία τους να περάσουν τις διακοπές τους σε κάποια αγροτουριστική μονάδα της περιοχής.

Σύμφωνα με τον πίνακα 15, προκύπτει ότι οι επισκέπτες που αγοράζουν πολύ συχνά ή συχνά κρασί θα ήθελαν σε ποσοστό 100% να κάνουν αγροτουρισμό στην συγκεκριμένη περιοχή.

Κρασί	Θα θέλατε να περάσετε τις διακοπές σας σε κάποια αγροτουριστική μονάδα στην περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος;		Σύνολο
	Όχι	Ναι	
Ποτέ	5	3	8
% ανά γραμμή	62,5	37,5	100,00
Σπάνια	4	8	12
% ανά γραμμή	33,33	66,67	100,00
Μερικές φορές	7	13	20
% ανά γραμμή	35,00	65,00	100,00
Συχνά	0	6	6
% ανά γραμμή	0,00	100,00	100,00
Πολύ Συχνά	0	2	2
% ανά γραμμή	0,00	100,00	100,00
Σύνολο	16	32	48
% ανά γραμμή	33,33	66,67	100,00

Πίνακας 15: πίνακας διπλής εισόδου της συχνότητας που αγοράζουν κρασί οι επισκέπτες σε σχέση με την επιθυμία τους να περάσουν τις διακοπές τους σε κάποια αγροτουριστική μονάδα της περιοχής

Σύμφωνα με τον πίνακα 16, οι επισκέπτες που αγοράζουν πολύ συχνά ελαιόλαδο εμφανίζουν επιθυμία 100% να κάνουν αγροτουρισμό στην περιοχή.

Ελαιόλαδο	Θα θέλατε να περάσετε τις διακοπές σας σε κάποια αγροτουριστική μονάδα στην περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος;		Σύνολο
	Όχι	Ναι	
Ποτέ	6	6	12
% ανά γραμμή	50,00	50,00	100,00
Σπάνια	3	4	7
% ανά γραμμή	42,86	57,14	100,00
Μερικές φορές	7	7	14
% ανά γραμμή	50,00	50,00	100,00
Συχνά	1	3	4
% ανά γραμμή	25,00	75,00	100,00
Πολύ Συχνά	0	13	13
% ανά γραμμή	0,00	100,00	100,00
Σύνολο	17	33	50
% ανά γραμμή	34,00	66,00	100,00

Πίνακας 16: πίνακας διπλής εισόδου της συχνότητας που αγοράζουν ελαιόλαδο οι επισκέπτες σε σχέση με την επιθυμία τους να περάσουν τις διακοπές τους σε κάποια αγροτουριστική μονάδα της περιοχής.

Κεφάλαιο 7: Συζήτηση - Συμπεράσματα

7.1. Συζήτηση

Αναφορικά με τα δημογραφικά στοιχεία του δείγματος των μόνιμων κατοίκων, αυτό παρουσιάζεται σχεδόν ισορροπημένο μεταξύ αντρών και γυναικών και το ερωτηματολόγιο απαντήθηκε από άτομα όλων των ηλικιών, με μεγαλύτερη συμμετοχή ωστόσο από τις μικρότερες ηλικίες. Επίσης ήταν σχεδόν μοιρασμένο σε ότι αφορά τον τόπο κατοικίας τους, καθώς το 47,4% κατοικεί σε κάποιον από τους 4 μεγαλύτερους οικισμούς (Πύλο, Μεθώνη, Κορώνη, Χώρα) που έχουν πληθυσμό πάνω από 1000 κατοίκους και το υπόλοιπο 53,6% στα μικρότερα χωριά του Δήμου. Σε ότι αφορά την εργασιακή κατάσταση υπερτερούσαν οι ιδιωτικοί υπάλληλοι με 28,9%. Από δευτερογενή στοιχεία που αντλήθηκαν από την ΕΛΣΤΑΤ, μεταξύ των απογραφών του 2001 και 2011, προκύπτει ότι στην περιοχή παρατηρείται σημαντική συρρίκνωση των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από την έρευνα καθώς το ποσοστό των αγροτών αποτελούσε το 15,8% του δείγματος των μόνιμων κατοίκων. Άλλο στοιχείο που επιβεβαιώνει την μείωση της αγροτικής ενασχόλησης ως κύριο επάγγελμα είναι το εύρημα που προέκυψε από την έρευνα και εμφανίζει το 81,6% του δείγματος των μόνιμων κατοίκων να έχει έστω και ως δευτερεύουσα απασχόληση κάποια αγροτική καλλιέργεια. Η γεωργική εκμετάλλευση αποτελεί δραστηριότητα ημιαπασχόλησης ενώ οι αγρότες αναζητούν δεύτερη απασχόληση στις αστικές περιοχές. Δεν πουλάνε τις καλλιέργειές τους και συνεχίζουν να τις εκμεταλλεύονται για προσωπική χρήση κάτι που μειώνει την αγροτική δραστηριότητα (Lauterbach, 2012).

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Ινστιτούτου Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων προκύπτει μια σημαντική τουριστική ανάπτυξη συνολικά στο Νομό Μεσσηνίας τα τελευταία χρόνια και αυτό φαίνεται ότι επιβεβαιώνεται και από την άποψη των μόνιμων κατοίκων καθώς σε ποσοστό 52,6% συμφωνούν και με 36,8% συμφωνούν απόλυτα ότι η περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος έχει αναπτυχθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Σε παρόμοια ποσοστά κυμαίνεται και η άποψη του δείγματος των μόνιμων κατοίκων αναφορικά με τη θετική συμβολή του τουρισμού στην ανάπτυξη του Δήμου, ενώ ως σημαντικότερη θετική επίπτωση του τουρισμού θεωρούν τη συμβολή του στην αύξηση της απασχόλησης. Δεν θεωρούν ότι έχουν παρουσιαστεί ιδιαίτερα οικονομικά ή κοινωνικά προβλήματα από την ανάπτυξη του τουρισμού, ενώ ένας προβληματισμός προκύπτει σχετικά με το περιβάλλον καθώς οι απόψεις τους συγκλίνουν προς την εμφάνιση μέτριων προβλημάτων στην περιοχή. Τελειώνοντας σε ότι

αφορά τις απόψεις των μόνιμων κατοίκων σχετικά με τη γενικότερη τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, χαρακτηρίζουν σε μεγάλο ποσοστό 84,2% ως μικρή την τουριστική κίνηση τις υπόλοιπες εποχές του χρόνου εκτός του Καλοκαιριού, γεγονός που καταδεικνύει την προοπτική που θα έδιναν στην περιοχή η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως ο αγροτουρισμός, ενώ οι επισκέπτες της περιοχής σύμφωνα με τις απόψεις τους κατανέμονται σχεδόν εξίσου μεταξύ Ελλήνων, ξένων και ομογενών καταγόμενων από την περιοχή.

Η επόμενη ομάδα ερωτήσεων αναφέρεται στην άποψη των μόνιμων κατοίκων για τον αγροτουρισμό. Το 78,9% του δείγματος των μόνιμων κατοίκων απάντησε ότι γνωρίζει τι είναι ο αγροτουρισμός, ενώ το 59,46% υποστηρίζει ότι το σημαντικότερο όφελός του είναι η ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος. Η ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος είναι και ο βασικός λόγος ανάπτυξης του αγροτουρισμού καθώς ο αγροτικός πληθυσμός αναζητά συμπληρωματικούς τρόπους αύξησης των εσόδων του (Ammirato et al, 2020; Nguyen et al, 2018; Ανδριώτης, 2008). Ακριβώς όμως το 50% των μόνιμων κατοίκων θα τους ενδιέφερε να δραστηριοποιηθούν στον αγροτουριστικό τομέα. Σημαντικές διαφοροποιήσεις προκύπτουν σε αυτό το ερώτημα αν εξετάσουμε το επάγγελμα, τον τόπο μόνιμης κατοικίας, το μορφωτικό επίπεδο και την ηλικία των ερωτώμενων. Πιο συγκεκριμένα ανάμεσα στους μόνιμους κατοίκους που απαντούν ότι μένουν σε χωριά με πληθυσμό έως 300 κατοίκους το 71,4% θα ενδιαφέρονταν να ασχοληθεί με τον αγροτουρισμό ενώ ανάμεσα σε αυτούς που δηλώνουν αγρότες το ποσοστό διαμορφώνεται σε 83,3%. Επίσης αυξημένο ενδιαφέρον για τον αγροτουρισμό παρουσιάζει η ηλικιακή ομάδα 40-50 ετών καθώς θα ενδιαφερόταν να ασχοληθεί σε ποσοστό 75%. Το ποσοστό που επιθυμούν να ασχοληθούν με τον αγροτουρισμό ανάμεσα στους αποφοίτους υποχρεωτικής εκπαίδευσης ανέρχεται σε 100%, ενώ ανάμεσα στους αποφοίτους δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης διαμορφώνεται σε 56,25%. Το 60% του δείγματος απάντησε ότι δεν γνωρίζει κάποια αγροτουριστική μονάδα στην περιοχή. Σε έρευνα που έγινε στο διαδίκτυο βρέθηκε μόλις μία επιχείρηση στην περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος που χαρακτηριζόταν ως αγροτουριστική και να έχει ιστοσελίδα.

Σε ότι αφορά τα ερωτήματα που σχετίζονται με τις προοπτικές ανάπτυξης του αγροτουρισμού στον Δήμο Πύλου-Νέστορος, οι μόνιμοι κάτοικοι εκφράζουν συνολικά μια θετική γνώμη σχετικά με τις προϋποθέσεις που συγκεντρώνει η περιοχή για να αναπτυχθεί ο αγροτουρισμός, καθώς το 63% περίπου συμφωνούν και συμφωνούν απόλυτα, ενώ η πλειοψηφία θεωρεί ότι η φυσική ομορφιά της περιοχής είναι ο ευνοϊκότερος παράγοντας που διαθέτει η περιοχή. Σημαντικότερο παράγοντα που δυσχεραίνει την ανάπτυξη της μορφής αυτής τουρισμού θεωρούν την απουσία

υποδομών ενώ η κατάρτιση και ενημέρωση όσων ενδιαφέρονται για τον αγροτουρισμό και η παροχή ενισχύσεων είναι οι σημαντικότερες παρεμβάσεις που θα βοηθούσαν να βελτιωθούν οι συνθήκες ανάπτυξης. Η έλλειψη υποδομών, η χαμηλή εκπαίδευση και η απουσία επιχειρηματικής κουλτούρας των κατοίκων της υπαίθρου αποτελούν χαρακτηριστικές αδυναμίες ανάπτυξης του αγροτουρισμού στην Ελλάδα (Δολόγλου, 2017). Σε ότι αφορά τις εναλλακτικές δραστηριότητες που θα μπορούσε να υποστηρίξει η περιοχή και συνδυάζονται με τον αγροτουρισμό οι πιο πολλοί επιλέγουν τις περιπατητικές διαδρομές και έπειτα το κολύμπι και την ποδηλασία. Οι περιπατητικές διαδρομές είναι μια ήπιας μορφής δραστηριότητα που προσφέρεται για όλες τις ηλικίες και η περιοχή διαθέτει ένα πλούσιο φυσικό περιβάλλον με πλήθος διαδρομών. Παράλληλα οι όμορφες θάλασσες της περιοχής είναι ιδανικές για κολύμπι.

Αν και θεωρούν σε ποσοστό 55,3% ότι οι επισκέπτες αγοράζουν συχνά τοπικά προϊόντα δεν φαίνεται να δείχνουν αυξημένο ενδιαφέρον για κάποιες συμπληρωματικές και εξειδικευμένες αγροτικές δραστηριότητες παραγωγής τοπικών προϊόντων που θα δημιουργούσαν και υψηλότερη προστιθέμενη αξία στα προϊόντα τους, με μια μικρή εξαίρεση τη δραστηριοποίηση στις βιολογικές καλλιέργειες που θα επιθυμούσε περίπου 1 στους 3 ερωτώμενους. Σύμφωνα με τον Πισσαρίδη κ.α. (2020) στην Ελλάδα ένα μεγάλο ποσοστό από τα προϊόντα αγροδιατροφής διατίθενται χωρίς τυποποίηση με άμεσο επακόλουθο να εμφανίζουν χαμηλότερη προστιθέμενη αξία.

Σχετικά με τα ερωτήματα που αφορούν τις πολιτιστικές διαδρομές και την άποψη των μόνιμων κατοίκων, το 86,8% συμφωνεί και συμφωνεί απόλυτα ότι η δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών που θα περιλαμβάνει αξιοθέατα της περιοχής θα λειτουργήσει ενισχυτικά στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Το 67,6% θεωρεί ως σημαντικότερο όφελος των διαδρομών τη συμβολή τους στην αύξηση της επισκεψιμότητας. Σύμφωνα με τη Meyer (2004) η προσέλκυση νέων τουριστών και επαναλαμβανόμενων επισκεπτών είναι από τους βασικότερους λόγους δημιουργίας των διαδρομών. Σημαντικότερο πλεονέκτημα της περιοχής που θα μπορούσε να υποστηρίξει τον σχεδιασμό πολιτιστικών διαδρομών με ποσοστό 51,4% θεωρούν ότι η είναι η ναυμαχία του Ναβαρίνου και τα αξιοθέατά της, ενώ τα κάστρα της Πύλου-Μεθώνης-Κορώνης με 86,8% και το παλάτι του Νέστορα με 65,8% είναι τα δύο αξιοθέατα που επιλέγουν με μεγαλύτερο ποσοστό αναφορικά με το ποια αξιοθέατα της περιοχής θα έπρεπε να περιλαμβάνει μια τέτοια διαδρομή.

Τέλος η μεγάλη πλειοψηφία του δείγματος των μόνιμων κατοίκων εκφράζεται πολύ θετικά αναφορικά με τη συμβολή που μπορεί να έχει ο αγροτουρισμός και οι πολιτιστικές διαδρομές

στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής (το 47,4% συμφωνεί και το 42,1% συμφωνεί απόλυτα). Ανάμεσα δε σε αυτούς που θα ενδιαφέρονταν να ασχοληθούν με τον αγροτουρισμό το ποσοστό που συμφωνεί απόλυτα ανέρχεται σε 57,89%.

Αναφορικά με το δείγμα των επισκεπτών, αυτό παρουσιάζεται σχεδόν μοιρασμένο ανάμεσα σε άντρες και γυναίκες. Το μεγαλύτερο ποσοστό 39,6% αφορούσε άτομα ηλικίας 40-50 ετών, ενώ έγγαμοι ήταν το 60,38%. Προκύπτει επομένως το συμπέρασμα ότι η περιοχή αποτελεί κυρίως οικογενειακό προορισμό για διακοπές. Στα υπόλοιπα δημογραφικά στοιχεία ξεχωρίζει το υψηλό μορφωτικό επίπεδο των επισκεπτών καθώς το 43,4% είναι απόφοιτοι Πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, ενώ σημαντικά ποσοστά έχουν και μεταπτυχιακό και διδακτορικό τίτλο, ενώ η πλειοψηφία των επισκεπτών προέρχεται από το Ν. Αττικής και είναι ιδιωτικοί υπάλληλοι.

Σχετικά με το πως οι επισκέπτες αξιολογούν γενικά τη συγκεκριμένη περιοχή ως τουριστικό προορισμό προκύπτει ότι στην συντριπτική τους πλειοψηφία το 94,3% θα επισκεπτόταν ξανά τη συγκεκριμένη περιοχή, γεγονός που υποδηλώνει ότι είναι εμφανώς ικανοποιημένοι. Πάνω από τους μισούς συμμετέχοντες στην έρευνα έχουν επισκεφτεί την περιοχή 4 ή περισσότερες φορές και για μόνο το 18,9% ήταν η πρώτη τους φορά κάτι που σημαίνει ότι γνωρίζουν καλά την περιοχή, τα πλεονεκτήματά της και τις όποιες αδυναμίες της. Σημαντικότερος λόγος που επιλέγουν την περιοχή με 34,7% είναι οι φυσικές ομορφιές της. Από καλές έως εξαιρετικές χαρακτηρίζει η πλειοψηφία των συμμετεχόντων στην έρευνα τις προσφερόμενες τουριστικές υπηρεσίες, τις υποδομές και την φιλοξενία των κατοίκων με μια διαφοροποίηση στην αξιοποίηση και συντήρηση των αξιοθέατων όπου ένα σημαντικό ποσοστό τις περιγράφει ως μέτριες και με ελλείψεις. Η ενημέρωσή τους σχετικά με τα αξιοθέατα της περιοχής σε μεγαλύτερο ποσοστό γίνεται μέσω του φιλικού/οικογενειακού περιβάλλοντος, μέσω πληροφοριών που έχουν από προηγούμενες επισκέψεις στην περιοχή, από το διαδίκτυο και από πληροφορίες που ζητούν από τους μόνιμους κατοίκους. Φαίνεται ότι οι επισκέπτες προτιμούν πλέον το διαδίκτυο καθώς και την προσωπική επικοινωνία για να πληροφορηθούν για τα αξιοθέατα της περιοχής. Τηλεόραση, περιοδικά, τουριστικοί οδηγοί έχουν ξεπεραστεί ως μέθοδοι πληροφόρησης ή και δεν προβάλλουν πολύ συγκεκριμένες πληροφορίες που αναζητά ο επισκέπτης.

Σε ότι αφορά τις απόψεις τους και την διάθεσή τους απέναντι στον αγροτουρισμό προκύπτει από τις απαντήσεις ότι όλοι σχεδόν οι συμμετέχοντες (92,5%) γνωρίζουν τι είναι, αλλά μόλις το 18,9% έχει κατά το παρελθόν βιώσει τις εμπειρίες αυτής της μορφής τουρισμού. Ιδιαίτερα

ενθαρρυντικό για την περιοχή είναι ότι ποσοστό 66% και άτομα προερχόμενα από όλες της ηλικιακές ομάδες απάντησαν ότι θα ήθελαν να περάσουν τις διακοπές τους σε κάποιο αγροτουριστικό κατάλυμα του Δήμου Πύλου-Νέστορος. Σύμφωνα με τον Belias et al (2018) οι αγροτουρίστες είναι άτομα όλων των ηλικιών, ενώ κατά τον Ανδριώτης (2008) ανήκουν σε μεγάλο εύρος ηλικιών και εμφανίζουν διαφοροποιήσεις αναλόγως την περιοχή που θα επισκεφθούν. Ιδιαίτερη επιθυμία μεταξύ του δείγματος των επισκεπτών να κάνει αγροτουρισμό στην συγκεκριμένη περιοχή εμφανίζει η ηλικιακή ομάδα 40-50 ετών όπου το ποσοστό ανέρχεται σε 76,19% ενώ σε αυτή την ηλικιακή ομάδα εντοπίζεται και το 70% αυτών που έχουν κάνει αγροτουρισμό και στο παρελθόν. Σύμφωνα με τις απαντήσεις των επισκεπτών το 37,3% αξιολογεί ότι σημαντικότερο κίνητρο για να κάνει αγροτουρισμό είναι οι διακοπές κοντά στη φύση. Η επιθυμία των ανθρώπων με αστικό τρόπο ζωής να βρεθούν κοντά στη φύση αποτελεί βασικό στοιχείο της ανάπτυξης του αγροτουρισμού (Gousiou et al., 2001; Belias et al., 2018; Ανδριώτης, 2008).

Η πεζοπορία, η διάσχιση μονοπατιών και η γαστρονομία είναι ανάμεσα στις δραστηριότητες που εμπλουτίζουν το αγροτουριστικό προϊόν και του προσδίδουν τα μοναδικά χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής (Belias et al, 2018). Οι αγροτουρίστες θεωρούν τις δράσεις κοντά στο φυσικό περιβάλλον ως απαραίτητο στοιχείο των διακοπών τους (Ανδριώτης, 2008). Σύμφωνα με την έρευνα η πλειοψηφία των επισκεπτών επιλέγει την πεζοπορία με 60,38% ως τη δραστηριότητα που θα ήθελε να του προφέρει η περιοχή, ενώ σημαντικό ποσοστό 49% ενδιαφέρεται και για τη γαστρονομία. Άξιο προσοχής είναι το πολύ μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τη γαστρονομία μεταξύ των γυναικών σε σχέση με τους άντρες (64% έναντι 35,71%). Επίσης ενώ η συμμετοχή στις αγροτικές δραστηριότητες αποτελεί τη λιγότερο επιθυμητή επιλογή στο σύνολο των επισκεπτών, καθώς επιλέγεται από το 30,19%, εντούτοις παρουσιάζεται σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα στα δύο φύλα καθώς μεταξύ των αντρών το ποσοστό αυξάνεται στο 40% ενώ ανάμεσα μόνο σε αυτούς που επιθυμούν να κάνουν αγροτουρισμό ανέρχεται σε 42,86%. Άτομα νεαρής ηλικίας συνδέουν τον αγροτουρισμό με πιο ενεργητικές δραστηριότητες και τα λεγόμενα σπορ περιπέτειας, ενώ οι μεγαλύτερες ηλικίες με πιο ήρεμες δράσεις που σχετίζονται με το περιβάλλον, τον πολιτισμό κ.α. (Ανδριώτης, 2008). Αυτό φαίνεται να επιβεβαιώνεται καθώς ενώ την ορειβασία την επιλέγουν περίπου το 32% το συνόλου των επισκεπτών, μεταξύ των ατόμων ηλικίας 28-38 ετών εμφανίζει σημαντικό ποσοστό 66,67%. Όσον αφορά τις αγροτικές δραστηριότητες που θα ήθελαν να συμμετάσχουν, η

ελαιοκαλλιέργεια με 47,2% και το μάζεμα φρούτων με 45,3% συγκεντρώνουν τις περισσότερες προτιμήσεις.

Σε σχέση με τις προοπτικές που παρουσιάζει η περιοχή για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού, μεταξύ των επισκεπτών το 49,1% συμφωνεί και το 37,7% συμφωνεί απόλυτα ότι στην περιοχή υπάρχουν δυνατότητες ανάπτυξης και μάλιστα σύμφωνα με τις απαντήσεις τους ένα ποσοστό 62,3% από αυτούς θα επισκέπτονταν την περιοχή και εκτός καλοκαιρινής περιόδου για να συμμετάσχουν σε κάποια αγροτική δραστηριότητα. Το δε ποσοστό αυτό αν υπολογιστεί μόνο ανάμεσα σε αυτούς που θα επέλεγαν έτσι και αλλιώς για αγροτουρισμό την περιοχή ανεβαίνει σε 88,6%. Σύμφωνα με τη άποψή τους η προβολή των αγροτουριστικών μονάδων στο διαδίκτυο και η βελτίωση των υποδομών αποτελούν τις σημαντικότερες ενέργειες που θα βοηθήσουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή.

Καλές προοπτικές εμφανίζει η σύνδεση αγροτουρισμού και αγοράς τοπικών προϊόντων, κάτι που αποτελεί άλλωστε και από τα βασικά ζητούμενα της ανάπτυξης του αγροτουρισμού στις αγροτικές περιοχές. Αν και στο γενικό σύνολο προκύπτει ότι ένα ποσοστό 15,1 % του συνόλου του δείγματος των επισκεπτών αγοράζει πολύ συχνά τοπικά προϊόντα και ένα ποσοστό 37,7% συχνά, παρατηρείται μία ισχυρή σύνδεση μεταξύ αυτών που εκδηλώνουν την επιθυμία να κάνουν αγροτουρισμό στην περιοχή και αυτών που αγοράζουν πολύ συχνά τοπικά προϊόντα. Ιδιαίτερα δε όσοι αγοράζουν πολύ συχνά ελαιόλαδο καθώς και πολύ συχνά ή συχνά κρασί, επιθυμούν σε ποσοστό 100% να περάσουν τις διακοπές τους σε κάποιο αγροτουριστικό κατάλυμα της περιοχής. Σύμφωνα δε με τον Ανδριώτη (2008) οι αγροτουρίστες αγοράζουν προϊόντα χειροτεχνίας και οικοτεχνίας που συνδέονται με την τοπική παράδοση και ιστορία. Το ελαιόλαδο αποτελεί και το τοπικό προϊόν που αγοράζουν πιο συχνά οι επισκέπτες.

Αναφορικά με το πόσο ο πολιτισμός και οι πολιτιστικές διαδρομές επηρεάζουν τις τουριστικές προτιμήσεις των επισκεπτών, ένα σημαντικό ποσοστό αυτών της τάξης του 41,5% συμφωνεί και 35,8% συμφωνεί απόλυτα ότι η επιθυμία να γνωρίσουν τον πολιτισμό, τα ήθη και τα έθιμα μιας περιοχής θα αποτελούσε βασικό κίνητρο για να επιλέξουν έναν προορισμό. Η ζήτηση για πολιτιστικό τουρισμό σύμφωνα με τον Richards (2003) αφορά μια κατηγορία ανθρώπων που επιθυμούν να βιώσουν εμπειρίες από την επαφή με διάφορα πολιτισμικά στοιχεία. Αποτελεί δε μια μεγάλη και γρήγορα αναπτυσσόμενη τουριστική αγορά παγκοσμίως (Georgitsoyanni et al., 2012). Το 49,1% των επισκεπτών συμφωνεί και το 32,1% συμφωνεί απόλυτα ότι η ύπαρξη πολιτιστικών διαδρομών στην περιοχή θα αποτελούσε επιπλέον κίνητρο για να επιλέξουν τον

αγροτουρισμό, ενώ σχεδόν με το ίδιο ποσοστό απαντούν ότι αν διέμεναν σε μια αγροτουριστική μονάδα θα πραγματοποιούσαν μια προτεινόμενη πολιτιστική διαδρομή. Σύμφωνα με τον Ανδριώτη (2008) οι αγροτουρίστες επιθυμούν να επισκεφθούν τα αξιοθέατα της περιοχής που κάνουν τις διακοπές τους, ενώ σύμφωνα με την Meyer (2004) η δημιουργία διαδρομών αυξάνει την ελκυστικότητα ενός προορισμού. Περιήγηση σε τοπία φυσικής ομορφιάς, επισκέψεις σε ιστορικά και θρησκευτικά μνημεία, μονοπάτια αποτελούν κύριες δραστηριότητες του αγροτουρισμού (Gousiou et al, 2001).

Σε ότι αφορά την συγκεκριμένη περιοχή το 88,7% θα ήθελε να επισκεφτεί τα κάστρα Πύλου-Μεθώνης-Κορώνης και το 67,9% το ανάκτορο του Νέστορα. Οι υδροβιότοποι και κυρίως τα αγροτεμάχια-κτηνοτροφία δεν συγκεντρώνουν τις προτιμήσεις των επισκεπτών κάτι που μάλλον δηλώνει ότι περισσότερο ενδιαφέρονται για ιστορικά και αρχαιολογικά πολιτιστικά στοιχεία ή συνδέουν περισσότερο την περιοχή με την αρχαία ιστορία και το ένδοξο ιστορικό παρελθόν της λόγω της ναυμαχίας του Ναβαρίνου. Τέλος σχεδόν στο σύνολό τους οι επισκέπτες συμφωνούν (39,6%) ή συμφωνούν απόλυτα (54,7%) ότι ο αγροτουρισμός και οι πολιτιστικές διαδρομές συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής, ενώ δεν εκφράζεται καμία αρνητική γνώμη.

7.2 Επίλογος

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να μελετήσει τις προοπτικές ανάπτυξης του αγροτουρισμού και της δημιουργίας πολιτιστικών διαδρομών στην περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος και αν θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής. Εκτός από τη βιβλιογραφική μελέτη πραγματοποιήθηκε και πρωτογενή έρευνα προκειμένου να διερευνηθούν οι απόψεις των μόνιμων κατοίκων της περιοχής αλλά και των επισκεπτών πάνω στα ερωτήματα αυτά. Οι απόψεις και των δύο ομάδων αυτών συγκλίνουν ότι η περιοχή εμφανίζει δυνατότητες να αναπτυχθεί ο αγροτουρισμός ενώ ιδιαίτερα θετικές είναι οι αξιολογήσεις τους σχετικά με τον ενισχυτικό ρόλο των πολιτιστικών διαδρομών στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Στη παρούσα μελέτη προτείνεται και μια πολιτιστική διαδρομή που περιλαμβάνει τα δημοφιλέστερα αξιοθέατα βάσει των απαντήσεων των ερωτηθέντων δηλαδή τα κάστρα Πύλου-Μεθώνης-Κορώνης και το ανάκτορο του Νέστορα ενώ επιπλέον συμπεριλήφθηκαν και οι κατακόμβες του Αγίου Ονουφρίου.

Οι μόνιμοι κάτοικοι θεωρούν ότι η περιοχή τους έχει αναπτυχθεί τουριστικά τα τελευταία χρόνια και εμφανίζουν μια συγκρατημένα θετική άποψη στο ενδεχόμενο να ασχοληθούν με τον

αγροτουρισμό. Πιο θετικά εμφανίζονται να διάκεινται άτομα ηλικίας 40-50 ετών που διαμένουν κυρίως στις μικρότερες κοινότητες, είναι κατ'επάγγελμα αγρότες και χαμηλού κυρίως μορφωτικού επιπέδου. Οι επισκέπτες είναι ικανοποιημένοι από την περιοχή ως τουριστικό προορισμό και είναι πιο θετικοί να περάσουν τις διακοπές τους σε κάποιο αγροτουριστικό κατάλυμα. Όσοι εκδηλώνουν ενδιαφέρον για τον αγροτουρισμό τοποθετούνται και αυτοί κυρίως στην ηλικιακή ομάδα 40-50 ετών και είναι πιο θετικοί να επισκεφτούν την περιοχή και άλλη εποχή του χρόνου εκτός Καλοκαιριού για τον σκοπό αυτό και να συμμετάσχουν σε αγροτικές δραστηριότητες. Το στοιχείο αυτό είναι πολύ θετικό καθώς μπορεί να επιτύχει την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου στην περιοχή καθ' όλο το χρόνο. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον για τα γενικότερα οφέλη που επιτυγχάνει ο αγροτουρισμός είναι και το στοιχείο που προκύπτει και εμφανίζει την επιθυμία να κάνουν αγροτουρισμό άτομα που αγοράζουν πολύ συχνά τοπικά προϊόντα. Ολοκληρώνοντας την έρευνα πολύ σημαντικό είναι ότι τόσο οι μόνιμοι κάτοικοι όσο και οι επισκέπτες συμφωνούν ότι ο αγροτουρισμός και οι πολιτιστικές διαδρομές δύναται να συμβάλουν θετικά στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής.

Τέλος όπως κάθε έρευνα έτσι και αυτή είχε κάποιους περιορισμούς. Αφορούσε τουρίστες μόνο ελληνικής καταγωγής και όχι και από το εξωτερικό όπου γενικά ο αγροτουρισμός είναι πιο διαδεδομένος. Επίσης, ο μικρός αριθμός επισκεπτών στο δείγμα που έχει κάνει αγροτουρισμό κατά το παρελθόν, δεν μπορεί να αποδώσει με σχετική ακρίβεια τις ιδιαίτερες προτιμήσεις αυτής της κατηγορίας των τουριστών, καθώς τα ευρήματα αφορούν περισσότερο επιθυμίες εν δυνάμει αγροτουριστών. Επίσης θα χρειαζόταν μεγαλύτερο δείγμα μόνιμων κατοίκων για πιο ασφαλή συμπεράσματα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξένη Βιβλιογραφία

Amerta, I. M. S., Sara, I. M., & Bagiada, K. (2018). Sustainable tourism development. *International Research Journal of Management, IT and Social Sciences*, 5(2), 248-254. <https://sloap.org/journals/index.php/irjmis/article/view/176>

Ammirato, S., Felicetti, A. M., Raso, C., Pansera, B. A., & Violi, A. (2020). Agritourism and Sustainability: What We Can Learn from a Systematic Literature Review. *Sustainability*, 12(22), 9575. <https://doi.org/10.3390/su12229575>

Andriotis, K. (2004). The perceived impact of tourism development by Cretan residents. *Tourism and Hospitality Planning & Development*, 1(2), 123–144. <https://doi.org/10.1080/1479053042000251061>

Belias, D., Velissariou, E., Kyriakou, D., Varsanis, K., Vasiliadis, L., Mantas, C., Sdrolas, L., & Koustelios A. (2018) Tourism Consumer Behavior and Alternative Tourism: The Case of Agrotourism in Greece. In: Katsoni V., Velandar K. (eds), *Innovative Approaches to Tourism and Leisure*. Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham. 465-478 https://doi.org/10.1007/978-3-319-67603-6_35

Christou L., (2012). Is it possible to combine mass tourism with alternative forms of tourism: the case of Spain, Greece, Slovenia and Croatia, *Journal of Business Administration Online* – Spring 2012

Cojocariu, S. (2015). The Development of Cultural Routes: A Valuable Asset for Romania. *Procedia Economics and Finance*, 32, 959–967. [https://doi.org/10.1016/s2212-5671\(15\)01554-3](https://doi.org/10.1016/s2212-5671(15)01554-3)

Darău, A.P., Maior C., Brad, M.L., & Avram, E. (2010). The concept of rural tourism and agritourism, Vol.5 Iss.1 pp.39-42 *Studia Universitatis "Vasile Goldis" Arad*,

Georgitsoyanni, E., Sardianou, E., Lappa, A., Mylona, E. (2013). Prospects for Local Development Based on Cultural Assets/Heritage: The Residents' Perspective. In: Sklias P., Tzifakis N. (eds), *Greece's Horizons*. The Konstantinos Karamanlis Institute for Democracy Series on European and

International Affairs. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-34534-0_12

Gousiou, A., Spilanis, I., & Kizos, T. (2001). Is Agrotourism 'Agro' or 'Tourism'? Evidence from Agrotourist Holdings in Lesvos, Greece, *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 12:1, 6-22. DOI: 10.1080/13032917.2001.9686995

Jovicic, D. (2014). Cultural tourism in the context of relations between mass and alternative tourism. *Current Issues in Tourism*, 19(6), 605–612. <https://doi.org/10.1080/13683500.2014.932759>

Kantzoura, E. & Mitoula, R. (2016). Cultural tourism and cultural routes. As a case study: the city of Trikala. *Sustainable Development, Culture, Traditions Journal*. 1. 80-94. 10.26341/issn.2241-4002-2016-1a-7.

Kizos, T., & Iosifides, T. (2007). The Contradictions of Agrotourism Development in Greece: Evidence from Three Case Studies. *South European Society and Politics*, 12(1), 59–77. <https://doi.org/10.1080/13608740601155443>

Lauterbach, J. (2012). *Agrotourism in a context of pluriactivity in rural areas – Analysis of the link between agriculture and tourism in Messinia, Greece*, Final year study report Master Professional ERPUR, University of Rennes 1

Lourens, M. (2007). Route tourism: a roadmap for successful destinations and local economic development. *Development Southern Africa*, 24(3), 475–490. <https://doi.org/10.1080/03768350701445574>

Meyer, D. (2004). *Key issues for the development of tourism routes and gateways and their potential for Pro-Poor Tourism*. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/242371864_Key_issues_for_the_development_of_tourism_routes_and_gateways_and_their_potential_for_Pro-Poor_Tourism

Mitoula, R. & Kaldis, P. (2019). City branding and cultural routes. *Sustainable Development, Culture, Traditions Journal*. Special Volume in Honor of Professor George I. Theodoropoulos. 118-131. 10.26341/issn.2241-4002-2019-sv-12

Municipality Pylos-Nestor. (n.d.-a). *Gialova Lagoon*. Ανακτήθηκε 26 Αυγούστου, 2021, από <https://visit-pylos-nestor.gr/landscape-islands/gialova-lagoon/>

Municipality Pylos-Nestor. (n.d.-b). *Nestor's Palace*. Ανακτήθηκε 26 Αυγούστου, 2021, από <https://visit-pylos-nestor.gr/castles/nestors-palace/>

Municipality Pylos-Nestor. (n.d.-c). *Pilos Niokastro*. Ανακτήθηκε 25 Αυγούστου, 2021, από <https://visit-pylos-nestor.gr/castles/pilos-niokastro/>

Municipality Pylos-Nestor. (n.d.-d). *Methoni's Castle*. Ανακτήθηκε 26 Αυγούστου, 2021, από <https://visit-pylos-nestor.gr/castles/methonis-castle/>

Nguyen, N.T.H., Suwanno, S., Thongma, W. and Visuthismajarn, P. (2018), "The attitudes of residents towards agro-tourism impacts and its effects on participation in agro-tourism development: the case study of Vietnam", *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, Vol. 7 No. 4, pp. 1-18

Ramaswamy, S., & Sathis Kumar, G. (2010). Tourism and Environment: Pave the Way for Sustainable Eco-Tourism. *SSRN Electronic Journal*. Published. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1565366>

Richards, G. (2003). What is Cultural Tourism? In: van Maaren, A. (ed.), *Erfgoed voor Toerisme, Weesp: Nationaal Contact Monumenten*

Richards, G. (2018). Cultural tourism: A review of recent research and trends. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 36, 12–21. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2018.03.005>

Zabbini, E. (2012). Cultural Routes and Intangible Heritage. *Almatourism - Journal of Tourism, Culture and Territorial Development*, 3(5), 59-80. <https://doi.org/10.6092/issn.2036-5195/3188>

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αγγελούπουλου, Ι. (χ.χ.). *Κάστρο Μεθώνης*, Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού. Ανακτήθηκε 26 Αυγούστου, 2021, από http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=7499

Ανδριώτης, Κ. (2008). *Αειφορία και Εναλλακτικός Τουρισμός*. Αθήνα: Σταμούλης

Δήμος Πύλου-Νέστορος. (2015). *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Πύλου-Νέστορος 2015 – 2020*. <https://pylos-nestor.gr/epixeirisiako-programma-dimou-pylou-nestoros-2015-2019/>

Δήμος Πύλου-Νέστορος. (χ.χ.-α). *Νέστωρ (Χώρα)*. Ανακτήθηκε 27 Αυγούστου, 2021, από <https://visit-pylos-nestor.gr/el/nestor/>

Δήμος Πύλου-Νέστορος. (χ.χ.-β). *Παπαφλέσσα*. Ανακτήθηκε 27 Αυγούστου, 2021, από <https://visit-pylos-nestor.gr/el/papaflessa/>

Δήμος Πύλου - Νέστορος. (χ.χ.-γ). *Πύλος*. Ανακτήθηκε 30 Αυγούστου, 2021, από <https://visit-pylos-nestor.gr/el/municipality/pylos/>

Δήμος Πύλου-Νέστορος. (n.d.-δ). *Κατακόμβες Αγίου Ονουφρίου-Μεθώνη*. Ανακτήθηκε 24 Αυγούστου, 2021, από <https://visit-pylos-nestor.gr/el/churches/saint-onoufrios-catacombs-methoni/>

Δήμος Πύλου-Νέστορος. (χ.χ.-ε). *Παναγία Ελεήστρια-Κορώνη*. Ανακτήθηκε 26 Αυγούστου, 2021, από <https://visit-pylos-nestor.gr/el/churches/panagia-elistria-koroni/>

Δολόγλου, Ν. (2017). *Αγροτουρισμός – οικοτουρισμός, Έννοιες και πραγματικότητα*, ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΑΡΙΣΤΕΙΑΣ JEAN MONNET-ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ. Ανακτήθηκε από <https://jmce.gr/portal/omades-ergasias/european-tourism-unit/thematics/>

ΕΟΤ, (2004). *Εθνικός Σχεδιασμός για την οργάνωση και ανάπτυξη του οικοτουρισμού (Master Plan)*. <http://www.gnto.gov.gr/el/%CE%9C%CE%95%CE%9B%CE%95%CE%A4%CE%95%CE%A3>

Θεοδωροπούλου, Ε., & Αποστολόπουλος, Κ. (2003). Συνδυασμός Οικοαγροτουρισμού και Βιολογικής Γεωργίας: Μια Εναλλακτική Μορφή Ανάπτυξης της Ελληνικής Υπαίθρου στο Μπεριάτος, Η. & Ψαλτόπουλος, Δ. (επιμ.), *Περιβάλλον και Ανάπτυξη της Υπαίθρου*, Θεμέλιο:σελ.154-165

Ινστιτούτο Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΙΝΣΕΤΕ). (2020). *Ετήσια έκθεση ανταγωνιστικότητας και διαρθρωτικής προσαρμογής στον τομέα του Τουρισμού για το έτος 2019 – Περιφέρεια Πελοποννήσου*, INSETE Intelligence. https://insete.gr/studies/?sf_paged=2

ΙΟΒΕ. (2020). *Η συνεισφορά των εισροών στην αγροτική παραγωγή και το μέλλον του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα*, Αθήνα,

Καλδής, Π., Θεοδωροπούλου, Ε., Αλεξόπουλος, Γ. και Γιαννουζάκου, Α. (2000). *Αγροτουρισμός και ανάπτυξη*, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα.

Λιαργκόβας, Π., Κριεμάδης, Θ., Αποστολόπουλος, Ν., Αναστασίου, Α., & Δερμάτης, Ζ. (2019). *Αναπτυξιακές προοπτικές Περιφέρειας Πελοποννήσου*, ΙΝΕ ΓΣΕΕ, Αθήνα

Μανιατάκειον Ίδρυμα. (2010). *Μεσογειακή Δίαιτα: Ένταξη στον Κατάλογο της UNESCO*, <https://www.maniatakeion.gr/el/mesogeiaiki-diaita-entaxi-ston-katalogo-tis-unesco-p61.html>

Οι Δραστηριότητες στον Αγροτουρισμό. (2009, Δεκέμβριος 22). In.gr. <https://www.in.gr/2009/12/22/life/diakopes/oi-drastiriotites-ston-agrotoyrismo>

Παπαγεωργίου, Σ. (2019). *Το Φρούριο της Πύλου (Νιόκαστρο)*, Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων

Πισσαρίδης, Χ., Βαγιανός, Δ., Βέττας, Ν., & Μεγήρ Κ., (2020). *Σχέδιο Ανάπτυξης για την Ελληνική Οικονομία*, <https://government.gov.gr/schedio-anaptixis-gia-tin-elliniki-ikonomia/>

Σίμωσι, Α. (χ.χ.). *Βυθισμένοι Οικισμοί της Νότιας Πελοποννήσου*, Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, ανακτήθηκε 26 Αυγούστου, 2021 από http://odysseus.culture.gr/h/1/gh151.jsp?obj_id=21604

Σίμωσι, Α., & Αργύρη, Σ. (χ.χ.). *Μουσείο Πασά στο Φρούριο Πύλου*, Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, ανακτήθηκε 26 Αυγούστου, 2021 από http://odysseus.culture.gr/h/4/gh41.jsp?obj_id=20824

Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. (2019, Μάιος 24). *Αγροτουρισμός*. <http://www.minagric.gr/index.php/el/for-farmer-2/agrotourism>

Υπουργείο Πολιτισμού. (χ.χ.). *Η Πύλος στο πέρασμα του χρόνου*, 26^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού. (2019). *Κάστρο Μεθώνης*, Εφορεία Αρχαιοτήτων Μεσσηνίας, Εθνικό Τυπογραφείο

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού. (χ.χ.-α). *Το Καποδιστριακό Αλληλοδιδασκτικό Σχολείο Μεθώνης*, Εφορεία Αρχαιοτήτων Μεσσηνίας

Υπουργείο Πολιτισμού & Αθλητισμού. (χ.χ.-β). *Ανάκτορο Νέστορος*, Εφορεία Αρχαιοτήτων Μεσσηνίας

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού. (χ.χ.-γ). *Ιερός Ναός Μεταμόρφωσης Σωτήρος*, Διεύθυνση Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού. (χ.χ.-δ). *Κάστρο Μεθώνης*, Εφορεία Αρχαιοτήτων Μεσσηνίας

Υπουργείο Πολιτισμού & Αθλητισμού. (χ.χ.-ε). *Το κάστρο της Κορώνης*, Εφορεία Αρχαιοτήτων Μεσσηνίας

Υπουργείο Πολιτισμού Παιδείας και Θρησκευμάτων (χ.χ.). *Παλαιοχριστιανικό κοιμητήριο Αγίου Ονουφρίου Μεθώνης*, Εφορεία Αρχαιοτήτων Μεσσηνίας

Υπουργείο Τουρισμού. (2021). *Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού (Ε.Σ.Α.)*. <https://mintour.gov.gr/nomothesia/eidiko-sima-agrotourismou-e-s-a/http://www.et.gr/index.php/anazitisi-fek>

Χριστοφάκης, Μ. (2001). *Τοπική Ανάπτυξη και Περιφερειακή Πολιτική*. Αθήνα: Παπαζήση

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ερωτηματολόγιο για μόνιμους κατοίκους

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Έρευνα : Πολιτιστικές διαδρομές – αγροτουρισμός και τοπική ανάπτυξη

Μελέτη Περίπτωσης : Δήμος Πύλου-Νέστορος

Το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε στα πλαίσια της διπλωματικής μου εργασίας για το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Βιώσιμη ανάπτυξη. Στόχος της εργασίας είναι να μελετήσουμε τις προοπτικές ανάπτυξης του αγροτουρισμού και τη δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών στην περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος και τη συμβολή τους στην τοπική ανάπτυξη.

Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο απευθύνεται σε μόνιμους κατοίκους της περιοχής και απαιτεί περίπου 5 λεπτά για τη συμπλήρωσή του. Δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος απαντήσεις. Σκοπός είναι να αποτυπώσουμε τις απόψεις σας για τα συγκεκριμένα θέματα του ερωτηματολογίου.

Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου γίνεται ανώνυμα και οι απαντήσεις σας θα χρησιμοποιηθούν μόνο για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας.

Στοιχεία επικοινωνίας: Γεώργιος Σχοινάς email: hp2205102@hua.gr

Σας ευχαριστώ πολύ για τη συμμετοχή σας.

1. Φύλο

- ☐ Άνδρας
- ☐ Γυναίκα

2. Ηλικία

- ☐ 18-28
- ☐ 29-39
- ☐ 40-50
- ☐ 51-61
- ☐ 62-72
- ☐ >73

3. Μορφωτικό επίπεδο

- ☐ Απόφοιτος Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης
- ☐ Απόφοιτος Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης
- ☐ Απόφοιτος Μεταλυκειακής Εκπαίδευσης (IEK κλπ.)
- ☐ Απόφοιτος Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (ΑΕΙ-ΤΕΙ)
- ☐ Κάτοχος Μεταπτυχιακού τίτλου
- ☐ Κάτοχος Διδακτορικού τίτλου

4. Οικογενειακή κατάσταση

- ☐ Άγαμος/η
- ☐ Έγγαμος/η
- ☐ Με σύμφωνο συμβίωσης
- ☐ Σε διάσταση
- ☐ Διαζευγμένος/η
- ☐ Χήρος/α

5. Διαμένετε μόνιμα σε κοινότητα ή οικισμό με πληθυσμό

- ☐ Έως 300 κατοίκους
- ☐ Από 301-600 κατοίκους
- ☐ Από 601-1000 κατοίκους
- ☐ Από 1001 κατοίκους και άνω

6. Εργασιακή κατάσταση

- ☐ Δημόσιος Υπάλληλος
- ☐ Ιδιωτικός Υπάλληλος
- ☐ Ελ. Επαγγελματίας
- ☐ Αγρότης
- ☐ Άνεργος/η
- ☐ Φοιτητής/τρια
- ☐ Συνταξιούχος
- ☐ Οικιακά
- ☐ Άλλο.....(Συμπληρώστε)

7. Αν είστε κατ' επάγγελμα αγρότης ή ασχολείστε με αγροτικές καλλιέργειες ως δευτερεύουσα δραστηριότητα με τι είδους αγροτικές δραστηριότητες ασχολείστε;

- ☐ Ελαιοκαλλιέργεια
- ☐ Κτηνοτροφία
- ☐ Αμπέλια
- ☐ Οπωροκηπευτικά
- ☐ Άλλο.....(Συμπληρώστε)

8. Απασχολείστε στον τουριστικό τομέα;

- ☐ Όχι
- ☐ Εποχικός υπάλληλος
- ☐ Ιδιοκτήτης Καταλύματος
- ☐ Ιδιοκτήτης καταστήματος εστίασης
- ☐ Άλλο.....(Συμπληρώστε)

9. Η περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος έχει αναπτυχθεί τουριστικά τα τελευταία χρόνια

- ☐ Συμφωνώ απόλυτα
- ☐ Συμφωνώ
- ☐ Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
- ☐ Διαφωνώ
- ☐ Διαφωνώ απόλυτα

10. Ο τουρισμός έχει συμβάλει θετικά στην ανάπτυξη του Δήμου Πύλου-Νέστορος

- ☐ Συμφωνώ απόλυτα
- ☐ Συμφωνώ
- ☐ Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
- ☐ Διαφωνώ
- ☐ Διαφωνώ απόλυτα

11. Ποια είναι η σημαντικότερη θετική επίπτωση του τουρισμού στην περιοχή; (δυνατότητα πολλαπλών επιλογών)

- ☐ Βελτίωση υποδομών
- ☐ Αύξηση απασχόλησης
- ☐ Βελτίωση εισοδήματος
- ☐ Βελτίωση επιπέδου ζωής
- ☐ Αλληλεπίδραση με άλλους λαούς

12. Πιστεύεται ότι έχουν δημιουργηθεί προβλήματα από τον τουρισμό στην γύρω περιοχή και τι βαρύτητας;

	Καθόλου	Μικρά	Μέτρια	Μεγάλα	Πολύ μεγάλα
Οικονομικά					
Περιβαλλοντικά					
Κοινωνικά					

13. Τι εθνικότητας είναι οι επισκέπτες της περιοχής; Κατατάξτε τους με βάση τον αριθμό τους (3 οι περισσότεροι, 1 οι λιγότεροι)

- ☐ Έλληνες
- ☐ Ομογενείς καταγόμενοι από την περιοχή
- ☐ Ξένοι

14. Πως θα χαρακτηρίζατε την τουριστική κίνηση τις υπόλοιπες εποχές του χρόνου εκτός Καλοκαιρινής περιόδου;

- ☐ Μικρή
- ☐ Μέτρια
- ☐ Μεγάλη
- ☐ Πολύ μεγάλη

15. Γνωρίζετε τι είναι ο αγροτουρισμός;

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι

16. Θα σας ενδιέφερε να δραστηριοποιηθείτε στον αγροτουριστικό τομέα;

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι
- ☐ Ασχολούμαι ήδη

17. Ποια είναι κατά τη γνώμη σας τα σημαντικότερα οφέλη από τον αγροτουρισμό; Έως 3 επιλογές

- ☐ Ενίσχυση αγροτικού εισοδήματος
- ☐ Επιμήκυνση τουριστικής σεζόν
- ☐ Διατήρηση αγροτικού επαγγέλματος
- ☐ Πώληση αγροτικών προϊόντων
- ☐ Δημιουργία νέων επαγγελματικών δραστηριοτήτων
- ☐ Συγκράτηση πληθυσμού στις αγροτικές περιοχές

18. Γνωρίζετε επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον αγροτουρισμό στην περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος;

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι

19. Η περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος συγκεντρώνει πολλές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

- ☐ Συμφωνώ απόλυτα
- ☐ Συμφωνώ
- ☐ Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
- ☐ Διαφωνώ
- ☐ Διαφωνώ απόλυτα

20. Ποιοι παράγοντες δυσχεραίνουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή; (δυνατότητα πολλαπλής επιλογής)

- ☐ Απουσία υποδομών
- ☐ Έλλειψη ενημέρωσης
- ☐ Απουσία κινήτρων και οικονομικής ενίσχυσης
- ☐ Έλλειψη επαγγελματικής κατάρτισης

21. Ποια παρέμβαση κατά τη γνώμη σας θα βελτίωνε τις συνθήκες ανάπτυξης του αγροτουρισμού; Κατατάξτε με βάση τη σημαντικότητα από το 1 έως το 4 (1 η πιο ασήμαντη...4 η πιο σημαντική)

- ☐ Παροχή ενισχύσεων
- ☐ Κατάρτιση και ενημέρωση ενδιαφερομένων
- ☐ Τουριστική προβολή αγροτουριστικών μονάδων
- ☐ Βελτίωση νομοθετικού πλαισίου

22. Ποιοι παράγοντες ευνοούν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος; (δυνατότητα πολλαπλών απαντήσεων)

- ☐ Φυσική ομορφιά της περιοχής
- ☐ Πλούσιοι τουριστικοί πόροι
- ☐ Υψηλό ποσοστό πρωτογενούς παραγωγής
- ☐ Κλιματολογικές συνθήκες
- ☐ Τουριστική ανάπτυξη της περιοχής

23. Ποια δραστηριότητα θα μπορούσε να συνδυαστεί με τον αγροτουρισμό και η περιοχή μπορεί να υποστηρίξει ικανοποιητικά; (δυνατότητα πολλαπλών απαντήσεων)

- ☐ Περιπατητικές διαδρομές
- ☐ Ορειβάσια
- ☐ Ιππασία
- ☐ Γαστρονομία
- ☐ Ποδηλασία
- ☐ Κολύμπι
- ☐ Αθλητικές δραστηριότητες

24. Παράλληλα με τον αγροτουρισμό θα σας ενδιέφερε να ασχοληθείτε ή ασχολείστε ήδη με κάποια συμπληρωματική δραστηριότητα από τις παρακάτω;

- ☐ Οικοτεχνία
- ☐ Αγροτική βιοτεχνία
- ☐ Βιολογικές καλλιέργειες
- ☐ Τυποποίηση ΠΟΠ προϊόντων
- ☐ Δεν ενδιαφέρομαι
- ☐ Ασχολούμαι ήδη.....(συμπληρώστε με ποια δραστηριότητα ασχολείστε)

25. Οι τουρίστες αγοράζουν τοπικά προϊόντα;

- ☐ Πολύ Συχνά
- ☐ Συχνά
- ☐ Μερικές φορές
- ☐ Σπάνια
- ☐ Ποτέ

26. Η Δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών που θα περιλαμβάνει αξιοθέατα της περιοχής του Δήμου Πύλου-Νέστορος θα λειτουργήσει ενισχυτικά στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

- ☐ Συμφωνώ απόλυτα
- ☐ Συμφωνώ
- ☐ Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
- ☐ Διαφωνώ
- ☐ Διαφωνώ απόλυτα

27. Ποια είναι κατά τη γνώμη σας η σημαντικότερη συμβολή των πολιτιστικών διαδρομών; Έως 3 επιλογές.

- ☐ Αύξηση της επισκεψιμότητας στην περιοχή
- ☐ Δημιουργία υποδομών
- ☐ Δημιουργία νέων επαγγελματικών δραστηριοτήτων
- ☐ Αξιοποίηση και προστασία πολιτιστικών πόρων
- ☐ Βελτίωση ποιότητας ζωής των κατοίκων
- ☐ Διατήρηση πολιτιστικής κληρονομιάς

28. Ποιο είναι το σημαντικότερο πλεονέκτημα της περιοχής που θα μπορούσε να υποστηρίξει την δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών; Επιλέξτε μία απάντηση

- ☐ Η μορφολογία της περιοχής και η εύκολη πρόσβαση
- ☐ Ύπαρξη σημαντικών ιστορικών, αρχαιολογικών μνημείων και αξιοθέατων
- ☐ Πλούσιο οικοσύστημα και υδροβιότοποι
- ☐ Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου και τα αξιοθέατά της

29. Ποια τοπικά αξιοθέατα πιστεύετε ότι θα έπρεπε να περιλαμβάνει μια πολιτιστική διαδρομή; (δυνατότητα πολλαπλών απαντήσεων)

- ☐ Κάστρα Πύλου-Μεθώνης-Κορώνης
- ☐ Παλάτι του Νέστορα
- ☐ Σφακτηρία
- ☐ Τοπικά χωριά
- ☐ Υδροβιότοπους
- ☐ Τοπική γαστρονομία
- ☐ Αγροτικές καλλιέργειες
- ☐ Άλλο.....(Συμπληρώστε)

30. Οι πολιτιστικές διαδρομές και ο Αγροτουρισμός συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής.

- ☐ Συμφωνώ απόλυτα
- ☐ Συμφωνώ
- ☐ Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
- ☐ Διαφωνώ
- ☐ Διαφωνώ απόλυτα

Ευχαριστώ πολύ για τη συμμετοχή σας

Ερωτηματολόγιο για επισκέπτες

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Έρευνα : Πολιτιστικές διαδρομές – αγροτουρισμός και τοπική ανάπτυξη
Μελέτη Περίπτωσης : Δήμος Πύλου-Νέστορος

Το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε στα πλαίσια της διπλωματικής μου εργασίας για το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Βιώσιμη ανάπτυξη. Στόχος της εργασίας είναι να μελετήσουμε τις προοπτικές ανάπτυξης του αγροτουρισμού και τη δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών στην περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος και τη συμβολή τους στην τοπική ανάπτυξη.

Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο απευθύνεται σε επισκέπτες της συγκεκριμένης περιοχής και απαιτεί περίπου 5 λεπτά για την συμπλήρωσή του. Δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος απαντήσεις. Σκοπός είναι να αποτυπώσουμε τις απόψεις σας για τα συγκεκριμένα θέματα του ερωτηματολογίου.

Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου γίνεται ανώνυμα και οι απαντήσεις σας θα χρησιμοποιηθούν μόνο για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας.

Στοιχεία επικοινωνίας: Γεώργιος Σχοινάς email: hr2205102@hua.gr
Σας ευχαριστώ πολύ για τη συμμετοχή σας.

1. Φύλο

- ☐ Άνδρας
- ☐ Γυναίκα

2. Ηλικία

- ☐ 18-28
- ☐ 29-39
- ☐ 40-50
- ☐ 51-61
- ☐ 62-72
- ☐ >73

3. Μορφωτικό επίπεδο

- ☐ Απόφοιτος Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης
- ☐ Απόφοιτος Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης
- ☐ Απόφοιτος Μεταλυκειακής Εκπαίδευσης (IEK κλπ.)
- ☐ Απόφοιτος Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (ΑΕΙ-ΤΕΙ)
- ☐ Κάτοχος Μεταπτυχιακού τίτλου
- ☐ Κάτοχος Διδακτορικού τίτλου

4. Οικογενειακή κατάσταση

- ☐ Άγαμος/η
- ☐ Έγγαμος/η
- ☐ Με σύμφωνο συμβίωσης
- ☐ Σε διάσταση
- ☐ Διαζευγμένος/η
- ☐ Χήρος/α

5. Τόπος μόνιμης κατοικίας

- ☐ Περιοχή Νομού Αττικής
- ☐ Πελοπόννησος
- ☐ Υπόλοιπη Ελλάδα
- ☐ Εξωτερικό

6. Εργασιακή κατάσταση

- ☐ Δημόσιος Υπάλληλος
- ☐ Ιδιωτικός Υπάλληλος
- ☐ Ελ. Επαγγελματίας
- ☐ Αγρότης
- ☐ Άνεργος/η
- ☐ Φοιτητής/τρια
- ☐ Συνταξιούχος
- ☐ Οικιακά
- ☐ Άλλο.....(Συμπληρώστε)

7. Πόσες φορές έχει επισκεφθεί τη συγκεκριμένη περιοχή;

- ☐ Πρώτη φορά
- ☐ 2-3 φορές
- ☐ 4 ή περισσότερες

8. Ποιος είναι ο σημαντικότερος λόγος που επισκέπτεστε τη συγκεκριμένη περιοχή; Κατατάξτε τους από το 1 έως 5 (1 = ο πιο ασήμαντος 5 = ο σημαντικότερος)

- ☐ Φυσικές ομορφιές της περιοχής
- ☐ Κοντινή απόσταση
- ☐ Οικονομικοί λόγοι
- ☐ Θάλασσα
- ☐ Καταγόμενοι από την περιοχή

9. Πως αξιολογείται τα παρακάτω;

	Ανεπαρκείς	Με ελλείψεις	Μέτριες	Καλές	Εξαιρετικές
Τις προσφερόμενες τουριστικές υπηρεσίες					
Τις υποδομές της περιοχής					
Τη φιλοξενία των κατοίκων					
Την αξιοποίηση και συντήρηση των αξιοθέατων					

10. Θα επισκεπτόσασταν ξανά τη συγκεκριμένη περιοχή;

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι

11. Γνωρίζεται τι είναι ο αγροτουρισμός;

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι

12. Έχετε μείνει κατά το παρελθόν σε κάποιο αγροτουριστικό κατάλυμα;

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι

13. Θα θέλατε να περάσετε τις διακοπές σας σε κάποια αγροτουριστική μονάδα στη περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος;

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι

14. Ποιο αποτελεί για εσάς το σημαντικότερο κίνητρο για να κάνετε αγροτουρισμό; Κατατάξτε από το 1 έως 4 με 1 το πιο ασήμαντο και 4 το πιο σημαντικό.

- ☐ Διακοπές κοντά στη φύση
- ☐ Ηρεμία
- ☐ Επαφή με τις τοπικές παραδόσεις
- ☐ Εναλλακτικές δραστηριότητες

15. Ποια άλλη δραστηριότητα θα θέλατε να σας προσφέρει η περιοχή παράλληλα με τον αγροτουρισμό; (δυνατότητα πολλαπλών απαντήσεων)

- ☐ Πεζοπορία
- ☐ Κολύμπι
- ☐ Ορειβασία
- ☐ Ιππασία
- ☐ Γαστρονομία
- ☐ Συμμετοχή στις αγροτικές δραστηριότητες

16. Υπάρχουν δυνατότητες ανάπτυξης του Αγροτουρισμού στην περιοχή του Δήμου Πύλου-Νέστορος.

- ☐ Συμφωνώ απόλυτα
- ☐ Συμφωνώ
- ☐ Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
- ☐ Διαφωνώ
- ☐ Διαφωνώ απόλυτα

17. Αγοράζετε τοπικά προϊόντα της περιοχής;

- ☐ Πολύ Συχνά
- ☐ Συχνά
- ☐ Μερικές φορές
- ☐ Σπάνια
- ☐ Ποτέ

18. Ποιο από τα παρακάτω τοπικά προϊόντα αγοράζετε και σε τι συχνότητα;

	Πολύ Συχνά	Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια	Ποτέ
Ελαιόλαδο					
Προϊόντα οικοτεχνίας					
Κρασί					
Άλλο.....					

19. Θα επισκεπτόσασταν την συγκεκριμένη περιοχή εκτός Καλοκαιριού για να κάνετε αγροτουρισμό και να συμμετάσχετε σε κάποια αγροτική δραστηριότητα;

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι

20. Σε ποια αγροτική δραστηριότητα θα επιθυμούσατε να συμμετέχετε περισσότερο; (δυνατότητα πολλαπλών επιλογών)

- ☐ Ελαιοκαλλιέργεια
- ☐ Αμπελοκαλλιέργεια
- ☐ Μάζεμα φρούτων
- ☐ Κτηνοτροφία
- ☐ Άλλο.....(Συμπληρώστε)

21. Η επιθυμία να γνωρίσετε τον πολιτισμό, τα ήθη και τα έθιμα μιας συγκεκριμένης περιοχής αποτελεί βασικό κίνητρο για να κάνετε ένα ταξίδι.

- ☐ Συμφωνώ απόλυτα
- ☐ Συμφωνώ
- ☐ Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
- ☐ Διαφωνώ
- ☐ Διαφωνώ απόλυτα

22. Η ύπαρξη Πολιτιστικών διαδρομών στην περιοχή αποτελεί επιπλέον κίνητρο για εσάς για να επιλέξετε τον αγροτουρισμό.

- ☐ Συμφωνώ απόλυτα
- ☐ Συμφωνώ
- ☐ Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
- ☐ Διαφωνώ
- ☐ Διαφωνώ απόλυτα

23. Αν διαμένατε σε μια αγροτουριστική μονάδα θα πραγματοποιούσατε μια προτεινόμενη πολιτιστική διαδρομή κατά την διαμονή σας.

- ☐ Συμφωνώ απόλυτα
- ☐ Συμφωνώ
- ☐ Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
- ☐ Διαφωνώ
- ☐ Διαφωνώ απόλυτα

24. Σε πιο βαθμό τα παρακάτω θα βοηθήσουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στον Δήμο Πύλου-Νέστορος

	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ
Η δημιουργία οικολογικών μονοπατιών					
Η διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων					
Η δημιουργία μουσείων					
Η φιλική προσέγγιση των μόνιμων κατοίκων απέναντι στους επισκέπτες					
Η βελτίωση των υποδομών					
Η προβολή των Αγροτουριστικών μονάδων στο Διαδίκτυο					

25. Ποιο αξιοθέατο της περιοχής θα θέλατε να επισκεφθείτε περισσότερο; (δυνατότητα πολλαπλών απαντήσεων)

- ☐ Κάστρα Πύλου-Μεθώνης-Κορώνης
- ☐ Σφακτηρία
- ☐ Υδροβιότοπους
- ☐ Τοπικά Χωριά
- ☐ Παλάτι του Νέστορα
- ☐ Αγροτεμάχια-Κτηνοτροφία
- ☐ Άλλο.....(Συμπληρώστε)

26. Με ποιο τρόπο και σε ποιο βαθμό πληροφορηθήκατε για τα αξιοθέατα της περιοχής

	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ
Από φιλικό / οικογενειακό περιβάλλον					
Από τουριστικούς οδηγούς					
Από το διαδίκτυο					
Από προηγούμενη επίσκεψη					
Από περιοδικά					
Από ραδιόφωνο/τηλεόραση					
Πληροφορίες από μόνιμους κατοίκους					

27. Οι πολιτιστικές διαδρομές και ο Αγροτουρισμός συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής.

- ☐ Συμφωνώ απόλυτα
- ☐ Συμφωνώ
- ☐ Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
- ☐ Διαφωνώ
- ☐ Διαφωνώ απόλυτα

Ευχαριστώ πολύ για τη συμμετοχή σας